

7915

ԵԶԳԸԹԻՆ ՄԵՏԵՆԸԳԸՐԸՆ

ՅԳԱՅ.

ԿԵՕԶԷՅԵԱՆ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆԸ

ԳՐԵՑ

Հ. ԵՓՐԵՄ Վ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ՄԽԻԹ. ՈՒԽՏԷՆ

Վ Ի Ե Ն Ն Ա

Ս Խ Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն Տ Պ Ա Ր Ա Ն

1961

929

7-79

929

7-73

ԿԵՕՁԷՅԵԱՆ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆԸ

ԳՐԵՑ

Հ. ԵՓՐԵՄ Վ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ՄԽԻԹ. ՈՒԽՏԷՆ

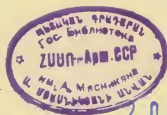

Վ Ի Ե Ն Ն Ա

Մ Խ Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն Տ Պ Ա Ր Ա Ն

1961

543 69. wh

2004

41381-68

8

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆ

ՀԱՏՈՐ ԺԳԱ .

NATIONALBIBLIOTHEK

BAND 191

DIE FAMILIE KÖTSCHÉYAN

VON
P. EPHREM POGHOSSIAN
MECHITHARIST

WIEN
MECHITHARISTEN-BUCHDRUCKEREI
1961

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Հայ Կաթագիկէ Կէօշէյեան Գերդաստանի պատմութիւնը նախապէս լոյս ընծայեցինք Հանդէս Ամսօրեայի մէջ, որմէ կ'արտատասուի այս փոքրիկ հատարը: Ուսումնասիրութեան աշխատանքը մեծապէս դիւրացաւ. քանի մը ազնիւ անձերու ընծայած քանկագին տեղեկութիւններովն ու ծանօթութիւններովը:

Մասնաւորապէս երախտապարտ ենք Կէօշէյեան երկու բոլրերու՝ Տիկ. Պերմուհի Դուլումեան փաշայի եւ Տիկ. Մարիամ-Նազըր Գորինալդիի, յետոյ Գեւ. Յսկի. Վ. Նալպանտեանի եւ Գեղ. Ներսէս Վ. Սէրեանի, ինչպէս նաեւ Դոկտ. Զարեհ Օհանեանի. սրանց կը յայտնենք հրատարակաւ մեր շնորհակալութիւնը:

ՀԵՂԻՆԱԿԸ

ԿԵՕՁԷՅԵԱՆ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆԸ

ՆԵՐԱՆՈՒԹԻՒՆ

1952ին նամակ մը գրելով մեզ՝ Գեր. Յովհաննէս Արքեպ. Նազլեան իր *զոհունակութիւնը* կը յայտնէր որ ձեռնարկած ենք *ուսումնասիրել* Հայ Կաթողիկէ Գերդաստաններու պատմութիւնը: Այդ առթիւ փափազ կը յայտնէր Գերապոյծաւոր որ գրուի նաեւ *Կէօշէյեաններու մասին*: Նիւթերու անրատականութիւնը թոյլ չէր տար Կէօշէյեան Գերդաստանի աստճութիւն տալու այն տունն: Ուրախութեամբ յսեցինք յետոյ սակայն թէ կա՛ն տակաւին ողջ անդամներ Կէօշէյեաններէն, այսինքն՝ 1. Տիկ. Պերմուսի Գուշումեան Փաշա, 2. Տիկ. Աստինէ Կիւմլիշկերտան (*Հոռմ*), 3. Մարիամ Նազր Կարինալդի եւ իր զուակները (Պաղուա, Իտալիա), 4. Արամ Պէյի սերունդը (Բրեշիա, Իտալիա) եւ 5. Ընտանիք մը ի Կեդլա (*Հունգարիա-Ռումանիա*):

Փափազելով շարունակել 1949ին սկիզբ բրած մեր *ուսումնասիրական շարքը* — *Հայ Կաթ. Գերդաստաններ* — փութացինք 1954ին եւ 1955ին նամակներ գրել թէ՛ *Հոռմ* եւ թէ՛ Կէօշէյեան

Պապուա : Հսկասակ իւր տարիքի յատաճացումին ու հիւանդացին՝ վրձակին՝ Տիկ . Պելլնուեի (ներկայիս Կէ տարեկան) չաա մեծ աղնուսթեամբ ընդառաջեց մեր խնդրանքներուն եւ թէ՛ հնարաւոր եղած չափով ծանօթութիւններ եւ թէ՛ հօր՝ Յակոբ Կէօչէճեանի — Գերդաստանի նշանաւորացոյցն անձին լուստնկարր հաճեցաւ զրկել մեզ Գեբ . Յովհաննէս վ . Նալպանտեանի եւ Գեբ . Գրիգոր վ . Պետրովիչի միջոցաւ : Նոյնպէս Տիկ . Մարիամ Նազլրէն ստացանք թանկացին լուստանութիւններ : Վերջինս իտալերէն լեզուաւ ընդարձակ ինքնուրի զրութիւն մը զրկեց Կէօչէճեան Գերդաստանի մասին : Շնորհակալութեամբ պիտի յիշեմ նաեւ Գեբ . Ներսէս վ . Սեբեանը , որ հաճեցաւ իստամբուլէն Հայ Կաթ . Պատրիարքարանի մէջ եղած արձանագրութիւններու ցանկը զրկել :

Այս ստիժիւ իմացանք թէ Կէօչէճեաններն այլ չեն ունեցած ընտանեկան հին Քրոնիկ-ժամանակագրութիւն մը իրենց Գերդաստանի մասին :

Իրրեւ անձնական պրոպագանդիստ աշխատողներ ունեցանք նախ Վիեննայի մեր Միաբանութեան Դիւանը եւ յետոյ Հայ Մամուլը . ինչպէս նաեւ քանի մը հեղինակութիւններ , որոնք պիտի յիշատակուին ուսումնասիրութեանս ընթացքին :

Այս պրոպագանդիստ ստիժիւ հանդիպեցանք քանի մը հետաքրքրական լուստարանու-

թիւններու մեր «Ալլահվէրտեան Գերդաստանի» (Վիեննա 1957) գրքոյկին մէջ անժամօր մնացած կէտերու մասին, որոնք հասներկայացնել աւելորդ չենք նկատեր՝ դո՛ւստի համար շահագրգիռօր հետաքրքիր ընթերցողները :

1. Տիկին Քարինկո Նազարէր Ալլահվէրտեանի (տնո՛ւ՝ էջ 43) մահուան թուականը չէինք կրցած ստուգել : Մեռած է 1844ին, Պոլիս՝ Պելըզատ դիւղը եւ կտակած է մեր վանքին 7500 դրչ. (Դիւ. Վիենն. Մխթ. 1844 Յուլիս 10) իւր մշտնջենաւոր պատարագուց : Նոյնքան դամար մ'ալ միւս վանքերուն՝ նոյն նպատակով (Դիւ. 1844 Սեպտեմբեր 25) :

2. Նազարէթ Ամիրայի չորրորդ մանչ դուստր կուհուսմով համարած էինք Մանուկ Պէյ (տնո՛ւ՝ էջ 60-62) : Նոյնը ստուգելով՝ կը հաստատենք մեր Դիւանի նամակներու լոյսին տակ : Նազարէթ Ամիրայի չորրորդ մանչ տղան է Մանիկ կամ Մանուկ Պէյ, որուն մահուան թուականը եւ այլ պարագաները անժամօր բլլալով կը դրէինք. «Սակայն բոլորովին անձանօթ մնացած է իր կնոջ անուոնր, ինչպէս անժամօր է Մանուկ Պէյի եւ կնոջ մահուան քուսկանը եւ իրենց սերունդ ունենալու կամ չունենալու պարագան (Անդ՝ էջ 61) : Արդ, Մանիկ կամ Մանուկ Պէյ մեռած է 1846 Ապրիլին, երբ տակաւին քանի մը օրուան ոչանած էր (Դիւ. 1846 Ապրիլ 22) : Հետեւորար սերունդ չէ ունեցած : Եղ .

Ներկողայոս Պալճեան կը զբէ 1846 Ապր. 20ին Պոլսէն. «Որդին Նազարէք Աղայի Մանուկ Պէյն, որ եկն ի վանս ընդ Վ. Հ. Գէորգ Հիւրմիւզի, վախճանեցաւ յաւուրն Զատիկին ի վերեմէ հիւանդութեան եւ Հասունեանն կատարեաց զթաղումն» :

3. Նազարէթ Ամիրայի «վերջին Երեք զաւակներու անուններն անժամօք են» կը զբէինք (Անդ՝ էջ 62) : Անժամօք զաւակներէն մին գտանք. Իսկուհի կը կոչուի եւ 1855 Յուլ. 11ին մեռած եւ մեծ հանդէսով թաղուած է Բերայի զերեզմանատունը (Գիւ. 1855 Յուլ. 1) :

1. ԳԵՐԴԱՍՏԱՆԻ ԾԱԳՈՒՄԸ ՆԱԽԱՅԵՒԱՆԷՆ

Հայ Կաթողիկէ Կէօջէյեաններու մասին, որչափ գիտենք հրատարակութիւն մը չէ եղած ցարդ : Ներկայիս Կէօջէյեան սերունդի զաւակ Տիկին մըն է, Տիկ. Մարիամ Նազըր Կորինալի, որ փորձած է առաջին անգամ բլրալով, սերուպոյծէ իր զերդաստանի պատմութիւնը : Տիկինը հայերէն չգիտնալով՝ իտալերէն շարադրած է իր զրութիւնը՝ բարձր, արհեստական եւ զեղեցիկ ոճով մը :

Ինչպէս Յառաջարանին մէջ կը մատնանըչէ՝ Տիկինը յատկապէս ուրած է իր Յիշատակները զբի առնել, բայց փափաքելով Կէօջէյեաններու հնազոյն պատմութեան վրայ ծանօթութիւն մը գտնել՝ զիմած է վեներաբկցի

Փրանկիսկեան վարդապետի մը — Հ. Թիլի-
պի — որպէս զի Վենետիկ քաղաքի Դիւանին
մէջ փնտռէ իր Goucci (Կէօչէ) ընտանիքի
մասին : Վարդապետը երկու նամակ կը դանձ
որոնց բովանդակութենէն կ'իմացուի թէ եր-
կու եղբայրներ — Գէորգ եւ Անտոն Կուչչի-
նէրը — Խաւիւրջ Թիւրքէնցէ քաղաքէն Ժէ . դա-
րուն Վենետիկ կ'անցնին եւ անկէ առաջառ-
տանաւ կ'անեն արեւելքը տեսնելու դիտու-
մով : Կը հասնին Պոլիս , անկէ Տրապիզոն , յե-
տոյ Երեւան եւ կ'ուզեն բարձրանալ Արարատ
լեռը : Գէորգ կը մեռնի այլ ասիի , իսկ Ան-
տոն ու ժաթախ , ձմեռ տան , կէս մեռած՝
չուներէ քաշկոտուելով կը հասնի միջեւ
Օրբելեաններուն տունը , որոնք Պարսկաս-
տանէն եկած հին սատրապներու սերունդ են
եւ կը բնակին Նախիջեւան , Արարատի ստա-
րոտը : Հոյ տարուած խնամքներու շնորհիւ՝
Անտոն ինքզինքը կը դանձ եւ մէկ տարիի չափ
կը մնայ : Օրբելեան ընտանիքի ազջկան՝
Թազուհիի հետ կը պսակուի եւ կ'անենայ
Յովսէփի անունով որդի մը : Անտոնի կեանքը
որսի եւ պատերազմի մէջ ուրախ կ'անցնի :
Որսորդութեան մը միջոցին Անտոն կը բար-
ձրանայ բարձր լեռ մը , արծիւի մը հետեւե-
լով , կը կորսնցնէ հաւասարակշռութիւնը եւ
կ'իջնայ վար՝ մեռած : Իր բնկերները կը
տանին տուն ու կը թաղեն :

Որդին՝ Յովսէփի կ'ամուսնանայ հեռաւոր
ազգականի մը ազջկան՝ Քրիստինէի հետ ,

որ այդ նահապետական ընտանիքին մէջ կ'ապրէր : Ասոնք կ'ունենան շատ մը զաւակներ , որոնց մէջ նշանաւոր կ'ըլլայ Անտոն , որ ուսման սէր ունենալով՝ կը հետեւի դանազան ուսմունքներու : ԺԸ . դարու սկիզբները կ'ամուսնանայ Տիլուեի Տէօլլէթի հետ եւ կը փոխադրուի Պոլիս :

Այս ամէնը , ինչպէս ըսինք , խաղերէն լեզուով գրուած «Յիշատակողքի» մը մէջ կը պատմէ Տիկ . Մարիամ Նազլը , դուստր Կէօզէյեան Գերպաստանի ամենակարկոտուն զէմքին — Յակոբ Կէօզէյեանի :

Կայ սակայն երկրորդ կարծիք մ'ալ Կէօզէյեանց ծագումի մասին : Ըստ Մէնմուլայր Ալիպարի խմբագրին՝ վերոյիշեալ Յակոբ Կէօզէյեանի հայրը Անտոն , ո՛չ թէ Հայաստանի Նախիջեւան քաղաքէն , այլ Արդուինի մօտ գտնուող Արտամուշ (Արտանսէջ) գիւղէն զաղթած եկած է Պոլիս : Ահա Մէնմուլայրի խօսքերը . «(Կէօզէյատէ Յակոբ) Իսթանպօլտա տիւնեաեա կելմիշ օլուպ , բետերի իսէանասը Արտամուշ օլտուպուն տան , քէնարի մէսարիֆիյէ մահէլլէ մէզքիւրտէ տախի պիր մատուռ ինշա իրտիրմիշ օղտուղու մէրմի տիր» (Մէնմ . Ալիպար , Կ . Պ . 1893 , Թ . 2577) : Այս երկրորդ կարծիքը կը յայտնէ Նաեւ Հայրենիք (Կ . Պ . 1893 , Թ . 355) զբւրով . «(Յակոբ Կէօզէյեան) Արդուինի մօտ Արտամուշ գիւղին մէջ մատուռ մը շինել տուած է իր ծախֆովր : Յակոբ էֆ . Պոլիս

ծնած էր, բայց իւր հայրը (Անտան) գաղթած էր այդ Արտամուշ գիւղէն»:

Արտամուշի կարծեկիցները սրեւէ թուական չեն տար ո՛չ Անտանի անկէ հետանալուն, ոչ ալ անոր սրգի՝ Յակոբին հոն մատուռ շինելուն: Յակոբ Կէօջէյեան 1893 Յունուար 9ին կը մեանի: Իր մահէն երկու տարի տաջ Արտամուշցի անուանի գրադէտ մը՝ Կ. Տիւրեան (Առաքել Սարախան) Արտամուշի վրայ տեղեկատուութիւն մը գրի կ'առնէ՝ հոն այցելութեան մ'առքիւ եւ միայն եկեղեցի մը կը յիշէ հոն, ո՛չ մատուռի խօսք կ'ընէ եւ ոչ ալ Կէօջէյեան կը յիշէ (Տէ՛ս Հանդէս Ամսօրեայ, 1890, էջ 281—282): Ե՞րբ ուրեմն կրնայ շինած ըլլալ Յակոբ հոն մատուռ մը: 1890—1892ի՞ն: Շատ անհաւանական կը դանենք այդ, թէեւ ոչ անկարելի: Զի Յակոբ Կէօջէյեան իր այդ վերջին տարիներուն քաջաւած կ'ապրէր եւ հիւանդագին էր (Հմմտ. Մէնմ. Այս., տնդ): Հետեւաբար զժուտը թէ այդ տարիներուն գրադած ըլլայ մատուռ շինելով Արտամուշի մէջ:

Միւս կողմէ կը հաւատաւոր թէ Արտամուշ՝ եկեղեցիէն դատ ունեցած է նաեւ մատուռ մը, բայց ուշ, յաջորդ տարիներուն: 1912ին հոն այցելող մը հաւատաւոր մեզ սրինքը Արտամուշի մէջ եկեղեցիէն դատ՝ մատուռ մ'ալ տեսած է, բայց չի գիտեր թէ ո՞վ եւ ե՞րբ շինել տուած է մատուռը:

Արտանուշցի Պր. Միլտանեանի (վէնե-տիկ) ևւս նամակով մ'այս մասին հարցում մը րրինք ևւ նա ևւս պատասխանեց թէ «Արտա-նուշի քարերն անգամ կը յիշեմ, բայց մատրան մը գայտ քիւնր — այդ մութ է» :

Հետաքրքրական է այս մատուռ շինելու պարագան : Յակոբ Կէօշէյեանի միւս գաւարը՝ Տիկ. Պերնուիի (ծնած 1866ին) , որ այսօր ողջ է՝ ինձ համասօտ տեղեկատուութիւն մը գրեած է , ուր կը շեշտէ թէ Յակոբ Կէօշէյեանի մեծ հայրը (նահապե՞տը) Տէվլէր (Տէօվլէթ) Հիմ նախիջեւանէն էր , ուր «Եկեղեցի մը կայ ևւ Հանեան եպիսկոպոս տեսած է որ դրան վրայ գրուած է թէ Կէօշէօղլուէն շինուած է» : — Դժբախտաբար ի վիճակի չենք ստուգելու ո՛չ մին ևւ ոչ միւսը . նախիջեւան՝ Ատրէշեանի մաս կը կազմէ , իսկ Արտանուշ՝ Թաքքիոյ կը վերաբերի :

2. ԳԵՐԳԻԱՍՏԱՆԻ ՆԱՀԱՊԵՏՐ ԵՒ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈԶՈՒՄԸ
— ԵՐԲ ՊՈԼԻՍ ԱՆՑԱՆ ԵՆ

Ա. Տիկ. Մարիամ Նազիր Կարինալդիէն ստացած էինք վերոյիշեալ պատմութիւնը իրենց ծաղամի մասին , ուր յիշուեցան նաեւ տնօններ արդէն 1600ի տեսններէն : Սակայն անգրադոյն յատարանութիւն մը ստանալու յոյսով նամակ մը ուղղեցինք Տիկ-նոջ՝ յատկապէս հետապնդելով թէ ի՞նչ

Լզած է իրենց մէջ աւանդական կարծիքը իրենց նահապետի անուան և Գերգաստանի յորջորջումի մասին : Տիկինը կը պատասխանէր 1955 Սեպտ. 3ին . Voici, ce que je peux vous dire en plus de ce que vous aurez trouvé dans mes mémoires que l'Abbé Nalbantian vous a fait parvenir: — Mon arrière grand père (est) Agop Keutchéoglou, venu en 1760 de Nahicévan à Constantinople avec sa famille, avec un prêtre et une religieuse (marabét) comme gouvernante à ses enfants.

Գերգաստանի ծագումը Հին-Նախիջեւանէն և հաճապեալ Յակոբ յորջորջումը կը հաստատէ նաև Տիկ . Պերմուհի Գուլումնեան Փաշա, որմէ երկրորդ տեղեկատուութիւն մը ստացած ենք Դեր . Գրիգոր Վ . Պեարսփիշի միջոցաւ, ուր կ'ըսուի . — «Ծագումը՝ Նախիջեւանէն, նախահայրնին՝ Յակոբ» :

Յակոբ է նաև Պորոյ Հայ Կաթ . Պատարխարարանի Դիւանին համեմատ Գերգաստանի նահապետը :

Հոս ընելու ենք սակայն զանազանութիւն մը . — Ուրիշ բան է ամբողջ Կէօշէյեան Գերդաւտանի նախահայր նահապետը և ուրիշ բան որեւէ Կէօշէյեան նիւղի կամ սսնի մը նախահայր նահապետը : Երբ Տիկ . Ուարիամ, Տիկ . Պերճուհի և Պատարխարա-

բանի Դիւանը Յակոբ մը կը ճանչնան *Կէօչէ-
յեանց իրբեւ* նահապետ՝ առիկա բռել չէ թէ
ամբողջ Կէօչէյեան Գերդաստանի նահապետ
ընդունելու ենք Յակոբ Կէօչէ Օղլուն :

Յակոբ Կէօչէ *նախահայրն է Կէօչէ-
յեաններու* տոհմի մը, որուն ներաւելն են
երկու քոյրեր — Տիկ. Մարիամ եւ Տիկ.
Պերնուհի: Ո՞վ էր *սակայն* ամբողջ Կէօչէ-
յեան Գերդաստանի նախահայր նահապետը :

— Այս հարցումին վճռական պատասխան
մը առյու. համար չունինք մօտիկ եւ ապա-
հով կոտուն մը: Մեր պրպտումները չկրցան
ձեռք բերել շօշափելի ապացոյցը, որ սն-
հերքելի փաստերով մասնանիչ բնէր Կէօչէ-
յեանց բնդիւանուր նահապետը: Կարեւոր է
այս ուղղութեամբ հետազոտութեան համար
նկատի առնել զրաւոր հնագոյն յիշատակու-
թիւնը Կէօչէյեան անուան: Ըսել կ'ուզենք
թէ կայ հին գրութիւն մը, որ կը վկայէ թէ
Կէօչէյեան Գերդաստանը դեռ Պոլլիս չփո-
խադրուած՝ *արդէն* բազմացած ու նիւղեր
արձակած էր: Այդ նիւղերէն մին — *անծա-
նօթ իր* նահապետով — ԺԸ. *գորտն* սկիզբը
կամ *գուցէ* աւելի առաջ Պոլլիս փախադրուած
բլլալով՝ Պոլլիս մէջ *առնեցած* էր ամուսնա-
կան կապեր եւ իր փեսաներէն մին 1746ին
մեռած եւ Հայ Կաթողիկէներու հին գերեզ-
մանատան մէջ Բերա-Բանկալթի թաղուած
էր: Ահա *ատոր* ապացոյցը:

Այս է տապան հան
 դասեան Քէօջէկ Օղլուի
 փեսայ Պալմի Օղլու
 Նիկտելու տիացու կար
 ապետին սր փոխեցաւ
 ի կեանս թժ. ՌՃՂէ.
 (1746)

(Հ. Յակոբ Ծ. Վ. Քօսեան, Գերեզմանա-
 նասուն կաթ. Հայսօ Կ. Պոլսոյ. Վիեննա
 1931, էջ 21) :

Չունինք, այս՝ ամար եւ տապանով
 կուտան մը Կէօջէկեան Գերդաստանի նախա-
 պետը մասնանիչ ընելու համար: Բայց ու-
 նինք կոահում մը — ո՛չ տառնց հիման —
 զոնէ հաւանական համարելու անձ մը, ա-
 նուն մը իբրեւ հնարաւոր նախապետը Կէօ-
 չէկեան Գերդաստանի: Այդ անձն է Տէվլէր-
 Տէօվլէր: — Անունս յիշուած է Յակոբ Կէօ-
 չէկեանի աղջկան՝ Տիկ. Պերնուհիի կողմէ,
 սր ներկայիս ապրող ամենահին Կէօջէկեանն
 է: Տիկ. Պերճուհի, ինչպէս տեսանք վերը՝
 իր քրոջ՝ Տիկ. Մարիամ Նազլլիի հետ եւ
 Հայ Կաթ. Պատրիարքարանի Դիւանին հա-
 մեմատ իրենց Տոհմի նախահայր Կ'ընդունի
 Յակոբ Կէօջէ Օղլուն: Տիկ. Պերճուհի զբը-
 կած է մեզ (1955 Յունիս 5ին) սրիչ գրու-
 թիւն մ'ալ, սրուն մէջ կ'ըսուի. «Յակոբ
 Կէօջէ Օղլուի (հայր Տիկ. Պերճուհիի)
 հայրը՝ Անտոն է, իսկ մեծ հայրը՝ Տէվլէր
 (Տէօվլէթ) կը կոչուի»: Հաս «մեծ հայր»ը

չի կրնար պապ խմատաով ըսուած ըլլալ, քանի որ Տիկ. Պերճուհի ըսած էր առկէ առաջ թէ իրենց պապն է Յակոբ Կէօջէ Օղլու: Հետեւաբար «Տէվլէք-Տէօվլէք»ը կրնայ ըլլալ իրենց նահապետը: Տէօվլէք տնունը կէօջէ յեանց մօտ անծանօթ եւ տնտօվոր տնուն մը չէ: Ինչպէս տեսանք զբաւթեանս սկիզբը՝ Տիկ. Մարիամ Նսպրի համեմատ Անտուն Կէօջէ ԺԸ. զարու սկիզբները կ'աւսուանանայ Տիրուհի Տէօվլէքի հետ:

Բ. Ի՞նչ է Գերդաստանիս անուանակոչումը: — Ինչպէս տեսանք վերը՝ զբաւոր հնագույն վկայութիւնը անուանակոչումիս կը գտնենք Պսլոյ Բերա-Բանկալիքի հին գերեմանատան շիրմաքարերուն վրայ փորտորուած սա՛ ձեւով. «Քօջէկ Օղլու» (Հ. Յ. Քօսեան, տեղ):

Այս «Քօջէկ» բառը կրնայ «Կէօջէյեան»ի հնազոյն, սկզբնական ձեւն ըլլալ: Սակայն տեղի հաւանական է որ սլսալմամբ միայն «օ»ով փորտորուած ըլլոյ, փոխանակ «էօ»ի (Քէօջէ, Կէօջէ), ինչ որ յետապոյին դոյութիւն ունեցող միակ ձեւն է տնունիս: Այդ շիրմաքարին մէջ կը նշմարուի ուրիշ սլսալագրութիւն ալ. օրինակ՝ «տիացու», փոխանակ ըլլալու «տիրացու»:

1800էն սկսած հին զբաւթիւններու մէջ «Կէօջէյեան» յարջսրջումը զբաւած կը զբաւեննէր սա ձեւերով. «Քէօջէ օղլու», «Քէօջէ-կեան» (Դիւ. Վիենն. Միսիթ. 1802 Յունիս

19, *Օգոստ.* 25) . «Կէօջէֆ Անտան», «Յարութիւն Կէօջէֆեան (Յ. Ասկէրեան, Պատմ., 1868, էջ 23 եւ 41) : 1830ական թուականներուն՝ «Կէօջէ Զատէ», «Կէօջէեան» (Հ. Ս. Սրասկեան, Ս. Յակոբ Աղապրին Հիւանդանոց, Վիեննա, 1915, էջ 28, 31) :

Ինչ է իմաստը այս բառին : — Կէօջէ կամ ֆէօջէ տաճիկերէն բառ է եւ կը նշանակէ փողոց, հրապարակ (Տէ'ս Հ. Յակովբոս Վ. Պողաճեան, Համառօտ բառարան Տաճիկերէն-Հայերէն. Վիեննա 1858) : Իսկ ֆէօջէկ կամ Կէօջէֆ կը նշանակէ եղբայր, ծուայ եւ կամ քույր (Անդ) :

Գ. Ե՞րբ Պոլիս փոխադրուած են. — Նկատի առնելով այն իրողութիւնը որ Կէօջէյեանք 1746ին Պոլսոյ հնազոյն գերեզմանատան մէջ քաղուած փեսայ ունին՝ հաւանական կը դարձնէ ընդունիլ թէ տակէ աւելի հին տապանադրեր ալ ունեցած ըլլալու են : Գիտենք այլուստ թէ հնազոյն տապանաքարերը սերիչ տեղ փոխադրուած աւ չինութիւններու ալ զարծածուած են : Որով անհնարին դարձած է որեւէ ստուգումներ կատարել այդ սելջուկեամբ : Բայց այդ իրողութիւնն ալ բաւական է ենթադրել տալու թէ Կէօջէյեաններէն մաս մը արդէն 1700ի առեմները, եթէ ոչ աւելի կանուխ, Պոլիս անցած էր կա'մ վերջնականապէս հոն հաստատուելով եւ կամ զործով աւ վերադառնալով : Թէ ո՞վ էր եւ քանի՞ հոգի էին այդ տաւն Պոլիս անց-

նողները — չունինք որեւէ շօշափելի փաստ : Ամէն պարագայի՝ Պոլիս անցնող առաջին կէօջէյեանները Յակոբ Կէօջէ Օղլուի Տոհմէն չեն կրնար ըլլալ : Ո՛չ ինքք Յակոբ Կէօջէ և ոչ ալ իր որդին Անտոնի Պոլիս անցած են 1700ի առեկները :

Ըստ Տիկ. Պերճուհիի՝ իր պատր՝ Անտոն Կէօջէ Օղլու 1730—1740ին Պոլիս անցած է : Մինչ ըստ Պատրիարքարանի Դիւանին՝ Յակոբ Կէօջէ Օղլուի որդին՝ Անտոն 1773ին Պոլիս ծնած է : Իսկ ըստ Տիկ. Մարիամ Նսպլըրի՝ իրենց պատշին հայրը՝ Յակոբ Կէօջէ Օղլու Պոլիս փոխադրուած է 1760ին : Վերջին կարծիքը ըստ հասանական է, քանի որ Յակոբ 1773ին Պոլսոյ մէջ գտուել կ'ուսնենայ :

3. ԿԵՕՉԷՅԵԱՆ ԵՐԿՈՒ ԶԱՏ ԶԱՏ ՏՈՀՄԵՐ —
Ա. ՏՈՀՄԵԳՂՈՒԽ ՔԵՕՉԷՔ ԵԱԿՈՐ ԵՒ ԻՐ ՍԵՐՈՒՆԳԸ

Ուսումնասիրութեանս ընթացքին մեր կատարած պրպտումներու արդիւնքով այն եզրակացութեան յանդեցանք որ Կէօջէյեան Դերպաստանը ստեղծած է երկու զատ զատ Տոհմեր իրենց ուրոյն Տոհմազուխով կամ Նախահայրով : Երկու Տոհմի գոյութիւնը յիշատակած չեն իրենց տեղեկատուութեանց մէջ Տիկ. Պերմուհի և Տիկ. Մարիամ Նազլը, գուցէ իրենց անժամօք ըլլալով և կամ անդրադարձած չըլլալով : Իսկ Պատ-

րիտրքարանի տուած ցանկին մէջ յայանի կը
 տեսնուի երկու զատ զատ Տոհմերու զոյու-
 րիւնը, թէեւ ցանկը մեզի զրկոյ Գեր. Վար-
 դապետը երկրորդ Տոհմին համար ստ զխոտ-
 զութիւնը աւելցուցած է. «Ուրիշ K ö c e-
 k o ğ l u, որ մեր Դիւանին համեմատս սեւէ
 կապ չունի վերոյիշեալին հետ» : Թէ ի՞նչպէս
 եղած է որ Պատրիարքարանի մկրտութեան,
 պատկի եւ մահուան արձանագրութեանց մի-
 ջոյին միեւնոյն կէօջէյեան Գերդաստանի եր-
 կու Տոհմերու անձերուն արձանագրութիւնը
 զատ զատ կատարած տեսն՝ անոնց իրարու
 հետ ունեցած ազգականական կապը անտես
 առնուած կամ անյիշատակ քողուած է — չենք
 գիտեր : Սակայն մեր ուսումնասիրութեան
 համար կը կարծենք թէ որեւէ նշանակու-
 թիւն չունի այդ պարտպան : Զի ունինք
 ձեռքի տակ քաւարար ազգացոյցներ այնտեղ
 արձանագրուած երկու Տոհմերու միջեւ ե-
 ղած ազգականական կապը եւ միեւնոյն Գեր-
 դաստանի վերաբերելու իրողութիւնը փաս-
 տելու : Պատրիարքարանի տուած այդ երկու
 Տոհմերու ցանկերուն մէջ յիշուած են նախ
 Յակոբ կէօջէ Օղլուի Տոհմի անձերը՝ իրենց
 զրախ ունենալով Յակոբ կէօջէ Օղլուն, յե-
 տոյ տրուած է երկրորդ Տոհմի ծառը —
 ըստ մեզ թերի եւ պակասաւոր — իրեն
 սկիզբը ունենալով Խաչատուր կէօջէ մը՝
 իրրեւ Տոհմագլուխ : Հետեւաբար կէօջէյեան
 Գերդաստանը ունեցած կ'ըլլայ երկու զատ

գատ Տոհմեր՝ Յակոբ և Խաչատուր Տոհմագլուխներով: Թէ այդ երկու Տոհմերը իրարու կը վերաբերին, իրարու օտար չեն և մէկ Գերդաստանի անձեր և հետեւաբար իրարու ազգական են՝ անկէ կը տեսնուի որ 1. Յիշատակութիւններու ժամանակ իրարու հետ քովէքով են (ՏԵ՛ս «Աղքատասիրաց Եղբայրութեան» անդամացանկը՝ 1864ին, ուր կը յիշուին միասին Ա. և Բ. Տոհմի վերաբերող անձեր, այսպէս. ԿէօջէՅեան Թադուհի, ԿէօջէՅեան Իսկուհի (Ա. Տոհմ), ԿէօջէՅեան Խաչատուր (Բ. Տոհմ), ԿէօջէՅեան Սոֆի (Ա. Տոհմ). 2. Մէկուն հիւանդութեան պարագային՝ միւսը իրրեւ իրեն անձր՝ հագ կը տանի և զարմանաւոր պարագային՝ մին միւսին համար շնորհակալութիւն կը յայտնէ և եթէ մին մեռած է՝ միւսը սրտաբազ մատուցանել կու տայ (ՏԵ՛ս Դիւ. 1867 Դեկտ. 20). 3. Պայտը մէջ գետին կայ, որուն տէրն են քէ՛ Ա. Տոհմի և քէ՛ Բ. Տոհմի անձեր (ՏԵ՛ս Դիւ. 1856 Յունուար 10), որմէ կը տեսնուի թէ զետինը զնուած է հասարակաց դրամով և միեւնոյն ազգական անձերուն կը վերաբերի:

Յաջորդ էջերուն մէջ նախ պիտի ներկայացնենք ԿէօջէՅեան Գերդաստանի Ա. Տոհմի պատմութիւնը, որմէ վերջ պիտի զրոյցինք Բ. Տոհմի ուսումնասիրութեամբ:

Ա. ԿէօջէՅեան Գերդաստանի մեծագոյն և

անուանի Տսիւմը կը կայմէլ այն, որ իրեն
 Լուիսիանայի ունի Քէօզէլի Օղլու Յակոբ: Չու-
 նինք ծանօթութիւն իր ծնունդի և մու-
 Խուսան թուականի, ինչպէս նաեւ իր տաճար-
 նայն մասին: Մանօթ է միայն որ տասնչ բնա-
 կաւայրը Պոլսոյ Լինիզաւիու քաղն էր, որ
 կը վախճանի Տիկ. Յակոբ Քէօզէկ — «Սկե-
 սուր» Տիկ. Տիրուհի Կէօզէկանի — 1831
 Փետր. 10-ի սկիզբը և մեր Հ. Անասն Դանեան,
 ամբողջ Գեղարատանի խոստովանուիւնը՝
 վառարար թաղում մը կ'ընէ (Դիւ. 1831
 Փետր. 10):

Տիկ. Կայրը Մարիամի Համեմատ իր
 նախահայր՝ Յակոբ Քէօզէլի Օղլու 1760ին
 Հայաստանի Հին-Նախիջեւանէն Պոլիս վա-
 խադրում է բնականօրէն, սան քահանայով
 և սան մայրապետով մը, որ իր զաւակնե-
 րուն ցատախարակն է: Որո՞նք էին Յակոբի
 զաւակները: — Թէ՛ Տիկ. Պերճուհի և թէ՛
 Տիկ. Մարիամ միակ ցատակ մը կը յիշեն
 իրենց նախահօր Յակոբէն — Անտոն: Իսկ
 Պոլսոյ Պատրիարքարանի Դիւանը ունի Սեդ-
 րակ և Անտոն: Առաջինը ծնած է 1769ին
 և. որիչ տմէն բան անձանօթ: Անտոն
 ծնած է 1773ին և տաճարայնայն Պետրոսի
 դուստր Տիրուհիի Կեան: Տիկ. Պերճուհի կու
 տայ նաեւ մականունը իր մեծ մօր՝ Լազիսն
 Տիրուհի:

Այս Անտոնը նշանաւոր գէմք մը կ'ըն-
 Է: Ունեցած է բարձր պատիւ և պաշտօն
 Կէօզէլիումի

41381-68

թուրք կոստաթուրքական մէջ : Եղած է մահ-
րիմ անձ մը Սուլթան Մահմուտ Բ-ին, որ
յաճախակի այցելութիւն կու տայ Անտանին՝
ասոր Զէնկէլ-Բէօյի մէջ առնեցած ագարակը,
որ Սուլթանին համար փրապահուած քէօշի
մը միշտ արամազբելի կը մնար : Սուլթանը
իր սիրելի եւ հաւատարիմ ծառային արժա-
նիքները գնահատելով՝ Վերմանով ազնուա-
կանութեան տիպաս կը շնորհէ թէ՛ Անտանի
եւ թէ՛ անոր սերունդին, որոնք իրաւունք կը
ստանան կրելու Պէյ տիպասը :

Տիկ . Մարիամ Նազիր կը գրէ . «Սուլ-
թանը եւ իր բնաւանիքը այնքան կը մահաբա-
նան Անտանի բնաւանիքին հետ որ յաճախ
ամառները կ'երթային Անտանի ամառանոցը
եւ հոն սղախիները իրարու հետ կը խաղային
եւ կը գրօնուին, երբօր պէս : Անտան Բոս-
փորի բարձունքին վրայ, հոն՝ որ կը նայի
գէպի Ասիոյ, այսինքն՝ Զէնկէլ-Բէօյի մէջ
հրաշալի եւլլի մը շինած էր, հակադական
պարսկազնեւոյ : Հո՛ւ է որ կը խաղային : Այս
բարեկամութեան շնորհիւ Անտանի ազգիկե-
րը, այսինքն՝ Օրիդլներ Մարիցա, Իսկուհի,
Թագուհի, Եւ Սոփիա, որոնք յետոյ
Սուլթանի Պալատական Տիկիները կը գա-
նան, միշտ ներկայ պիտի ըլլային՝ ամէն
անգամ որ Սուլթանը խնջոյր, հարսանիք եւ
կամ թաղադրութեան հանգէս առնէր : Երբ
1870ին Էօմէնի կայսրուհին (Ֆրանսոս) բնկե-
րացած Նապոլէոն Գ-ի Սուէզի բացումին

ներկայ կ'ըլլայ՝ իրեն կ'ընկերամար իբրեւ պալատական Տիկին Անտոնի վերայիչեալ ազ-ջիկներէն մին մինչեւ Ալէմ-Տաղի պալատը : Սասուկի'ւ ալ, այս շրջանին Պալսոյ Հայ րն-տանիւհները կը ներկայացնէին Բնկերաւ-րեան ազնուազոյն մասը քաղաքակաւսու-րեան, գիտութեան եւ տնտեսութեան մէջ :

Անտոն ունէր պաշտօն մասնաւորապէս կայսերական փաղեքանագին մէջ եւ 1827-Տին պղ պաշտօնին մէջ կը պանակը՝ Երբ Տիւ-գեանց կապակցութեամբ կ'աքսորալ ինքն ալ : Իբրեւ տնճնական պարծ՝ Եղած է շալի մեծ վաճառական : Տիկ . Պերճուհի կը գրէ որ Սալթանին շալ ծախած է :

Անտոնի տնճնական պարծը Եղած է նաեւ երկրագործութիւնը : Ունեցած է բազմաթիւ եւ ընդարձակ տրակեր ու կարտածներ եւ վարժամ հարստութիւն : Իր մնայուն բնա-կութիւնը Եղած է Թալիզալու :

Անտոն աչքասու գիրք ունեցած է նաեւ Հայ Կոթ . Հասարակութեան մէջ : Իբրեւ պղպիսի ինքն ալ մասնակից Եղած է 1827-1829ի հարածանքին ու աքսորին : 1828 Փետր . 16-18ին կը բանաւորկուի «Բէօչէկ Օղլու Անտոն» սերէ Հայ Կաթողիկէ Երեւելիներու հետ եւ ապա կ'աքսորալ «Թիբէ՝ տնդը քան Չմիւսնիւ . . . եւ բնաւնեաց նոցա ասուս ժամանակ 20 տարց, զի պատրաստեցեն եւ վաճառեցեն զիրա իւրեանց, ոյլ ոչ զանշար-ժակաւն , զի այնք ելանեն օրստօրէ յանուր-

դլա» (Դիւ . Վիենն . Միսիթ . 1828 Փետր . 25) ,
 կը գրէ մեր Հ . Անտոն Գառնեան , ժամանա-
 կակից միակ սնձր , որ կըցած էր մնալ Պոլիս :
 1829 Նոյ . 6ին Իթլաիս (ազատութեան խուզիկ)
 կ'ելլէ 30 հոգւոյ գարձին համար , որոնց մէջ
 են Կէօչէլեանք (համակ Հ . Անտոնի 1829
 Նոյ . 10) : Հ . Անտոն Հ . Միքայէլին (Ազրիա-
 նապոլիս) սպարած համակին մէջ 30 հոգւոյ
 գարձին համար երած ֆէրմանի վրայ խո-
 սկում¹ կ'ըսէ . « . . այս ինչ յայտ է թէ միջ-
 նորդութեամբ դեապանի Գաղղիաց լինի՝ որ
 ինչ լինի . սակայն ամենաշարն (Խաղաղ Զա-
 րսթին) զողջէս Երեմ հազար Բասկա դաշից՝
 ծախեալ յատուրս յայտուիկ առ ի ձեռամբ
 սկեկ եւ զայն փոքր շնորհան . զար դասն
 տանէ , զի ի ձեռս նորս բաժանին Ֆէրմանր
 եւ բոս կամայ նորս են» (Դիւ . 1829 Նոյ .
 10) :

Հ . Անտոն չի յիշեր թէ քանի՞ հոգի էին
 Կէօչէլեանք այս աքսորի միջոցին : Միայն
 ինքը Անտոն²ն՝ թէ նաեւ իր բնաւանիքը աքսո-
 րուած է : Բարեբախտաբար սրիչ սպրիւրէ
 կ'իմանանք թէ Անտոն միմալ չէր այս աքսորի
 ժամանակ :

Այս³ , Անտոն իր ամբողջ բնականիքով
 աքսորուած է : Հ . Գրիգորիս Վ . Գալէմֆեա-
 րեանի ձեռագիրներուն մէջ կը գտնենք հե-
 տեւեալ տպերը , երբ կը գրադի Տիպեանց

¹ Մէկ քառեր՝ 5000 գորտուչ է , հետեւաբար 2000
 քառեր կ'ընէ 1,5000-6000 գորտուչ կամ՝ 15,000 սակի

դարձարանքի պատճառներով ևս կը յիշէ 30 տեւարեալները . «Ասանք զրեթէ ամբողջ վապերանոցի պաշտօնեաներն էին , ինչպէս Քեօշէ՛՛՛ Օղլու Անտու քնտնիօ՛ւ . Ասկէք Օղլու Անտան , Փարթուդալ Յաթէփ . . » (Զեռայիր Հ . Գրիգորիսի) :

Կէօշէք Անտան , ըստ Ասկէրեանի , մին է 1830ին քնտրուած Հայ Կաթողիկէ Համայնքի անդրանիկ Ազգային Վարչաթեան առաք երեսփոխաններէն , որոնք Իշխանապետ Յուկար Զէյէպի Տիպեանի հետ պատասխանատու էին Բ . Դրան տաջեա Ազգին Կայմանէ՝ ազգային տէ՛ն զործերուն համար : Կ'սքսէ տալ այդ ցանկը , ուր Կէօշէքեան Տունը զբաղ է կանգնած .

«Կէօշէ՛՛՛ Անտու Ազա , Պիլէյիկճի Պօպուս Ազա , Խիտտովէրաի Պեարսու Ազա , Քըրճը Վիջէն Ազա , Թընկրա Կ . Անտան Ազա , Սաքաեան Մեւթան Ազա , Այնասերեան Գէորգ Ազա , Մըսրըլեան Գրիգոր Ազա , Պօպուճու Խաչատուր Ազա ևս Արդար Յակար Ազա» (Յ . Ասկէրեան , Պատմութիւն . Տփլիս 1868 , էջ 23) :

Անտան և իր Տիկինը՝ Տիլուիկ՝ ազգային բարեբարներ են : Նախ Անտան տուն մը կը շինէ՝ Հայ Կաթ . Ս . Յակոբի Հիւանդանոցի հոգին վրայ և կը նուիրէ Հիւանդանոցին՝ իբր մշտնջենաւոր եկամուտ (Հ . Սահակ Վ . Սրապեան , Ս . Յակար Ազգ . Հիւանդանոց . Վիեննա 1915 , էջ 28) : Իր մահէն վերջ՝ Տիկ .

Տիրուհի կը շարունակէ Ս. Յակոբի հոգին վրայ բարձրացնել ուրիշ տաճեր ալ : Տիկ . Պերճուհի կը հաւատարմօք իր մեծ մայրը՝ Տիկ . Տիրուհի է որ «Ս. Յակոբի տաճերու մեծ մասը կանգնել տուած է» (համայն Տիկ . Պերճուհի) :

Ս. Յակոբի շարջը շինուած քարաշէն շէնքերը 45 եմ, «որոնց տմէն մէկին ճակատը հայերէն արձանագրուած է նախրատու բարերարներուն անունները Աղարեան, Քէօշէյեան եւ ուրիշներ» (Տօքթ . Վահրամ Յ . Թորոյմեան, Երեմիա Զէյէպի, Բ . Վիեննա 1932, էջ 626) :

Անտոն Կէօզէք կը վախճանի 1832ին եւ կը թողաւ «Բանկալիի» Ս. Յակոբ Գերեզմանատունը որ այսօր գրաւուած ու շէնքերու հող է դարձած», կը գրէ Տիկ . Պերճուհի : Ո՛չ Կէօզէյեաններու մեծագոյն Տոճի նախապետ՝ Յակոբ Կէօզէ Օղլուի եւ իր տիկնոջ եւ ոչ ալ իրենց որդւոյ՝ Սեդրակի եւ Անտոնի շիրիմները մնացած են :

4. ԳԵՕՁԷԿ ՕՂԼՈՒ ՅԱԿՈԲԻ ԵՐԲՈՐԳ ՈՐԳԻՆ ԵՒ ՄԷԿ ԱՂՋԻԿԸ

Ի. Ինչպէս տեսնա՞ք՝ Տիկ . Պերճուհի եւ Տիկ . Մարիամ միայն մէկ որդի կը ճանչնան իրենց նախապետ Քէօշէյ Օղլու Յակոբէն — Անտոն : Իսկ Պատրիարքարանի Դիւանին ծանօթ է նաեւ երկրորդ որդի մը — Սեդրակ :

Կայ սահմանը երբևէ որդի մ'ալ — Տէօլվէր ,
 որ տնտնօթեւդած է թէ՛ Տիկ . Պերճուհի
 և Տիկ . Մարիամի և թէ՛ Պատրիարքարանի
 ցանկին :

Տէօլվէր տնտն կը ծառայանայ մեր
 վիեննայի Դիւանի հնազանդ համակերպին :
 Ինչպէս ծառայէ՞ ժ՛՛՛ . դարու վերջին քա-
 սորդին սկիզբէն Տրիեստի մէջ ունէինք
 աշխարհիկ աշակերտներու Գիշերօթիկ վար-
 ժարան մը , որ իր դոյութիւնը պահած էր
 կերպով մը դրեթէ մինչեւ Միաբանութեան
 Տրիեստէն վիեննա վախադրուելուն , որ
 սկսած է 1810 Հոկտեմբեր 3ին : Արդ , այդ
 վարժարանի աշակերտները Պոլսէն կը դր-
 կուէին : 1802ին Պոլսոյ մեր Հայրերէն
 մին Տրիեստի վարդապետներուն դրելով՝
 կ'իմացնէ . «Պատանի մի չափահաս և
 որդի Քէօշէ Օղլու Տէօլվէրի , որոյ ծնողքն
 ոչ միայն փափաքին առաքել զնա ի վան
 թրեստու , այլ նաեւ աճարարեն փութով ո-
 ստքել զնա տունց սպասելոյ» (Դիւ . 1802
 Յունիս 19) : Իսկ քիչ յետոյ կը դրեն Պոլսէն
 Տրիեստ . «...չուեաց տոտի Գրիգոր պատա-
 նի Քէօշէկեան . . . դատրեչէքն նորա կանխիկ
 փճարմամբ , դրեմք և ծանուցանեմք . . .
 քանզի զսրտանիս զայս ո՛չ ինքնայօժար ,
 այլ յարգարմամբ ծնողացն և . . . այլ
 րարեկամաց իւրեանց յօժարեցուցեալ և
 տա օրին յանկարծ եղեալ են ի նաւ և սւղար-
 կեալ , զի մի՛ յամեցմամբն յետս նահանջեացի»

(Դիւ . 1802 Օգոստ . 25) : Միւսնայն օրը Պոլսէն մեր Հ . Սեպուպ վ . Սալիեան *Էւս նամակ* մը կ'աւղղէ Տրիեստի Մեծաւոր՝ Հ . Անասի վ . Խնչգաւառաշէանի , տեղեկադրելով . «Ի վերջին Օգոստոսի չուեաց ստաի Կրիզար պատանի Քեօչէկեան . . . Գրիգոր եղբայր մեր Շիւքիւրեան զԷս չէ վճարեալ դասնէլիսն իւր ընդ հօր նոյա Տէօլվէր Ապպի» (Դիւ . 1802 Օգոստ . 25) :

Ուսկից , տրեմն , յայտնի կ'ըլլայ թէ այս Տէօլվէլ Քէօչէկեանը Քէօչէք Օլլա Յակոբի երրորդ որդին է : — Տրիեստի Մխիթարեան վարժարանի վերակացու Հ . Պօլսա Մարաւեան (ծնեալ Ղամճեան) նամակով մը խրնդրած էր Գրիգոր սրտատներին ծննդեան թուոյթը : Տէօլվէլ Այա նամակ մը գրելով Հ . Պօլսին՝ նախ կ'իմացնէ սնար թէ ինքը Տէօլվէլ ազգական է Հ . Պօլսին . «Զիրէ ապեւակցութեամբ *Էւս մերճաւորութիւն տնիմք ընդ Հայրութեանց*» (Դիւ . 1803 Փետր . 24) : Յետոյ իր սրղւայն ծննդեան քուլլի էտիսն ըստանդտիս թիւնը տալով՝ կը գրէ . «Յակոբի որդի Տէօլվէրի սրդի Կրիզար Քեօչէկեանց , ծնեալ ի թուին Քրիստոսի 1786 ի Սեպտեմբեր 9» (Դիւ . 1803 Փետրուար 24) :

Ուրեմն՝ «Յակոբի որդի Տէօլվէր Քեօչէկեանց» 1803ին : Ո՞ր կրնայ ըլլալ այս «Յակոբ Քեօչէկեանց»ը , եթէ ոչ *Կէօչէկեան Գեղդաստանի Ա . Տոհմագլուխ «Քէօչէկ*

Օգյուս Զակար»ը: Որով «Տէօրվէթ» կ'ըլլայ իր երկուրդ սրդին, այսինքն — Ասուն, Սեդրակ, Տէօլվէք:

Այս Տէօլվէքի մասին կը գտնենք հետեւեալ ծանոթութիւնները մեր Գիւմանի մէջ.

1. Տէօրվէթ կրօնաւէր և բարեպաշտ անձ մըն է, որ կ'առաջանայ «յետիով . . . զմարդէն մեր սրգեկին յերկիւղն Ասաուծոյ առ նախաչել զսէրն Ասաուծոյ եւ զպարտաւորութիւն տա Ասաուծած, տա մեծաւորս, տա խրատիչս և տա ծնողս . . .» (Դիւ. 1803 փետր. 24):

2. Տէօրվէթ կէօշէ Օգյուս վաճառական է, իր գլխաւոր գործն ըլլալով «Բիշմիլի շալի» տաւառաբոյ, ինչպէս իր Լոյրայրը՝ Անասն, որ նոյնպէս շալի վաճառական էր: Տէօրվէթ հայթայթիչներէն մին էր Ղալաւաւան Հիւսէյին Փաշային, որ տարեկան 5-600 քով կ'ադարդէր թէ՛ իր սոյոստին և թէ՛ արժանական նաւերուն համար: Թաւիւր կ'արժէր 4-5000, մինչեւ 6000 զուրուշ: Փաշային մեաներէն (1800) վերջ շալերուն գինը անհամեմատ կերպով կ'ինայ, 6000 զուրուշնոցը՝ 2000, 5000 զուրուշնոցը՝ 1500 կ'ըլլայ և տոնոյ ալ չի գանուիր: Անոնք որ շատ ապրանք տնէին՝ կը կործանին: Տէօրվէթ անոնցմէ մին էր, կը գրէ սոյոստական նամակ մը (Դիւ. 1805 Մարտ 26):

3. Տէօրվէթի բնասնեկան կեանքէն ծանօթ են, ա) իր տանը Օրքաֆէօյ էր. բ) ինքը

ամուսնացած էր. դ) առէր «սրբիտ», որոնց
 դաս կու տար 1804ի տմար 30վիսնկէն
 վարդապետ. «Յայտմամբ եղանակի տմասան
 Տէօրվէթ Աղայի տունը զնացի 10րթաքէօյ
 տա ի վարժէլ զսրբիտն», կը գրէ նոյն վար-
 դապետը (Դիւ. 1804 Մայիս)։ Իր գատակ-
 ներէն միայն Գրիգոր ծանօթ է անուանով, որ՝
 ինչպէս տեսանք, ծնած է 1786 Մեղա. 9ին
 եւ 1802ին մտած Տրիեստի մէր Գիշերօթիկ
 վարժարանը, ապիկց Պոլիս կը վերադառնայ
 1805ին (Դիւ. 1805 Մայիս 4. 11)։ Տէօրվէթ
 առէր աղջիկ մը, որ 1804ին կը պատկուի
 (Դիւ. 1804 Յունուար 24)։ — Անձանօթ է
 Տէօրվէթի եւ իր բնատնեաց մահուան թուա-
 կանը։ Մէր կարծիքով Տէօրվէթ՝ Յակոբ
 Քէօչէկի անդրանիկն էր եւ իր անունը կը
 կրէր իր պապը, այսինքն՝ Կէօչէկեան Գեր-
 ղոստանի նախահայր նահապետը։

II. Քէօչէկ Օղլու Յակոբ առնեցած է
 նաեւ աղջիկ մը, որ հարսնացած է Պէնկլիեան-
 ներուն եւ առնեցած Անտոն անունով մանչ
 մը, որ 1802ին Տրիեստի մէր վարժարանի
 ուղարկու է եւ Տէօրվէթ Քէօչէկեան մէր Հ.
 Պոլսոն գրած նամակին մէջ կ'աւելցնէ.
 «Ողջունեմք զսրբեակն մէր Գրիգորն եւ զԲե-
 սարդին մեր զԱնտոնն» (Դիւ. 1803 Հոկտ.
 24)։ Այս «Բեսարդի» բառն կը հասկցուի
 թէ Տէօրվէթ Բայր մը առնէր, իսկ Քէօչէկ
 Յակոբ՝ աղջիկ մը։

5. ԱՆՏԱՆԻ ԵՒ ՏԻՐՈՒՀԻԻ ՍԵՐՈՒՆԵՐԸ

Քեօջէկ Օղլու Յակոբի սրբի Անտանի եւ իր Տիկինը՝ Տիրուհի օրհնուած են 10 զաւակներով, Յովսէփ, Մարիցա, Պետրոս (Բեդրակ), Պօղոս, Միֆայէլ, Իսկուհի, Երամիկ, Թադուհի, Սոփիա եւ Յակոբ։ Պատրիարքարանի Դիւանին մէջ արձանագրուած են միայն հետեւեալները. Յովսէփ, Պետրոս, Պօղոս, Յակոբ, Միֆայէլ, Երամիկ եւ Սոփի։ Ամբողջ ցանկը պահած է Տիկ. Մարիամ Նազլը։

Տիկ. Մարիամ կ'ըսէ որ Անտանի մահէն վերջ իր զաւակները բաժնուեցան Պոլսոյ զանազան թաղերուն մէջ. Յովսէփ՝ Գուսրգիւղ, Պետրոս՝ Օրթագիւղ, Պօղոս՝ Բերա, Յակոբ՝ Թադաւալու, եւ այլն։ Ինչպէս պիտի տեսնենք՝ Պոլսոյ այլ եւ այլ անկիւններու մէջ այ տուներ կամ տաճարներ շինած են յետոյ։ Իրենց զլխաւոր աշխատանքը Ղալաթիա էր, ուր կէօջէկեանք կէօմբիւք Հաքքէսիի վրայ «Կէօջէ Օղլու Խան»ը սնէին։ (Յ. Գ. Փայապաշեան, Տեղապրութիւն Կոստանդնուպոլսոյ եւ շրջակայից եւ Յուսկուած Կ. Պ. 1887, էջ 57)։

Այժմ խօսինք կարգաւ Անտան կէօջէի սերունդի մասին։

1. Յովսէփ. — Նշած է 1808ին եւ սնեցած ազգային դործունէութիւն։ 1854ին կը ներկայանայ կէօջէկեան Գերդաստանի ղրուսներէն մին եւ Աղդին դործերուն մէջ առաջ-

նակարդ գեր կատարող անձ (Հմմտ. Յ. Առ-
կէրեան, Պատմութիւն, անդ, էջ 359) :

Թէև Կէօջէճեանները Հասանեան խնդիրներու մէջ ընդհանրապէս անվիճերուն յարած էին, սակայն 1875էն սկսած իրենց մէջ շարժում մը ծայր կու տայ գարձի եւ կատարեալ յարամի Հոսմի եւ ոմար Հաստարիմ անձերուն : Մեր Հ. Սանուէլ Տէվրիշեան կը գրէ Պոլսէն. « Ձոտակին խիժման պատարագին Քէօջէֆ Յովսէփ Էփ. մեծ ազով ներկայ գտնուեցաւ » մէկալ կազմանէ զգուած լլլալով » (Դիւ . 1875 Ապրիլ 27) :

1836ին Կէօջէճեան Տաւր մասնաւոր պատիւ մը ընդունած է Սուլթանէն : Թէ ի՞նչ էր այդ պատիւը եւ ո՞ր յատկապէս պատարագը՝ չկայ ստուգութիւն : Մեր Հ. Անանի Գանեան, որ Կէօջէճեանց խոստովանահայրն է՝ նամակի մը մէջ աճապարեալով սրտի յուրը տուած է սա յակնհակուն սճով, նպատակ ունենալով յետոյ մանրամասնութեամբ գրելու. « Քէօջէճեանք պատուեցան յարկայէ, զորմէ գրեցից . . . » (Դիւ . 1836 Յուլիս 20) : Յետոյ մտցած է սակայն գրել :

Ինչպէս ասհասարակ Կէօջէճեանք՝ նոյնպէս անհասարակ Յովսէփ Կէօջէճեան մեծահարուստ մարդ եղած է : Բերա Աղանամիի մօտ Կէօջէճեանք 2000 կանդուն մեծութեամբ գետին մը ունէին, որուն վրայ չորս կրպակներ կային : Երկիրը կը վերարերէր Կէօջէճեան Ընկերութեան, որոնց մէջ կը յիշուին

Յովսէփ Աղա. Յարութիւն եւ Յակոբ :
Դեռինք Կարմէր 650,000 դուրաշ (Դիւ .
1850 Յունվ. 10) :

Յովսէփի բնակարանը Դատրգիւղ էր :
Հաս է որ 1883 Փետր. 14ին կը կնքէ մահկա-
նացուն : Յուդարկաւորութիւնը կը կատա-
րուի Ս. Աստատածաժին աթոռանիստ եկե-
ղեցւոյ մէջ, Բերա (Թէրն . Էփֆեար , 1883 Թ .
1644) : Շիշլիի զերեզմանատան մէջ Յովսէփ
իւր բնաանեկան զամբարանը սնի ս'ա վեր-
ատաս թեամբ :

Ընդամիս

Յովսէփ Կէօզէլեան

(Քօսեան , տնոյ , էջ 79) :

Կարճ , բաց լի իմաստով սա զովեաւոր
կը կորցանք իւր մասին . « . . . այլ պատուա-
կան յոյժ » (Դիւ . Վիենն . Միսիթ . 1855
Դեկտ. 13) :

Յովսէփ Կէօզէլեան տմասնացած էր
Լիւսի (Լուցիքա) Տուստեմնի (Էրզրոպղիկի
Կարապետ Արքիմ Տուստ Փաշայի) հետ :
Տիկ . Լիւսի մեռած է 1880 Մարտ 12ին ,
որան տարիով նամակ մը կը տալէ . « Յա-
ւարս յայտարիկ հանդեա ի Տէր աիկիմ Յով-
սէփ էֆ . Քէօզէլեանց Լուցիքա , որ երբեմն
զրօշակիւն էր ի մէջ կանանց Անդի կոպմանն
եւ յամաց ինչ հեռէ զպրծեալ յայտ կողմն
եւ մեռաւ ի ձեռն Dr . Giov . Ժողովրդապետի
եկեղեցւոյն Հոլոյն Սրբոյ եւ յուդարկաւոր-
եցաւ ծանա հանդիսի ի մերմէ կոպմանէ :

Գեր. Հոգեւոր Տէրն յետ զնախն ի զլիպադ-
ջէս ի տուն Պօղոս Էփ.իի Քէօջէյեան, վախ-
ճաներոյ տնոյի, շոքաւ եւ առ եղբայր նորա
Յակոբ Էփ. եւ բազում մեծարանօք լինկա-
լեալ եղեւ յրնասանեացն եւ ի Հ. Պօղոսէ Լի-
րանանկոյ» (Դիւ. 1880 Մարտ 10) :

Յովսէփ եւ Լիւսի սննեցած են երեք
մանչ եւ երկու աղջիկ. Անտան, Գրիգոր,
Յովհաննէս, Նեկտար եւ Սուրբիկ :— ա) Ան-
տան մնացած է տմարի. մահտան թուա-
կանք տնծանօթ է : — բ) Գրիգոր եւ իր եղ-
բայրը Յովհաննէս սուաքին աշակերտներն
են Վիկենտկան Մխիթարեանց Պոլսոյ մէջ
1857ին բացած Գիշերօթիկ վարժարանին 9
դիշերօթիկներէն, որ տրճանողբաւած են.
Գրիգոր Քէօջէյեան, Յովհաննէս Քէօջէյեան,
որդիք Յովսէփ Քէօջէյեանի (նամակ Հ.
Մանուէլ Տէվրիշեանի, 1857 Դեկտ. 16) : Հ.
Մանուէլ այդ նամակին մէջ կը գրէ Գեր.
Պողաճեանին. «Այն սնիմք եթէ օրհնա-
թեամբ ճեատն եւ աղօթիւք Ձերալք սչ միայն
սոքա պարծումք լինիցին Մխարանաքեանս,
գի գրեթէ տմենեքին մանկսնք ընտիրք են,
սրամիտք...» (Անդ.) :

Դրիգոր եւ Յովհաննէս սովորական ու-
սումէն զտա՝ մեր քով դաշմալիի գտա ալ ու-
սած բլլալով՝ 1858ի գոյրոցական հանդէսի
ժամանակ նուազած են թէ՛ տաանձին եւ թէ՛
à 4 mains (Դիւ. 1858 Օգոստ. 1) :

Դրիգոր եւ Յովհաննէս յետոյ իրենց ու-

ԳՐԻԳՈՐ ԱՆՈՉԵՅԵԱՆ
(ՆԱԽԸՆԴ)

սումբ շարունակած են Պարխի Մարտառեւմ
վարժարանի մէջ, ուր գրկած է զիրենք իրենց
հօրեղբայր՝ Յակար Կէօջէյեան՝ ընկերացնե-
լով Պարէն մեր Հայրերէն մին։ 1865ին զեռ-
հան էին (Դիւ . 1865 Յունիս 2) :

Գեղարուեստի սէլը, զոր արբմցուցած
էր Պոլսոյ մեր վարժարանը Գրիգորի սրտին
մէջ՝ ծիյ տրձակելով կը դարձանայ յետոյ՝
պարտաւ հոյ գանձելով Գրիգորի մէջ, որ
ազատուցին կը գտնայ առաջնորդու ար աճուա-
նի նկարիչ մը։ «Կ'արտադրէ, կը գրէ Ար-
մենակ Սողոմոն, 1876ի տառնները եւ որ Համարի
Պէլլի հետ, Պոլսոյ տառնին նկարչական սո-
րաններէն միայն՝ 1881ի ցուցահանդէսին զրկ-
լտաւոր ցուցադրուր կատ։ Հալիլ Էահէմ
կ'րտէ թէ այս արուեստագէտը նպատաւած է
նաեւ Բիւֆի գրեթեւ թարգմանց մէջ տարած-
ման... Հայ Գեղարուեստական Միութիւնը
ձեռք անցուցած էր Կէօջէ-Օղլուի գործերէն
ծաղիկի երկու խաւներէլ տասնմասիրտ-
թիւններ եւ մտախառն աշխատութեւ կրկու
դիմանկարներ, արուեստագէտին Բրոք եւ մար
դիմանկարներ։ Այս վերջին զէմքը, պատ-
կերագրական մասնաւոր շահեկանութիւն մը
կ'ընծայէ, որովհետեւ ան կը ներկայացնէ
բարեկեցիկ բազմեանի հալ տիկիներ» (Արմենակ
Սողոմոն, Անտիլա, Փարիզ 1933 թ. 1-2,
էջ35-65) :

Արմենակ Սողոմոն տաւած է նաեւ Գրի-
գորի մօր եւ յրաջ՝ Ուր. Նեկուարի — նկար-

ներք (Անահիտ, անդ, Թ. 1-2, էջ 35 (ժայրք) և Թ. 3-4, էջ 35 (քայրք), ինչպէս նաեւ նոյն ինքն նկարիչ Գրիգոր Կէօջէյեանի յուսանկարք — (Անահիտ, անդ, Թ. 3-4, էջ 34), սրմէ՝ հանելով կու տանք հոս իր պատկերը :

Գրիգոր Կէօջէյեանի գործերը վէնետիկի Միսիթաբեաններուն նուիրած է Հայ Գեղարուեստական Միութիւնը (Անահիտ, անդ, Թ. 3-4, էջ 33 և 1937 Թ. 3-4, էջ 41) : Այս Միութիւնը հիմնուած է 1919ի սկիզբը և երկար աւելած է (Տե՛ս իր մասին՝ Պատմութիւն Հայ Մշակութային Ընկերութիւններու, Ա. Վիեննա 1957, էջ 727-8 և Անահիտ, Փարիզ 1937 Թ. 3-4, էջ 40) :

Գրիգոր Կէօջէյեան մնացած է ամուրի և մեռած Պարիս 1883ի տառնները : Գ) Յովհաննէս, ծնած 1848ին՝ 1872 Սեպտ. 26ին կը վախճանի : Մասիս (1872 Սեպտ. 28) կը գրէ. «Կէօջէյեան Վսեմ. Յովսէփ ԼՓ. իր սրբի Յովհաննէս ԼՓ. ն, որ իւր ազնիւ բնաւորութեամբ և բնտիր ձիրքերով իւր ամէն ծանօթաց սէրն ու համակրութիւնը զրուած էր, տնրութելի հիւանդութեամբ մ'երեքշաբթի օրն իւր ծագիկ կեանքը կնքեց ի հասակի 24 ամեայ և երէկ յայտարկուած թաթիւնը կատարեցաւ մեծահանգէս չքով» :

Ս. Յովհ. Ոսկերեւան *Եկեղեցւոյ մէջ մարմարին քարի վրայ քանդակել տուեր է մայրական սիրտը .*

Մայրն գորովայիր Լուցիա
 Իւր վաղամեռիկ որդւոյն
 Յովհաննու Կօչէյեան
 Զայս մոեարձան առ յիշատակէ
 Կանգնէ աղէկէզ գրոյն
 1848-1872

(Հ. Յ. Քօսեան, *անդ՝* էջ 248) :

դ) Նեկտարի *մասին չենք գտած ծանօթութիւն մը* : Հաւանօրէն *մնացած է կոյս* : Իր նկարը *նկարած է Լգրայրը՝ Գրիգոր եւ հրատարակուած է Անահիտի (1933 թ. 3-4, էջ 34) մէջ* : Ե) Սուրբիկ *ամուսնացած է* Alphonse Crèspin (Ֆրանս.)-ի *հետ եւ ունեցած 5 զաւակ* . 1. Aimé *ամուսնացած է* Alber Glavani (Ֆրանս.)-ի *հետ* , 2. Lucie *ամուսնացած է* Արամ Պէյ Կօչէյեանի *հետ* , 3. Marie *կրօնուորած է* (Sœur Marie St. Jean, *Լարդի կարդ*) , 4. Marguerite *ամուսնացած է* Giuseppe Oliva-ի (Իտալ.) *հետ* . 5. André *ամուսնացած է* ունեցած է *երկու աղջիկ* : Ասոնք *ամէնքն ալ մեռած են* :

2. Մարիցա . — Անտոնի *մեծ աղջիկն է* , ծնած 1810 *եւ մնացած կոյս* , մեռած է 1879 Ապրիլ 19ին 69 տարեկան (Լրագիր, Կ. Պ. 1879 թ. 950) : Իր բարերարութեան ապացոյցները պահուած են *հետեւեալներուն մէջ* . 22 քօփ Ամերիքա կր նուիրեն երկու քոյրեր — Մարիցա եւ Թագուկ Կօչէյեաններ Ս. Յակոբի Աղատանոցին (Հ. Ս. Սրապեան ,

անդ , էջ 118) : — Կարնոյ Հինգճ Գիւղին մէջ
Եկեղեցի մը կը շինուի Սէլվեան Եպիսկոպոսի
օրով , 1862ին : Եկեղեցւոյ խորանի Աստուածածնոյ պատկերին տակը գրուած է .
«Յիշատակ աստուածաւոր եւ ազնուագարմ
Մարիամայ դստեր Կէօչէյեան Անտոնի Կ.
Պոլսեցւոյ 1862» (Հ . Յակոբ Ծ . Վ . Քօսեան ,
Բարձր Հայք . Բ . Վիեննա 1931 էջ 102) :

3. Պետրոս (Բեդրակ) . — Ծնած է 1811-ին եւ ամուսնացած է ֆիմի (Եփիմէ) Մանասեանի (ծն . 1818 Հոկտ . 30 մեռ . 1888 Յուլ . 20) հետ եւ ունեցած 4 զուակ . ա) Նասիպ Յարութիւն (ծն . 1847 Ապր . 6 եւ մեռ . 1882 Սեպտ . 3) , որ իր սկստական կրթութիւնը Պոլսոյ մէր Գիշերօթիկ վարժարանին մէջ ստացած է : 1857ին Բերայի մէջ բացուած աշխարհական ուսման տնակին Գ աշակերտներէն երրորդն է — Նասիպ Քէօչէյեան , որդի հանգստեան Բեքլաք Քէօչէյեանի (Դիւ . 1857 Դեկտ . 16) : — Նասիպի յետագայ կեանքի մասին տեղեկութիւն չունինք : Մեռած է 1882ին Կանխահաւ մահով : Բ) Տիրան Մկրտիչ (ծն . 1850 Փետր . 3 . մեռ . 1874 Յունուար 3) 15 տարեկանին — 1865 Յունիս 20ին — Մայր-վանքս սցեկած է Պօղոս Կէօչէյեանի եւ տիկնոջ՝ հետ՝ Երթարու համար Ռավոյեյեան վարժարան (Վենետիկ) : 1874ին ճամբարդութեան մը միջոցին՝ վաղահաս մահուամբ կը վախճանի : Կէօչէյեանց տաներէ՞ց մը թէ բարեկամ մը , որ «Ս . Վ .»

կը ստորագրէ՝ կը սկսայ 12 տուն ստանաւոր
բանաստեղծութեան մը մէջ Տիրանի օտար
ծովու վրայ հասած մահը .

«...Յօտա՛ր օտար ծովաին ուրեք
Յորբան գրկաց մօրդ աղէկէդ
Մինչդեռ ի քուն կալիր քնքաւ
Մահն անողորմ հնձեց գրեզ :

Ըզբեզ, զոր սիրտս կ'երազէր
Թշուառ ազգիս յայս նորաշահ
Եւ մարդկութեան ազնիւ բողբոջ
Եւ վեհ գարմիդ նըշոյլ անմահ...»

(Մասիս, 1847 թ. 1503) : Գ) Վերսն *Էւ Գ*
Արուս : Այս չորս գատկներէն ոչ մէկը տ-
մասնացած է : Վերսնիկա անդամ է Հայ
Կաթ. «Վարդուհեան Ընկերութեան» 1873ին
(Մէնմ. . Հավատիս, 1879 թ. 1146) *Էւ* «Աղ-
բատասէր Տիկնանց Ընկերութեան» 1881ին :

Պետրոս Երկար կեանք չէ ունեցած :
Անձանօթ է մեզի իր հանրային կեանքն ու
գործունէութիւնը : Իր բնակարանը Օրբա-
գիւղ էր, բայց Բերայի մէջ ալ տուն ունէր :
Կը մեռնի 1852ին : Շիշլիի գերեզմանատան
մէջ Պետրոս Կէօշէյեան իր յատուկ բնա-
նեկան բաժինը ունի : Հսն մատուտի գրան
վրայ գրուած է .

Սանդուխ եւ Յակոբեան յերկրէս
վերնոյն օրեւան

Երկնաչու Հագւոց Տոհմին
Կէօջէյեան

Իսկ ներսը քարերուն վրայ դրուած է .

Տիրան
Մկրտիչ Կէօջէյեան
որդի Բեդրակայ
Ծն . 1850 . Փետրվ . 3
Վխն . 1874 . Յունվ . 30

*

Բեդրիկ
Պետրոս Կէօջէյեանց
որդի Անտոնի
1811—1852

*

Էփիմի
Եսփիմէ Կէօջէյեան
Ծնեալ Մանու
Կաղակից Պետրոսի
Ծն . 1818 . Հոկտ . 30
Վխն . 1883 Յուլ . 20

*

Նսախայ
Յարութիւն Կէօջէյեան
որդի Բեդրակայ
Ծն . 1847 . Ապրիլ 6
Վխն . 1882 Սեպտ . 3

(Հ . Յ . Քօսեան , անդ , էջ 72-3) :

4. Պօղոս .— Յնած է 1819ին ԼԷ ունեցած սուրբային դարձունէութիւն : 1864-72ի Ս. Յակոբի Հիւանդանոցի Հոգարարձութեան 12 անդամներէն մին է (Հ. Ս. Սրասկեան, անդ., էջ 113) : Հ. Սրասկեան կը գրէ . «Կարի արդիւնաւոր է ոյս Հոգարարձութեան պաշտօնավարութիւնը, վասն զի ոչ միայն իրեն նախորդէն պայաքած պարտքը սղդ. հանդանակութեամբ մէկ տարւան մէջ մասամբ կը հատուցանէ, այլ ԼԷ մեծ դարկ կու սոյ Ս. Յակոբոյ ներքին բարեկարգութեան ԼԷ անոր կալւածոց յաւերժան» (Անդ., էջ 113—4) : Ինքը, Պօղոս Կէօշէ Ս. Յակոբի համար եղած հանդանակութեան կը մասնակցի 2000 դուրուշով (Անդ., էջ 118) :

Պօղոս ամուսնացած է շանիկ Աղա Պէյ-լիկնեանի աղջկան՝ Թագուհիի (ծն. 1838 մեռ. 1891 Դեկտ. 7) հետ : Տիկ. Թաղուհի իր էրկան բարերարութեանց նմանելով՝ մասնակցած է նախ Հոյ Կաթողիկէ «Աղփատափրաց Եղբայրութեան» Ընկերութեան՝ երկու բաժին գրուելով, ինչպէս կը տեսնուի 1864ին տպուած Եղբայրութեան Տարեկան հաշուետուութենէն : Եղբայրութիւնը ունէր 9 կէտերէ կազմուած Կանոնադիր մը ԼԷ իր նպատակն էր աղփատ տղոց արիեսաւորվեցնել (Տե՛ս նաեւ Պատմ. Հոյ Մշակութեան Ընկերութիւններու. Հատար Ա. Վիեննա 1957, էջ 83-84) : Տիկ. Թաղուհի յետոյ շարունակած է իր բարերարական

գործունէութիւնը 1875ին Հիմնուած Հայ Կաթսղիկէ «Աղփատաւէր Տիկնամց Ընկերութեան» շրջանակին մէջ, ուր ստանձնած է նաեւ վարչական պաշտօն եւ վարած Ընկերութիւնն Պանձապահութեան պատասխանատու գործը (Տե՛ս «Ընկերութիւն Աղփատաւէր Տիկնամց»։ Հաշուեկշիւ 1875 Մարտ — 1881 Փետրուար. Կ. Պ. 1881, ուր աչքի կը գարնէ Կէօջէեանց անդամակցութիւնը եւ նոյնիւրեւորութիւնը Ընկերութեան՝ անուններու սա շարանով։ Աստիճէ Կէօջէեան, Եւփիմէ Կէօջէեան, Սօփի Կէօջէեան, Վեբանիկ Կէօջէեան, Տիրուհի Կէօջէեան)։

Պօղոս եւ Թադուհի ունեցած են երկու աղջիկ. ա) Մադրլէն եւ բ) Տիրուհի։ Մադրլէն տմուսնացած է, ըստ Տիկ. Մարիամ Նապլլի՝ Յակոբ Հիւրմիւզեանի հետ եւ զուտակ չեն ունեցած։ Սակայն իր հօր՝ Պօղոսի ընտանեկան շիրմագրին մէջ գրուած է.

Պօղոս Կէօջէեան

Ընտանիք

Մադրլէն

ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆ

Ծնեալ Կէօջէեան

Վախճանեալ 1924

(Հ. Յ. Քօսեան, էջ 67)։

Ասկէ կը տեսնուի թէ Մադրլէն տմուսնացած է Ալիքսանեանի մը հետ, հաւանորէն Հայ Կաթսղիկէ Ալիքսանեան Դերդաստանի

վերաբերող անձի մը: — Տիրուհիի մասին կը գրէ Տիկին Մարիամ Պաղուպէն. Տիրուհի նախ ամուսնացած է Henri Calosի, յետոյ Մկրտիչ Թոֆաթեանի հետ եւ ունեցած է աղջիկ մը՝ Mercédès եւ մանչ մը՝ Ferit: — Տիրուհիի մասին հանդիպած ենք նաեւ հետեւեալ պատժեան մեր գիտնական նամակներուն մէջ. «Յատուրս յայտոսիկ վախճանեցաւ Պօղոս էփ. Քէօջէյեան, զորոյ զկրտսեր զուտրն զողացեալ էր ի վերջին աւուրս պատանի մի — Անդրանիկ Հիւմիլագեան — ըստ վաժառքանոց աղջկան եւ ի գիշերական վախտեան խրեանց զապտապի պատկեալ փութանակի ի յոյն երկրացուէ...» (Դիւ. 1880 Փետր. 27):

Պօղոս Կէօջէյեան վախճանած է 1880 Փետրուարին, իսկ Տիկ. Թապուհի՝ 1891 Դեկտ. 7ին (Սէմմ. Ախպար, 1891 Թ. 2252):

Հետաքրքրական պարայայ մըն է նաեւ սա որ Պօղոս Կէօջէյի ընտանեկան զամբարանի անուններուն մէջ Տիրուհի չի գտնուիր. ո՞ր թաղուած է Տիրուհի — չենք գիտեր: Ահա Պօղոսի ընտանեկան մահարձանը.

Պօղոս Կէօջէյեան

Ընտանիք

Մատրլէն

Ալիֆաանեան

Ծնեալ Կէօջէյեան

Վախճանեալ 1924

53 տարեկան

Թագուհի Կէօշէյեան
Վախճանեալ 1891

*

Պօղոս
Կէօշէյեան
Վախճանեալ 1880
62 տարեկան

(Հ. Բ. Քօստան, Գերեզմանատուն Կաթ. Հայսց, անդ՝ էջ 67) :

5. Միֆայէլ. — Ծնած է 1826ին՝ ամուսնացած Կառարիմէ Անէմեանի հետ եւ ունեցած աղջիկ մը Լուցիֆա, որ ամուսնանալով Թովմաս Կէօշէյեանի հետ՝ ունեցած է երկու զաւակ. Թագուհի եւ Թովմաս : Ասոնց մասին սերիչ ծանօթութիւն չունինք : Այս Թովմաս Կէօշէյեանի Տիկ. Մարիամ Նազլը «Կէօշէ Օղլու» կ'անուանէ եւ սրեւէ բազատութիւն չի տար : Մեզ կը թուի թէ սերունդ է Կէօշէյեան Գերզաստանի Երկիրդ Տոհմանիւլին, որուն վրայ պիտի խօսինք յետոյ :

6. Իսկուհի. — Զի յիշուիք Պասրիարքարանի ցանկին մէջ : Մարիամ Նազլը կը զրէ իր մօտին. Iskuhi Doudou célibataire : — 1864ին «Աղքատասիրաց Եղբայրութեան» անդամներու ցանկին մէջ կը կարգանք. Կէօշէյեան Երանիկ Օրիորդ, Կէօշէյեան Թաղուհի Տիկին, Կէօշէյեան Իսկուհի Օրիորդ, Կէօշէյեան Խաչատուր Աղա, Կէօշէյեան Սօֆի Օրիորդ : — Ս. Յակոբի Աղբատանցին եղած նախնականութեան մը ցան-

կին մէջ կը կարգանք. «66 ելուզ բէշկիբի Կէօջէյեան Իսկուհի Տուտուտան» (Հ. Ս. Սրապեան, անդ, էջ 118) :

1852 Մարտ 10ին Պոլսէն Վիեննա նամակ մը գրելով՝ Եղ. Նիկողայոս Պալնեան կ'ապրասպրէ երեք աղօթիւրք սեւ եւ կարմիր կոշիւով կազմուած եւ ստեղծօձ . «Աղաչեմ բարեօք ինչ լիցի, կը գրէ նա, զի վերաբերի դատեւոց Քէօջէֆեան Անտան Աղայի» (Դիւ. 1852 Մարտ 10) : Այդ տաւեն կատարուած էր արդէն Այրահօվէրեան Արքահամ Ամիրայի անդրանկին՝ Գրիգորի սրտակը Կէօջէյեան Թերէգօնի հետ :

7. Երանիկ .— Ծնած 1827ին՝ մնացած է կայս : Կը մեռնի 1903 Ապր. 19ին : Այս տաւենները Կէօջէյեանց մատրանատիւնն էր Բաղնուքաւ Ծ. Վ. Սամանեան : Օր. Երանուհի կենդանութեանը կտակ մը բրած՝ յանձնած էր Սամանեան Վ.ին : Վարդապետը Օրիորդի մահէն վերջ կը փութայ յանձնել անոր կտակը Ամենատոյտիւ Հոգեւոր Տիրոջ էմմանուէյեան Կաթսիկոս-Պատրիարքին, որ ժառանգորդները գումարելով՝ բնթեանույ կու տայ անոնց տոջեւ : Այս բնթեցումէն կ'իմացուի որ հանդուցեալը Ս. Յակոբ Ազգ. Անկեղանցին 2000 օսմ. ոսկւոյ արժողութեամբ զոհարեղէն նուիրել է Հէօնէրը շէրիով վաւերացեալ 17 Մուհարրեմ 1317 (= 1901), սրայմանաւ որ յիշեալ գումարին կէսով Ս. Յակոբայ Մատուռը նոր շինուի :

Եւ ամուր մէջ քաղաւի իր մարմինը , *խեղ միւս
կէսով ալ* կալուած մը կառուցուի ի նպաստ
սոյն հաստատութեան : *Կ'իմացուի զարձեայ
որ կտակահատար կարգէր է* Բէմմէզ Կոմի-
տաւ Էֆ . Լ . Անտոն Պէկ Կէօչէյեան , *իւր Էդ-
րօրսրդին (Յակար Կէօչէի Երեցը) : Կտակի
զարծազրութիւնը այլևայլ զժուարութիւն-
ներու կը բախի ու կ'ուշանայ տարի մը :
Հանդուցեալին մարմինը , որ Ս . Յակարի
մէջ պահուած էր՝ շարաթէ մը Շիշլիի Աղդ .
Գերեզմանատունը կը փոխազրուի , զի Մատ-
րան տեղը նոր շինութիւններու յատկացուած
էր Լ . Եւ ուրիշ մը շինելն ալ կայսերական հրա-
մանի կը կարօտէր , որ շատ զժուարաւ ձեռք
կը բերուէր Սուլթան Համիտ Բ .ի օրով (Հ .
Ս . Սրտպեան , անդ , էջ 298-9) :*

Օր . Էրանիկին կտակած զսհարեղէն-
ներու զնահատումը մասնազկաներու կողմէ
տեղի ունենալով՝ *Կ'իմացուի որ անոնց ար-
ժէքն է 1300 օսմ . սակի , որով Միւքէվէլիի
Կէօչէյեան Անտոն Պէկի Լ . Գերզաստանի ,
ինչպէս նաեւ Ս . Յակարի Հոգարարձութեան
միջեւ համաձայնութիւն մը զպայտալով
կ'որոշուի .*

Ա . Հանդուցեալ Օր . Էրանիկին մարմինը
Թաղեյ Շիշլիի զերեզմանատունը Եւ վրան
կառուցանել 300 ոսկւոյ արժսղութեամբ
շիրիւմ մը .

Բ . *Մնացած զսհարեղէններու արժէքին
զիմաց Ս . Յակարի կայսրածներէն թիւ 2*

տան վրայ համոզուցեալին արձանագրութիւնը
դնել եւ նայնր նշանակել Անկեւանոցի տաճա-
րին մէջ :

Գ. Գոհարեղէնները Ս. Յակոբի Հոգա-
րարձութեան յանձնել :

Դ. Կասուցեալ չիրմին նարսպութիւնները
Անկեւանոցէն կատարել :

Ե. Հանդուցեալին մահուան օրը (19
Ապրիլ) Ս. Յակոբայ մատրան մէջ տարին
ձայնաւոր պատարապ մը մատուցուի եւ իր
զերեղմանին վրայ թիւ պատարապ մը չիր-
մին նսիրման օրը (անդ , էջ 304-5) :

1904ին Կէօջէյեանց մատրանապետն է
Յովհաննէս Խ. Վ. Թումայեան : Օր. Երա-
նիկին գոհարեղէնները դրամատուն մը կը
զետեղուի : Անոնց գին տաւոյ կայ 1300-1350
ոսկի : Հոգարարձութիւնը իր խոստումին
համեմատ չիրմին չինսութեան կը ձեռնարկէ
եւ կ'աւարտէ : Թիւ 2 տան վրայ կը զետեղէ
ձուածեւ կճեայ տախտակ մը՝ սա վերտա-
սութեամբ .

Յիշատակ

Երանուհի Կէօջէյեանի

Հրիտակ 19 Ապրիլ 1903

(Հ. Ս. Սրապեան , անդ , էջ 106-7) :

Ս. Յակոբայ Ապ. Հիւանդանոցի մշտն-
ջեմաւոր պատարագներու ցուցակին մէջ նշա-
նակուած է . «1905 Ապրիլ 19. Կէօջէյեան
Երանուհւոյ տարին ձայնաւոր պատարագ

եւ պաշտօն : «1905 Մայիս 14 . եւ մէկ քիւ պատարագ նայնպէս կէօջէյեան երանուհւոյ համար իր շիրմին վրայ» (Անդ , էջ , 454) :

Օր . երանա հիի մահաւան տօթիւ կը գրէ Մէնմ . Ախարար թէ հանդուցեալը բարեպաշտ եւ բարեգործ անձ մ'ըլլալուն՝ միշտ Հայ Կաթ . Հիւանդանոցին նախարատութիւն բրած , ուղքաաները հալացած է . զինքը ճանչցողները մահը լսելով՝ մեծ ցաւ պատգին : Թաղման յուղարկուարութիւնը կը կատարուի Ս . Յովհ . Ոսկերեւան եկեղեցւոյ մէջ՝ ամբողջովին սեւով եւ զարդերով ծածկուած եւ ամէն կողմ մամալաս , մէջանկր «քաւարան» մը ծաղկապարպ : Թաղման կարգը կը կատարէ Հոգեւոր Տէրը՝ Էմմանուէլեան Կաթաղիկոս իր շուրջն աշննալով Թերպեան , Հանեան , Խարչէլեան եւ Սիւլեան եպիսկոպոսներ : Եկեղեցին բերնէ բերան լեցան է . նաւա՛մ Փաշայէն սկսեալ մեծամեծներ պատուած են թէ՛ հանդուցեալը եւ թէ իր ներկայացուցած Գերպաստանը (Մենմ . Ախարար , 1905 թ . 4035) :

Շիշլիի գերեզմանատան մէջ Օր . երանահի աշնի հետեւեալ գրութիւնը .

Գաւթարան կէօջէյեան երանուհւոյ

Ս . Յակոբայ Անկեւանոցին

Հաղարարձութիւնը՝ ըստ

Կարգադրութեան Լուսահայի

Օր . երանիկ Կէօջէյեանի կտակին

Յանձնաժողովոյն կանգնեց այս

Դամբրանն եւ կը ստանձնէ անոր
 Նաբոպոթիւն ընել եւ հոն
 Թիւ պատարապ մը մատուցանել տալ
 Ամէն տարի Մայիս 14ին
 Ի հանդիստ հոյւոյ
 Նապոլեոնի հանդուցելոյն 1904
 (Հ. Յ. Քօսեան, անդ, էջ 137) :

Տ. Թագուհի. — Ձի յիշուի Պատրիար-
 քարանի ցանկին մէջ : Ամուսնացած է, բառ
 Մարիամ Նապլի, Ազնաւուրեանի մը հետ :
 Ի դուր անցան մեր փնտառութեան ճշդումի
 մը համար : Իր անունը չկայ այն ցանկերուն
 մէջ ուր կը յիշուին Կէօճէճեան Օրիորդներ
 ու Տիկիններ :

9. Սօֆի. — Յնած է ըստ Պատրիար-
 քարանի ցանկին 1834ին, ինչ որ անկարելի
 է, քանի որ իր հայրը 1832ին կը մեռնի :
 Ուրիշ կողմէ յուսարանութիւն չգտանք :
 Սօֆի մնացած է կոյս եւ մեռած 1914 Ապրիլի
 սկիզբը (ժամանակ, 1914 թ. 1756) : Իր
 անունը կը յիշուի «Ազատասիրաց Եղբայ-
 րութեան» անդամներու ցանկին մէջ, 1864ին
 եւ «Ազատասէր Տիկնանց Ընկերութեան»
 մէջ 1881ին :

6. ԿԵՕԶԷՑԵԱՆՑ ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԴԷՄՔԸ — ՅԱԿՈՐ
ԿԵՕԶԷՑԵԱՆ

Անտոն Կէօշէ Օղլուի 10րդ դասակր՝
Յակոբ տմեննչտնաւոր անձն է Կէօշէյեան
Գեղղաստանի մէջ թէ՛ իրրեւ, պետական բար-
ձրաստիճան անձնաւորութիւն և թէ՛ իրրեւ
ազգային բարերար: Այս գլուխներու վրայ
խօսելէ առաջ ջանանք տալ նախ խոսալար
որսակերբ իր կեանքին:

Ա. ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳՆԵՐ

Ծնունդ և կրթութիւն.— Յակոբ Կէօշէ-
յեան ծնած է, ըստ Պատրիարքարանի՝
1822ին: Իր ողջիկը Տիկ. Պերճուհի կը հա-
մարի ծնած 1818-20ին: Ըստ Տիկ. Մարկում
Նապրի՝ իր միւս ողջկան՝ 1820ին: Իր մա-
հաւան ասթիւ, 1893 Յունուար 9, Մէնս.
Ախպար (1893 թ. 2577) և Հայրենիք (1893
թ. 356) կ'ըսեն որ 74 տարեկան էր, հետե-
ւորաբ 1892 — 74 = 1818: Իսկ իր շիրմա-
զրին մէջ գրուած է 1826ին ծնած:

Մենք ճիշդ կը համարինք 1818 թուո-
կանը, նկատի տանելով մասնաւորապէս այն
որ թէ՛ Մէնս. Ախպար, թէ՛ Հայրենիք, թէ՛
Փունջ (1893 թ. 2341) և թէ՛ մեր Դիւանը
(1893 Յունուար 26) 74 տարեկան էր կ'ը-
սեն, 1893 Յունուար 9ին մեռնող Յակոբ Կէօ-
շէյեան, այսինքն՝ 1818ին ծնած:

Յակոբ աւաման մեծ սէր ունենալով՝
հայրը տմէն գիւրութիւն տուած է աւաման
ծարտը յազկցնելու համար: Բնականէն ու-

չիմ ու մտաւար բարձր կարողութեամբ օժտուած մանուկը շատ կը յառաջանայ ուսմանց եւ գիտութեանց մէջ։ Կը զարգանայ մասնատրտալէս առեւարտկան եւ ռեզանաւորական գիտութեանց ճիւղերու մէջ, որոնք ապագային պիտի կոպմէին իր գործունէութեան տարրէկր։ Լեզունքիս մէջէն գլխաւորաբար քրքերէնին մեծ ու շտպրութիւնը պարճուցած կ'երևայ։

Ընտանիքի մէջ — 1832ին վախճանած էր իր հայրը ու եղբայրները քրտած Պոլսոյ դանազան թաղերու մէջ. Յովսէփ՝ Գաւորգիւղ, Պօղոս ու Միքայէլ՝ Բեյլա, Պետրոս՝ Օրքազիւղ։ Յակոբ կը նախընտրէ մնալ հայրենի տանը մէջ՝ Թովգափու։ Իր քայրերէն չորսը — Մարվցա, Երանիկ, Խալուիի եւ Սոֆի տմուրիութիւնը նախընտրելով՝ կը մնան իր բով, հայրենի տան մէջ։ Ու Յակոբ երիտասարդ հասակէն պարտականութիւն կ'ունենայ տան ու ընտանեկան տմբողջ հոգը բաւակալու։ Մասնաւոր սէր ունենալով իր եղբորսրդինքրուն՝ հոգ կը տանի տանց ուսման ու գաստիարակութեան համար։ Անոնցմէ Երեքը — Գրիգոր, Յովհաննէս եւ Նասիպ — կը գեակդէ Բանկալիի նորարաց վիեննական Մխիթարեանց Գիշերօթիկ վարժարանին մէջ, որոնցմէ առաջին երկուքը յետոյ կը գրկէ Պարիս՝ շարունակելու համար իրենց ուսումը Սամուէլ Մարտտեան վարժարանին մէջ (Դիւ . 1865 Յունիս 2)։

Ամառամնացներ եւ կալուածներ .— Յակար զնած էր ընդարձակ գետին մը Չամբր-
նայի մէջ, ուր շինել կու տայ հրաշալի տա-
նանոց մը պարտէզներով ու այգիներով,
սրահ մէջ կ'աշխատայնէ 25 պարտիպղաններ,
ունենալով իրենց վերակացու մանտենեղոցի
մը: Այդ ամառանոցի ճարտարապետական
չէնքը հրաշալիք մ'էր ինքնին ու կը բաժան-
գակէր ամէն բան, ինչ որ մարդկային կեանքի
պիտոյքներու գոհացումին ու հանգստաւ-
տութեան համար անհրաժեշտ կը նկատուէր
ու կեանքը հաճելի կը պարճնէր: Հոն կային
բազմաթիւ ու գրօսաակերներ:

Բացի տակէ՝ Ալէք-Տաղի մէջ, Բոսփորի
բարձունքին ստացած էր Յակար ժառանգու-
թիւն անծայրածիր պաշտեր ու տնտեսներ՝
յատուկ բնակարանով: Այս գետինը ծաղն
250—300 մետր բարձր էր: Այնքան հակոյ
տարածութիւն ունէր այս ստացումքը որ
չէին գիտեր թէ ուսկի՞ց կը սկսին եւ մինչեւ
ուր կը վերջանան իր սահմանները: «Von-der
Goltzի շինած քարտէսի մը (Topographische
Landkarte) միջոցաւ միայն կրցած են ստու-
գել անոր սահմանները», կը գրէ Տիկ. Մա-
րիամ Նալլը Կարլսպիլ Կամուսին, Յակար
Կէօչէճեանի գուշարը (Պապուս):

Հիւսնդուքիւնը .— 1856ին կը հիւան-
դանայ Յակար Կէօչէճեան, հաւանաբար երի-
կամունքի ցաւերով: Բժիշկները կը յանձնա-
բարեն Կարլսպիլ ջերմուկները: Գերմանե-

րէն լեզուին անձանօթ ըյրալով՝ Յակոբ Վիեննա Մայր-վանք կը գրէ ու սասջնորդ ընկեր մը կը խնդրէ՝ բոլոր ծախքերը վրան առնելով։ Գեր․ Յակոբոս Արքեպ․ Պոպաճեան Արքահայրը Հ․ Աքանասը կը տրամադրէ ու զինքը Տրիեստ կը գրկէ՝ զիմաւորելու համար հիւանդը։ Յակոբ Կէօչէ Պոլսէն Տրիեստ կը հասնի 1856 Յունիս 14ին։ Հ․ Աթանաս առնելով զայն կը բերէ Վիեննա ու սակէ Կարլսրադ, ուր կը մնան մինչեւ բազմիմբնութեւ վերջանայր (Դիւ․ 1856 Յունիս 15, 24)։ Կէօչէ յետոյ Վիեննայի բժիշկներու խորհրդով երեք շաբաթ Կարլսրադ եւ երեք շաբաթ ալ Franzensbadի ջերմուկները մնայէ վերջ՝ մեծապէս օգտուելով ու կազդուրուելով՝ կը վերադառնայ Հ․ Աթանասի հետ Վիեննա։ Մայր-վանքի մէջ վարդապետները հիւրամեծար ընդունելութիւն կ'ընեն․ կը հրաւիրեն զինք նաեւ մեր ամառանոցը՝ Կլոստերնայրբուրգ, ուր բոլոր չեն ունենար սակայն զեղեցիկ օդ մը վայելելու եւ հաճելի ժամեր անցնելու, այլ ամէն օր հով ու անձրեւ անդադրում կը շարունակուին (Դիւ․ 1856 Սեպտ․ 16)։ 1856 Սեպտ․ 21ին Վիեննայէն վերադառնալով՝ Յակոբ Պոլիս կը հասնի Հոկտեմբերի սկիզբը։ Պոլսոյ մեր վանատան այցելութիւն մը տալով՝ կրկին ու կրկին շարահալալութիւն կը յայտնէ թէ՛ Գեր․ Արքահօր եւ թէ Միաբանութեան՝ իր ճամբորդութեան առթիւ ընձեռուած ամէն զիւրու-

թեան ու օգնութեան համար (Դիւ . 1856
Հոկտ . 13) :

Յակոբ Կէօզէյեան իր այս հիւանդու-
թեան ասթիւ ունեցած է բաւական ճախ թրդ-
թաղցութիւն մը մեր Միաբանութեան հետ :
Իր նամակները դրած է միշտ գեղեցիկ ու
բարձր թրքերէնով մը : Այդ նամակներէն
4-5 հաս կը սրահալի մեր Դիւանին մէջ : —
Այդ ատեն իր բնակութիւնը Չէնկէլի-ֆէօյ էր :

Ամուսնութիւն . — Ընտանեկան ու ար-
տաքին գրադումներով կլանուած՝ Յակոբ
Կէօզէյեանի կեանքին 40 տարիները սահած
էին աննշմար ու տակաւին ժամանակ չէր
ունեցած ամուսնութեան վրայ խորհելու :
Ազգականներու եւ բարեկամներու յարգու-
ներուն տեղի տալով՝ Յակոբ կը սկսի մտա-
ծել ընտանեկան բոյն մը կադմելու մասին :
«Բայց որովհետեւ իրեն ծանօթ չըմանակնե-
րուն մէջ զինք չահադրդոսդ կեանքի ընկեր
մը չի գտներ՝ ազօթքի միջոցաւ կը գիմէ
Աստուծոյ եւ իր խոստովանահօր խորհար-
դով ինծօրեայ ջերմեռանդութիւն մը կը
սկսի՝ յուսաւորութիւն ստանալու համար :
Ինծօրեայի միջոցին իր բարեկամներէն մին
կը թելադրէ Notre-Dameի հաստատութեան
գիշերօթիկ ազգականց վարժարանին այցելու-
թիւն մը տալ միտսին , ուր բարեկամը ծա-
նօթ չատ յարմար օրիսրդ մը կը ճանչնար ,
որուն անունն էր Եղոկիա Լորանդօ (Խա-
լացի) : Այցելութիւնը կու տան : Վարժարանի

Տնօրէնութիւն ներքին կանոններու համեմատ
սյց ծանօթ օրինորդին կ'ընկերացնէ նաեւ
երկրորդ օրինորդ մը, որ կը կոչուէր էլիզա-
Քուրքեան, Անկիւրիոյ աղնուական բնա-
նիքի մը աղիջիկը ևւ սյրի մօր մը մէկ հաաիկ
դաւակը»։ Ասոնք դրոյ Կոմսուհի Տիկ. Մա-
րիամ Նաղլը կ'աւելցնէ որ այս ընկերացող
օրինորդն ալ բաղասիկ զեղեցկութեամբ թժ-
տուած, ըսցց առկէ աւելի ըլլալով՝ հաւես-
տութեամբ ալ զարդարուած էր։ Յակոբ
Կէօզէյեան՝ առաջինին տեղ այս երկրորդը
կ'ընտրէ, որ սակաւին 15 տարեկան էր։
Անմիջապէս զսլքսցէն կը հանուի ևւ նշան-
ասօր կը կատարուի ու երկու տարի վերջն
ալ սլսակը կ'օրհնուի Կէօզէյեան սեղհական
մատրան մէջ հալկական ծէսով։ Պատկը կը
կատարէ Հ. Քաջունի, որ Ս. Ղալարէն յառ-
կատէս հրաիքուած էր՝ բերելով իր հեա Ս.
Քահանայապետին օրհնութիւնը։ Հարսանիքը
կատարուած է 1865ին։

Ամառամաց մը Պէպէքի մէջ. — Պատկէն
վերջ Յակոբ Պոլոյ ևւ բոսղական թաղերէն
Պէպէքի մէջ մեծ եայլի (ամառանաց) մը կը
զնէ, որ 1600էն մնացած թուրք աղնուական
բնաանիքի մը ժառանգութիւնն ըլլալով՝
վերջին ժառանգորդ սյրի տիկինը սղած
զինէն աւելիով կը սաանայ դրամ ևւ ինքն
ալ իրաւունք կ'ունենայ մէջը ընակելու մին-
չեւ իր մահը։

Հրդեհուած տան տեղ պալատաման

շէնք մը .— 1870ի ծանօթ Բերայի մեծ հրդեհին հրդեհաբաշխող կը պահուի նաեւ Յակոբ Կէօզէճեանի բնտանեկան սաւնը: Ասոր աւելի էնչ հոգին գիմաց Յակոբ նոր հոգ մը կը պնէ եւ վրան հոյակապ շէնք մը կը բարձրացնէ, որուն ճարտարապետը, Իսապետ Սաւաճ, իրեն նմոյշ կ'ունենայ Հռոմի Palazzo Farneseն: Այս շէնքը կը պահուէր Տոգրիւիթի 191:

Կէօզէճեան Տոհմին գլուխը .— Յակոբ Կէօզէճեան այս տարիներուն — 1860 — 1870 — հասած էր իր բարձրութեան գագաթնակէտին. Պոլսոյ հայթէ օտար ամենախառնապետականութեան մէջ աչքառու դիրք եւ պաշտօն. հոյ ազգային պարտաւ մէջ յաճախ առաջնորդի դերը իրեն կ'իյնար: Ասոնց սովորուն վրայ կ'աւելնար որիչ փառք մըն ալ. Կէօզէճեան Պերդաստանի ամենակարկառուն դէմքն էր ինքը ու զայն կը ներկայացնէր որեւէ պարագայի մէջ: 1860 Ապրիլ 7ին Պոլսոյ Հայ կաթողիկէ համայնքի հիմնադրութեան հանդէսը կը կատարէ Ս. Յովիան Ոսկեքերան եկեղեցւոյ եւ Այգլին կարկառուն սնձերուն ու իշխաններուն սնունդները մոպպաթի մը վրայ պատած՝ կը պատկոյտի եկեղեցւոյ հիմնաքարերուն մէջ: Արդ, այդ ցանկին գլուխը պատած է Յակոբ Կէօզէճեան (ՏԵՍ ԼԷՆԻՄ. Հավատիս, 1860 Թ. 343): Յակոբ Կէօզէճեան՝ Ոսկեքերան եկեղեցւոյ

շինութեան համար մեծագոյն զու մօտըր նուիրած էր :

Հիւանդութիւն . — 1869ին *դարձեալ կը հիւանդանայ Յակոբ Կէօշէյեան եւ առողջանալուն պէս շատ մը բանտարկեալներու պարտքերը վճարելով՝ բանտերէն կ'ազատէ :* Այս առթիւ կը գրէ *Ժամանակակից Թերթ* մը . «*Մայրաքաղաքիս երեսելի սեղանաւորներէն Կէօշէյեան Յակոբ էփ . , անցեալները իր վրայ տիրած հիւանդութենէն բժշկուելուն առիւտ սրուէր է բանտարկութենէ ազատել 100էն մինչեւ 1000 դուրուշի պարտականները . կը հաշուեն թէ այսպէս 100 կամ 150 հազար դուրուշ պիտի վճարէ (Փնջիկ , Կ . Պ . 1869 թ . 423) :*

1873ին Տիկ . Էլիզա կը հիւանդանայ եւ ստոր ալ առողջութեան առթիւ կը գրէ Հայրենիք . «*Ուրախութեամբ սրտի կարգացինք թէ վսեմ . Յակոբ էփ . Քէօշէյեան իւր ազնուութի Տիկնոջ հիւանդութեան առթիւ 40ի չափ բանտարկեալ հայ եղբարց պարտքերը վնարելով զանոնք բանտէն ազատելու եւ Պ . Չատկի օրերուն մէջ դանոնք մխիթարելու . . . Արդարեւ վսեմ . Յակոբ էփ . ի մարդասիրութիւնը եւ առատաձեւն բարերարութիւնը , ինչպէս զինք ի մօտոյ ճանչցողները կը վկայեն , բնականօրէն Ազգին շնորհակալութեան եւ երախտագիտութեան արժանի են : Եւ արդէն Յակոբ էփ . ի անցեալը անհաւն բարերարութեանց պատկեր մ'է : Հետեւաբար այն-*

պիսի անձ մը անմտտանալի յիշատակաց թար-
 ժանի է» (Հայրենիք, Կ. Պ. 1873 թ. 144) :
 Փունջ կ'իմանայ որ Յակոբ 100,000 զուբուշ
 ծախք բրեր եւ 40 բանասարկեալ ազատեր է .
 «Որչափ բերկրութիւն զգացին արձակեալք
 եւ նոցա թշուառ պարապայք : Անոնք ալ դա-
 ցին խառնուեցան Կէօշէյեան էփ-ի եւ նորա
 մեծատոհմ Գեղդաստանի յաւիտեանական
 օրհներգուաց ստուար խմբին հետ» (Փունջ,
 Կ. Պ. 1873 թ. 780) : Երախտադիտութենէ
 զրդուած՝ հայ եկեղեցիներու մէջ աղօթքներ
 ըրած են Տիկ. Էլիզայի ապաքինման համար
 (անդ) :

Ազատարարը. — «Ղալաթիոյ վաճառա-
 կաններէն հանրածանօթ Գաբրիէլ Մինասեան
 1884 Յուլիսի երեկոյ մը ուշ տունն Առնաւուա
 գիւղի ծովեկերքէն կ'անցնէր Պէպէք իր
 տունն երթալու համար : Քեամիլ փաշայի
 ապարանքին մօտ, բազ տեղ մը, երկու ան-
 ծանօթներ յանկարծ իր վրայ կը նետուին եւ
 վայրազ. կատաղութեամբ զինքը կողոպտել
 վերջ՝ կը վերցնեն ծովը կը նետեն : Դժբախտ
 մարդը տասը բողէ հասանքն ի վար գէպի
 Առնաւուա գիւղ մզուելու միջոցին՝ Կէօշէ-
 յեանց ծովեկերեայ ապարանքէն վաանդուա-
 ծին ձայնը կը լսուի եւ իսկոյն վսեմ. Յակոբ
 Կէօշէյեան իւր նաւավարը օղնութեան կան-
 ճելով՝ կը գիմէ ծովեկերքը : Նոյն վայրկենին
 թանձր մութին մէջ բարերախաւարար կայ-
 ծակի մը լոյսին շնորհիւ կը տեսնեն վաան-

դուածը : Նառափարը անմիջապէս իւր երկայն
 դօտին վառնդերպն կը նետէ «Բանէ՛լ զայս»
 պատարով : Գարբիէլ կը յաջողի բռնել դօտին
 ու գրեթէ կիսամեռ ծովէն դուրս կը հանաւի
 ու Յակոբ Կէօչէյեան զայն իր տունը տանե-
 լով պէտք եղած դարմանները կ'ընէ մէկն
 հոգածութեամբ . կը հասնի բժիշկն աւ ու
 հարկ եղած խնամքները տանելով Գարբիէլ
 Ո'րնտեսան կ'ապրօքինի բախրավին» (Բի-
 րակն , Կ . Պ . 1884 , էջ 28-29) : Թերթի խրմ-
 րագիրը կ'աւելցնէ . «Ո'րնտէսը ցնծալով
 Գարբիէլ Էֆ . ի այս Նախախնամական սպա-
 տաթեան համար , ժիւնայն տուն կը բազ-
 ձամբ հրապարակաւ դրուասել Կէօչէյեան
 վսեմ . Յակոբ Էֆ . ի մարդասիրական աշխա-
 տանքը եւ այն մասնաւոր խնամքը եւ հոգա-
 ծութիւնը , զոր ցոյց առած է այս պարա-
 զայիս մէջ» (անդ) :

Ազգային գործիչը . — Յակոբ Կէօչէյեան
 կանախէն զեր ունեցած է Հայ Կաթսգիկէ
 նորակազմ Համայնքի գործերուն մէջ : Իր
 պետական ու սեղանատարական բարձր դիր-
 քին պատճառաւ մեծ կշիռ ունեցած է իր
 տնձր եւ սպիւնքի իր ձայնը : Ինքն ալ խառ-
 նուած է հակահաստատեան խնդիրներու մէջ ,
 ինչպէս ասհաստարակ Կէօչէյեանք : 1861ին
 ընտրուած է անդամ Յանձնարարական Ժո-
 դովի մը (Յ . Ասկէրեան , Պատմութիւն անդ ,
 էջ 379) : 1863ին կ'ընտրուի տառը հպիւն
 բազկապած Վարչական Ո'րմնի անդամ

(տնդ , էջ 396) : 1867ին Գեր . Հասուն Կաթն-
 ցիկոս-Պատրիարք Հռոմէն Ս . Սեդրեարոսի
 Հրամանատարութեան շքանշան բերել կու-
 տայ նաեւ Յակոբ Կէօշէյեանի , որ Ս . Յովհ .
 Ոսկերերանի շինութեան Յանձնարարական
 Ժողովի անդամ է (Յ . Վսկէրեան , տնդ , էջ
 464) :

Տիկ . Պերճուհի կը գրէ որ իր հայրը ,
 Յակոբ Կէօշէյեան «Ազգին դրամական մեծ
 օգնութիւն րրած է : Ս . Յակոբ հիւանդանո-
 ցին ալ օգնած է : Գերեզմանատան պատերը
 ինքը շինել տուած է : Իսկ Ս . Երրարդուքեան
 եկեղեցին Աւարիացիներէն զնուած ժամա-
 նակ 3000 ոսկի տուած է Հասուն կարողի-
 կոսին» :

1890ին սկիզբը հիւանդացած է Յակոբ
 Կէօշէ եւ տեսած քանի մը ամիս : Մարտին
 տպաքինած ըլլալով՝ Գեր . Ստեփանոս Պետ-
 լաս Ժ . Կար . Պատրիարք նամակով մը կը
 գրմէ «Առ վսեմաշուք էփ . Կէօշէյեան , Միւ-
 րէվէլլի եկեղեցւոյ Ս . Յովհ . Ոսկերերանի»՝
 կարգ մը ազգային խնդիրներու կարգադրու-
 թեան համար (ՏԵ՛ս Հ . Ս . Սրապեան , Ս .
 Յակոբ , տնդ , էջ 198-200) :

Յակոբ Կէօշէյեանի Տիկինն ալ ունեցած
 է ազգային գործունէութիւն : Յիշենք հետե-
 տալը . 1880ին սկիզբը կազմուած էր Հայաս-
 տանի Սովեխց Կենդրոնական Մասնաժողով
 մը , որուն առեւտրական էր Սերովրէ Կիւլ-
 պէնկեան , իսկ առեւտրայինը՝ ծանօթ հայ

*կաթողիկէ Պաղոս Թ. Շտշեան : Կից սցդ Մաս-
նաժողովին կը կազմուի 1880 Փետրուարին
Տիկնանց Օժանդակ Մարմին մը, որուն
յլուին տնցած էր տիկին Յովհ. Ալլահժէր-
տի : Այդ Մարմնոյն անդամ էր նաեւ Տիկ-
կէօշէյեան (Տէ'ս Թէրնէմանը Էֆեար, 1880
Թ. 804) :*

Համբողջութիւն մը «առ ոտս Աստու-
ղոց», վերջին հիւանդութիւնը եւ մահը.—
Յակոբ Կէօշէյեանի կեանքն եղած է հեւհեւ
աշխատանք մը, տքնութիւն մը եւ յոյնու-
թիւն մը : Ամենէն խաղաղ ու երջանկաւէտ
վայրկեաններն ապրած է նա իր ընտանեկան
բոյնին մէջ, ուր եղած է զապախարակաւ
ամուսին եւ սիրագեղ հայր մը : Որքան կ'ը-
րեւայ իր կեանքին վերջերը համբարգրութիւն
մ'ըրած է «առ ոտս Ս. Առաքելոց» եւ «Ս.
Գահուն» : Զի կը գրէ Տիկ. Մարիամ Նազար.
«Լեւոն Գ. Քահանայապետը Յակոբին արժա-
նիքները նանչնալով՝ իրեն մինչեւ հիմգե-
րարդ սերունդ Քահանայապետական օրհնու-
րիւն, իր ինքնագիր լուսանկարը եւ շատ մը
գեղեցիկ նուէրներ շնորհեց սմբողջ ընտա-
նիքին» . «կրօնական խնդիրները ի վերջոյ
խաղաղութեամբ լուծուելով՝ կէօշէյեան-
ները միշտ հայ եւ հռոմէական եկեղեցւոյն
հաւատարիմ որդիները կը մնան : Իրենց Գեր-
դաստանի վերաբերեալ հին եկեղեցական
զգեստները կը հուրընդդաժեն Ս. Ղազարու վան-
քին» :

Պօլսոյ Խոսողիւղ Թաղին մէջն է Գալփայեան աղջանց Որբանոցը: Այդ Որբանոցի մատուոյ տաստապի մէջտեղէն կախուած է ներկայիս «հսկայ քանկարժէք ջահ մը, որ Քէօչէ Օղլուներու տուն սենեկին ջահն է եղեր եւ Գարակէօղեան ընտանիքի մէկ անդամը գնած ու նուիրած է զայն Հաստաատութեան» (Հայաստանի Կոչնակ, 1953 թ. 19, էջ 446):

Յակոբ Կէօչէյեան 1892ի Վերջերս կը հիւանդանոց տնկամ մը եւս երիկամուսնի իր հին ախտով եւ հիւանդութեան բարդութեան մը հետեւանալով կը վախճանի 1893 Յունուար 9ին: Ահաւորիկ իր տիկնոջ եւ մերձուորներու հրատարակած «մահազոյր» . «Յակոբ Էփէնտի Կէօչէյեան հանգեաւ ի տէր, ի մեծ սուգ Գերդաստանին: Անմխիւրար կողակիցն եւ վշտահար սրդիւք եւ բորք եւ ազգականք հրաւիրեն զբարեկամս եւ զծանօթս ի տխրագին յուղարկն յետին...» (Հայրենիք, Կ. Պ. 1893 թ. 355):

Հայրենիքի խմբագրութիւնը կը գրէ . «Կէօչէյեան Յակոբ Էփ. Պոլսոյ ամէնէն հսկայ ռաժանօթ դէմքերէն մին էր: Դրամական հրատարակին վրայ երբեմն չատ նշանաւոր տեղ մը զբաւեց: Գրէտի Ժէնէրալ Պանֆալին գլխաւոր հիմնադիրներէն եւ վարիչներէն մին եղաւ եւ իր անունը անմոռաց կը մնայ Պոլսոյ Պարսպին տարեգրութեանց մէջ: Հոսմէական Հոյսոյ գործերուն մէջ ալ երբեմն

մեծ դեր կատարած է 1870ի կարեւոր խոշոր-
 գիրներու միջոցին եւ իր տնունք տնրածան
 կը մնայ այն ատենուան գէպքերէն . . . իր հա-
 սարակութիւնը իրեն կը պարտի Ս. Յովհանն
 եկեղեցիին կից զպրոցի շէնքը, զոր 1863ին
 կանգնած է յիշատակ իր ծնոյքին եւ որ
 հիմա ուրիշ նպատակի կը ծառայէ: Արդար-
 նի մօտ Արտանուշ գիւղին մէջ մասնու մը,
 զոր շինել տուած է իւր ծախքով: Յակոբ
 էֆ. Պոլիս ծնած էր, բայց իր հայրը զաղ-
 րած էր Արաանուշ գիւղէն¹: Յակոբ էֆ. կը
 մեռնի 74 տարեկան . . . Հանդուցեալին մօր-
 մինք պիտի փոխադրուի իր տպարանքէն
 (Բերս) Ս. Յովհ. Ոսկերեքան եկեղեցին:
 Համէլտեան Հայոց Պատրիարք Տ. Ագաբեան,
 որ պիտի մեկնէր մայրաքաղաքէն, իր սպե-
 ւարութիւնը յետաձգել է եւ պիտի նախա-
 դա՛նէ յայտարկուածութեան հանդէսին:
 Մարմինը պիտի փոխադրուի Ֆէրիդիւզի
 (Շիրշի) գերեզմանատանը, ուր Յակոբ էֆ.
 մասնաւոր գետին մը գնած էր ասկից ասաջ
 եւ Տ. Ագաբեան Պատրիարքին հետ մէկտեղ
 հարկ եղած կարգադրութիւններն բրած՝
 դամբարան մը եւ մատուց մը կառուցանելու
 համար անդ» (Հայրենիք, տնդ):

Յայտարկուածութիւնը մեծահանգէս
 եղած է ներկայութեամբ անթիւ անհամար
 բազմութեան մը, որուն մէջ աչքի կը զարնէր

¹ Այս մասին ճշգրտմներ ըրած ենք պատմու-
 թեանս սկիզբը:

միայն պետական բարձր պաշտօնեաներու բացակայութիւնը՝ Համիտ Բ.ի անհաշտ հակառակութեան պատճառաւ, զոր պիտի տեսնենք համառօտաւ։ Այս հանդէսի մասին գրած են Հայրենիք եւ Մէնմ. Ախպար։ Կոտանք Հայրենիքի նկարագրութիւնը.

«Յուզարկաւորութեան մեծաշուք թափօրը կը կազմուէր Կէօզէյեան աղարանքին գրան առջեւ։ Աղարանքը սղական կերպարանք մը առած էր։ Վերը, մեծ սրահի մը մէջ, որ վերածուած էր շաքէլ առտանդի, գրուած էր զաղաղը տախտի մը վրայ սղակներով ծածկուած, որուն շուրջը կը վառէին բաղմաթիւ ջահեր։ Յուզարկաւորներու բաղմութիւնը լեցուցած էր տունը, իր քաւակցական զգացումները յայտնելու հանդուցեալին այրիին եւ գաւակներուն։ Թաղման կարգը կառուարելէ ետքը, զաղաղը վար իջեցուեցաւ եւ թափօրը կազմուեցաւ։ Առջեւէն կ'երթային թաղապետական պաշտօնեաներ ու Պատրիարքարանի բարապաններ, յետոյ կու գային երկու կարգի վրայ Անարատ Յզութեան Կուսանալի վանքին աշակերտուհիները մօմ ի ձեռին եւ մայրապետներ։ Տղաքներ բարձի վրայ կը տանէին նուիրուած բաղմաթիւ սղակներ, զորս գրկած էին.

Ս. Յովհան Ոսկերերան Եկեղեցին.

Ս. Յակոբի Հիւանդանոցը.

Տիկնանց Աղքատասէր Ընկերութիւնը.

Անտան էֆ. և Օր. Նեկտար Կէօշէյեան
Գրէտի Ժէնէրալ Պանքա.
Պր. Պէոնար Թուպինի.
Կամրաա էֆ. Բէքմէյեան.
Տիկին Տիւրիւկ Մսրրլը.
Դ. էֆ. Սամանճի.
Տէր և Տիկին Ա. Աղարեան.
Պետրոս էֆ. Գոյաւմճեան
Պր. Հաճիպիրար էֆ.
Տէր և Տիկին Հարէնց.
Տիգրան էֆ. Կիւմրիւշկերտան.
Տէր և Տիկին Հանրի Գալլոս.
Տր. Թորգոմեան.
Մ. էֆ. Տէվլէթ.
Միշէլ էֆ. Մսրրլը.

Եւ ուրիշ բազմաթիւ պատկներ, որոնց
անունները կարելի չեղաւ հաւաքել: Ասանց
կը հետեւէին զպիրներ, որոց մէջ էին նաեւ
Մայր – Եկեղեցւոյ Դպրոց գասէն սմանք:
Յետոյ կու գային 40 վարդապետներ վեմե-
տիկի եւ վիեմնայի Միսիրարեան Միաբա-
նութենէն, Անտոնեան եւ Զմմառեան Միա-
բանութենէն, աշխարհական կոներէն եւ եր-
կու եպիսկոպոսներ Տ. Արուսեան եւ Տ.
Համնեան: Դոգապր ասանց ետեւէն կու գար,
բարձած կը տանէին հանգուցեալին ծառա-
յութեան մէջ գտնուող տասը խոռարներ,
որք հաղած էին իրենց ազգային սակեճամուկ
տարապր: Դոգապի ծոպերը բռնած էին
Մկրտիչ էֆ. Էսայեան, Օննիկ Պէյ Մսրրլը,

Սուդրդ Յովհաննէս էֆ. , Պատան ար վանտէ-
օմոր , Օհան էֆ. Պաղտատիան եւ Պր. էմ-
լէնիտէս : Սյուկիր կը հետեւէին հանդու-
ցեալին երկու դասակները , շրջադատեալ ըն-
տանիքին բաղմաթիւ բարեկամներէ , որոց
մէջ կը նշմարուէին Փորթուգալ Միքայէլ
էֆ. Պ. Լօռանաս , Պ. Թուպինի , Պ. Գոսբի ,
Գալլասի Պէյ , Բսիխարի Պէյ , Նուրեան
Յովհ. էֆ. , Արիկ էֆ. Ունճեան , Կիւմիւշ-
կէրտան Տիգրան էֆ. , Գարսիէօյեան Գրի-
գոր եւ Տիգրան Էֆէնտիք , Աղարեան
Էդարք , Նորատունկեան Գարբիէլ էֆ. ,
Մարբըլ Օննիկ Պէյ , Հարէնց Նշան էֆ. ,
Տիւղեան Էդարք Էւյն , Էւյն : Թափօրը մտաւ
Ս. Յովհան Ոսկերեւան Էկեղեցին , որուն
մէջտեղ դրուած էր հոյակապ պատասանդան
մը յոյսերու մէջ սղոյուած . ամբողջ Էկեղե-
ցին սեւով պատած էր : Տէր Ագաբեան Պատ-
րիարք եկեղեցւոյ դռնէն դիմաւորեց դա-
զաղը , օրհնած քուր սրկեց վրան : Աբարս-
ղաւթանց աւարտելէն յետոյ քառաձի մեռե-
լակասքի մը մէջ դրուելով՝ փոխադրուեցաւ
Ֆէրիպիւղի գերեզմանատունը : Յուդարկա-
ւարները լանտօներով գացին գերեզմանա-
տունը , ուր դադարը ասժամարար տեղ մը
դրուեցաւ , մինչեւ ի շինութիւն պամբարա-
նին : Բոյսը ներկաները իրենց ցաւակցու-
թիւնը յայտնեցին հանդուցեալին երկու դա-
սակներուն» (Հայենիք , 1893 Թ. 356) :

Մէմմ. Ախպար կը գրէ . «Այսօր մեր

Ազգը մեծ կարուստ մը ունեցաւ Յակոբ Կէօ-
չէյեանի մահով: Պոյսոյ տմէնէն մեծ գրա-
մատէրներէն մին էր: *Crédit Général Ot-*
toman գրամատան զլիսուոր վարիչներէն
մին ու ազգին եւ պետութեան մեծ ծառա-
յութիւն մատուցած եւ խլլ եւ այլ շքանշան-
ներով պարգարուած էր: Դաս մը ընտանիք-
ներ հաղացած ու խնամած ըլլալով՝ այսօր
սուին տեղ եղած են: Եթէ ըսենք որ հանդու-
ղեալը Ս. Յովհան Ռսկերեբան եկեղեցւոյն
հաղին եղած է մինչեւ իր կեանքին վերջը՝
չափազանցած չենք ըլլար...» (Մէնմ. Այս-
պար, 1893 թ. 2577):

Իսկ փունջ կը տալէ. «Հռոմէական մե-
ծախամբաւ ազգային մը, Յակոբ Էփ. Կէօ-
չէյեան, որ ժամանակէ մը հեռէ ծանր հիւան-
դաւրեամբ անկողնոյ կը ծառայէր, շարաթ
երեկոյ կնքեց մահկանացուն ի հասակի 74
ամեայ... մեծաշուք թափարով կատարուե-
ցաւ յաղարկուարութեան հանդէսը: Դա-
դագն 50ի չափ պսակներով ու ծաղկեփուն-
ջերով պարզարեալ էր: Ներկոյ էին բազմա-
թիւն եկեղեցականաց եւ ազգային ու օտար-
ազգի ուղիարհականաց տմէն գասէ... Կէօ-
չէյեան Յակոբ Էփ.ի մահն մեծ ցաւ կը
սրտաճառէ ոչ միայն իր ընտանեաց, ազգա-
կանաց ու բարեկամաց, այլ եւ բազմաթիւ
կարօտեղոց, սրոց կ'օժանդակէր գրով ու
գարավով... Կայսերական կառավարութիւնն
ալ մեծաբեց զինքն մինչեւ Ուլայի առաջին

աստիճան *բարձրացնելով* և Երկրորդ աստիճան *Մենիտիյէ պատուանշան շնորհելով*» (Փունջ, Կ. Պ. 1893 թ. 2341) :

Յաւոր Կէօջէյեանի մահուան առթիւ կը գրէ մեր Հ. Թադէոս վ. Թոռնեան, Պաշտոյ Մեծաւորը 1893 Յունուար 26 թուականով. «Ի 21 (Հ. ա.) տօնոյս վախճանեցաւ Կէօջէյեան Յակոբ էփ. տմաց 74/ը և ի 23 տօնոյս չքով մեծաւ կատարեցաւ սպալից յուզարկաւորութիւնն : Գեր. Արսլանեան Հրահանգիատիրն ի ճանապարհի և ընդ նմա Գեր. Ճամճեան, որ ի 5 աւուրց հեռէ գտանի ի քաղաքիս : Էին իրրեւ վաքսուն քահանայք հրաւիրեալք, յորս երկոտասան զաւազանս կիրք եւ ես էի մին ի նոցանէ : Գերերջ. Կաթսիկիսն զմատուրեաց զննջեցեալն առաջի գրան եկեղեցւոյ Ոսկերեքանի և ինքն կատարեաց զարշտօն յուզարկաւորութեան : Ճատ գամբանական ոչ խօսեցան և ի կողմանէ օամ. տէրութեան չգոյր ոք ներկայ, քանզի ի վերջին տմա չէր նա persona grata տառջի Սուլթանին : Չքնաղ ինչ տեսիլ քնծայեցուցանէր աչաց փառաւորութիւն կարի մեծ պատկացն զարդարելոց եւ կամելիա ծաղկամբք եւս : Սպալից կառքն որ բարձեալ տանէին զննջեցեալն և բազմութիւնն կառացն հապի. հապ կարացին երթալ մինչեւ ի գերեզմանատուն, քանզի ձիւնն իջեալ նստեալ էր թանձրութեամբ մեծաւ . . . » (Դիւ. 1893 Յունուար 26) :

Յակոբ Կէօչէյեան կը թաղուի Շիշլիի Աղղ . Գերեզմանատունը , ուր կը գտնուին նաեւ ամբողջ ընտանիքին շիրիմները , ինչպէս կը գրէ իր աղջիկը՝ Տիկ . Մարիամ Նազլը . Toutes les tombes de la famille Keutché Oghlou se trouvent au cimetière de Péra à Chichli. La chapelle du dit cimetière a aussi été arrangé réparé par mon frère Aram, où il a donné l'autel et les tableaux.

Որքան կ'երեւայ՝ Շիշլիի Աղղ Գերեզմանատան մէջ Յակոբ Կէօչէյեան եւ իր ընտանիքը չունին տապանադիր-արձանազրուրիւն , զի այդպիսի բան մը չենք գտներ մեր Հ . Յակոբ Քօսեանի ծանօթ հաւաքածային մէջ : Հ . Քօսեան գասած է մահարձան մը Յակոբ Կէօչէյեանի մասին միայն Ս . Յովհան Ոսկեբերան եկեղեցւոյ մէջ : Ահաւասիկ ստրկա :

Անյոյս աչաց վէմս այս կոչէ
 Էանց յերկրէս Յակոբ Կէօչէ
 Զորոյ բաժակ քաղցր եւ մրրուր
 Արը զսէռթեամբ զուարթ եւ տըխուր
 Ազնըւատուհնն այն եւ մեծ հոգի
 Աւատ յօտարն եւ համազդի
 Այլ որ վըստահ յապաղան եւ յոյս
 Քնընէ զխորանս եկեղեցւոյն
 Ծանիցէ զնա ընդ ամս երկար
 Հոգարարձու բարեյարդար
 Յորում ուխտիւք եւ յիշեացի

Յորչափ յինքեան էն պաշտեացի
 Մարդոյ զզօնի յուերժ մնացուած
 Տուրքն առ աղքատս եւ առ Աստուած
 Ծն. 1826 † 1893 Յունուար 9» :

Հ. Յակոբ Ծ. Վ. Քօսեան, Գերեզմանա-
 տուն, անդ, էջ 251 :

Յակոբ Կէօզէյեան իր մահէն առաջ փա-
 փաղ յայտնած բլլալով՝ Տիկին էյիզա 50
 հատ քնտիր վերմակ կը նուիրէ Ազգ. Հիւան-
 դանոցին (Հայրենիք, 1893 թ. 391) : Տիկ.
 Պերճուհի կը գրէ որ հօրը մահէն վերջ Ս.
 Ոսկեբերան եկեղեցւոյ մէջ մշտնջենաւոր
 պատարագներ կը մատուցուին :

Յակոբի մահէն վերջ Տիկ. էլիզա իրենց
 ունեցած կալուածներուն ու հարստութեան
 կարգադրութեանց համար խորհրդատու
 կ'ունենայ փաստաբաններ, խորհրդակա-
 ներ, քարտուղարներ եւ տնտեսներ : Դժուա-
 րութիւններ կը ներկայացնէր ժամանակի տե-
 ղական տնօրոշ գրութիւնը : Դժուար պաշա-
 ղաներու ստիպողութեան տակ, կը գրէ
 Տիկ. Մարիամ Նապլը, Յակոբի հարստու-
 թեան մեծ մասը — Մարմարայի մէջ կղզի-
 ներ, Ասիոյ մէջ անտառներ, Գարքալի մէջ
 հողեր (որոնք կը գտնուէին Հայտար Փաշա-
 Անկիւրիա շոյեկասքի գծին քով), Բոսփորի
 բարձունքին վրայ գտնուող գետիններ Պէ-
 ւլէֆի մէջ, Մայրի անտառներ Զամլընայի
 մէջ — ասոնք բոլորը լիւեցան իբր անշան
 իրեր, որպէս զի խեղճ Տիկին մայրս կարենայ

Պալիս գանուող կահկարասիներով ու տուներով զբաղիլ : Տիկ. Էլիզ Զարսուսթեան մէկ մասը իր որդւոց վրայ կ'անցնէ և ինքր կը քաշուի Բերայի վա. Պէտէքի մէջ մնացած Երկու աները՝ իր Մարիամ աղջիկով, Արամ-Ստեփանն արդւով և Է երկու տալերով, այն է՝ երանիկ եւ Սոփիա :

Ամստինի մահէն վերջ դեռ 17 տարի կ'ապրի Տիկ. Էլիզ և 1910 Դեկտ. 31ին կը կնքէ իր մահկանացուն խաղաղ մահով մը և վերջին անգամ արտասանելով սա բառերը. «Ո՛ր Տիրամայր Ա. Աստուածածին» :

Ինչպէս ակնարկեցինք վերը՝ Տիկ. Էլիզի մահաբճանք չկայ Շիշլիի մէջ, ուր հասանորէն թաղուած է : Իր մահուան առթիւ որեւէ յիշատակութիւն չենք գտներ հայ թերթերու մէջ :

Բ. ՊԵՏԱԿԱՆ ԱՆՁԸ

Յակոբ Կէօզէյեանի կենսապրական պատկերը տալէ վերջ՝ անցնինք նկատել զինքը իրրեւ քուրճ պետական անձ : Իր սկզբնական գործի տաղարկի մասին յիշատակութիւն մը չենք գտած : Դիտենք որ երիտասարդ հասակէն մտած է պետական փողբաւնոցի մէջ, ուր պաշտօնւոյ էին նախագահ իր հայրը՝ Անտան և Պետրոս Կէօզէյեան (Բ. Տոհմէն) և աշխատած է հոն բաւական երկար տարիներ : Մեր Դիտանին մէջ կայ նամակ մը 1856 թուականով, ուր կ'ըսուի.

«Յակոբ Կէօշէ Զարբխանա կ'աշխատի» : Ճիշդ է որ 1850ական թուականներուն երկու «Յակոբ Կէօշէ» գոյութիւն ունին . մին Անսան Կէօշէի սրդի՝ ծնած 1818ին ևւ մեռած 1893 Յունուար 9ին , իսկ միւսը Խաչատուր Կէօշէի սրդի (Բ . Տահմ) ծնած 1799 ևւ մեռած 1862 Մայիս 9ին : Սակայն այս երկուքէն առաջինն է որ Փոպերանոց մտած ևւ կայսերական ոսկերչապետ ալ հղած է : Ահա մեր տպացոյցը . Թուրք պետական պաշտօնեաներուն տրուած բարձր պատուոյ տիտղոս մըն էր «Էփէնտի»ութիւնը (Der Kleine Beckmann, 1929, էջ 209) : Արդ , յիշատակութիւններու ժամանակ ոչ մէկ պարագայի «Էփէնտի» կոչուած է Խաչատուրի սրդի Յակոբ Կէօշէ , մինչդեռ Անսանի սրդի Յակոբ Կէօշէ «Էփէնտի» է ամէն անգամ որ իր անունը կը տրուի (Հմմտ . Մէնմ . Հաւատիս , 1860 , Թ . 343 : Մասիս , 1858 Թ . 326 , — Տորոյիւր ցանկ «Աղքատասիրաց Եղբայրութեան» , 1864 : — Յ . Ասկէրեան , Պատմութիւն , էջ 109 , ևւ այլն) :

Այս տպացոյցէն վերջ յիշենք Պոլսոյ ժամանակ թերթի վկայութիւնը թէ Յակոբ Կէօշէ Զարբխանայի (Փոպերանոց) մէջ աշխատած ևւ Սուլթանին ոսկերչապետն ալ հղած է : Ժամանակ կը դրէ . « . . Սուլթան Մէնիտի (1839—61) օրով պալատան ոսկերչաւորինը վարեց Կէօշէ Օղլու Յակոբ Էփէնտի , որ գոհարեղէններու մասին հմտութիւն

ունէր» (ժամանակ, Կ. Պ. 1918 թ. 3299) : Ասիկա շատ կարեւոր փաստ մըն է թէ Յակոբ առանձին ուշադրութեան նիւթ դարձուցած է ոսկերչութեան արուեստին ուսումնասիրութեան ու զայն հասցուցած այնպիսի մասնագիտութեան մը, որ կարող եղած է մինչև անդամ սուլքաններու ոսկերչապետութիւնը վարելու : Ժամանակի այս տեղիքէն կարելի է հետեւցնել թէ Յակոբ Կէօշէ կանուխէն մտած է փոքերանոցի գործերուն մէջ ու երկար տտեն, զուցէ 20 տարի մը ուշադրած է հոն : Անշուշտ այս աստիճանը Յակոբի ապահոված է նախ անձնական մեծ հարստութիւն մը, երկրորդ պատուաստիւնաններ ու նշաններ, որոնց մասին շատ քիչ ծանօթութիւն ունինք :

Արդէն 1858էն առաջ Յակոբ ստացած էր Էփէնտիութիւն (Մասիս, 1858 թ. 326), 1869ին Պէյ տիապոսն ունի (Փնջիկ, 1869 թ. 375) : Օրսւան թերթը կը գրէ. «Շիրքէթի Ումումիլէի Մալիէի Օսմանիէ նոր Ընկերութեան Տնօրէն Ժողովին անդամ բնորէր են Մարմարեան Անտոն ու Կէօշէյեան Յակոբ Պէյերը» (անդ) : Տիկ. Պերճուհի կը գրէ որ իր հայրը ունէր Իւլայի առաջին աստիճանը : Ատիկա ստացած է 1872ին, ինչպէս կը ծանուցանէ ուրախութեամբ ժամանակակից բաւարեղեակ հայ թերթը, գրելով. «Վեհ. Սուլթանը Կէօշէյեան վսեմ. Յակոբ էֆ.ին Իւլայի առաջին աստիճանը շնորհեց» (Մա-

սիս, 1872 թ. 1227) : Մարիամ Նազկը կը գրէ չօրը ստացած պատուատիճաններու եւ նշաններու մասին . Mon père avait le Medjidié et l'Osmanié Tura et une décoration du Saint Siège et quelque décorations étrangères :

Բացի պալատական սակերչութենէ՝ Յակոբ եղած է նաեւ նշանաւոր սեղանաւոր մը, իսկ է՝ գրամատէր (banquier) : Ինքը եղած է գլխաւոր հիմնադիրը Պոլսոյ Crédit Général Ottoman գրամատան, ինչպէս կը վկայեն ժամանակակից թերթերը, որոնցմէ մին կը գրէ . «Կէօջէյեան Յակոբ էֆ... գրամական հրապարակին վրայ շատ նշանաւոր տեղ մը գրաւեց : Գրէտի ժէնէրալ պակֆային գլխաւոր հիմնադիրներէն եւ վարիչներէն մին եղաւ եւ իր անունը կը մնայ Պորսային տարեգրութեանց մէջ» (Հայրենիք, 1893 թ. 355) : Ատկէ շատ առաջ Փոլսի (1869 թ. 423) թերթը գրած էր թէ «Յակոբ Կէօջէյեան երեւելի սեղանաւորներէն մին է» Պոլսոյ մէջ :

1870 Մարտին պաշտօն կը ստանայ Մեծ-Եպարքոսին սեղանաւորն րլլալու (Ծիածան, Կ. Պ. 1870 թ. 120) :

Իրրեւ սեղանաւոր՝ Յակոբ Կէօջէյեան տէր էր մեծափարքամ հարստութեան : Այդ մասին զապօփար մը տալու համար կը բաւէ յիշել միայն 1870 Բերայի մեծ հրդեհին գէպքը : Այդ հրդեհի առթիւ Յակոբ 80,000

քրքական ոսկի կը կորսնցնէ, առանց կործանելու, թէեւ ժամանակակից մը դրած է թէ «Կէօչէ Օզլու Յակոբ, Հայ Կաթողիկէ մեծահարուստներէն 80 հազար սօկի մէկէն կը կորսնցնէ եւ սնանկանալու վտանգի կը մատնուի» (Յովաննէս Արքեպ. Նաղլեան, Պատմական տեսութիւն Անտրատ Յզութեան Հայ Քոյրերու Միաբանութեան վրայ, Պէշ-րութ 1948, էջ 76) : Եթէ «սնանկանալու վտանգին մասնուէր»՝ չէր կրնար նա սնմիջապէս իր տան գիմացր գտնուող հողը գնել եւ հոյակապ պալատանման շէնք մը քար-ձրացնել, ինչպէս գրեցինք վերը՝ առնելով Յակոբի աղջկան՝ Մարիամ Կորինալդիի գրութենէն :

Ուրիշ ապացոյց մը : 1875ին եւ 1881ին Օսմանեան պետութիւնը գրամի մեծ անկումի վտանգ մը կ'անցնէ : Կառավարական արժէքըները մեծ անկում մը կը կրեն ու ժողովուրդը վախէն ամէն քան ձեռքէ հանել կ'աշխատի : Յակոբ Կէօչէ՝ իր պետութեան հանդէպ ունեցած հաւատարիմ զգածումէն դրդեալ՝ գրամի անկումի վտանգին տոջեւ առնելու համար այդ արժեքները կը գնէ՝ առձնապէս 1,000,000 քրքական լիրայի կոյուստի եմրարկուելով (Հմմտ. նաեւ Դիւ. 1875 Հոկտ. 22 եւ Նոյ. 16, ուր կ'ենթադրուի այդ գումարը 300,000էն մինչեւ 600,000 լիրա) :

Յակոբ Կէօչէյեան մեծ բարեկամու-

ՏԻԿԻՆ ԷԼԻԶԱ

ԵՒ 3 ԱՂՋԻԿՆԵՐԸ ՊԵՐՃՈՒՀԻ, ԱՍՏԻՆԷ, ՄԱՐԻԱՄ

թեամբ կապուած էր Մուրատ եւ Ռէշիտ իշխաններուն հետ : Հսկայական դամարներ ծախսած կամ փոխ տուած է Մուրատին : Ահա թէ ինչո՛ւ Համիտ Բ. կը թշնամանայ իրեն դէմ ու աքսորի կը դատաւարտէ զինքը՝ ընտրութիւնը Յակոբին ձգելով թէ ո՛ւր կ'ուզէ աքսորուիլ : Յակոբ Վառնա կ'ընտրէ , ուր կը մեկնի 1887ին իր Արամ որդւոյն , քարտուղարին ու ծառային հետ : Այս աքսորքի միջոցին Տիկ. Էլիզա աղերաստելի մը գրած է Համետ Բ. Սուլթանին՝ խնդրելով որ ներքէ ամուսնինն ու զայն ընտանիքին շնորհէ : Տիկ. Էլիզա Կէօջէճեան այդ աղերասագրին կը կցէ ընտանեկան լուսանկար մը , որ կը ներկայացնէ Տիկ. Էլիզա եւ իր երեք դուստրները — Պերնուհի , Աստինէ եւ փոքրիկն Մարիամ Նազլը (6 տարեկան) : Կու տան այս պատկերը :

5. ամիս յետոյ կ'ազատի սակայն միջնորդութեամբ Իստպիլոյ , Ֆրանսայի ու Ռուսիոյ զեսպաններուն :

Գ. ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՐԵՐԱՐԸ

Կէօջէճեան Գերդաստանը , իր հնայոյն շրջաններէն սկսած տուած է ասպոցայցր իր ազգասիրութեան ու Ազգիմ յարումին : Ճիշդ է որ իր ունեցած մեծափառքիմ հարատութեան համեմատ չէ եղած արդիւնքը իր ազգային բարերարութեանց , սակայն եթէ քովէ քով բերուին ու համադրուին Կէօջէճեաններու զանազան շրջաններու մէջ Ազգին ըրած

նուիրաասուութիւններն ու շինութիւնները՝ պիտի համոզուի ամէն անկեղծ քննադատ թէ ստուգիւ Ազգային բարերարներու շարքին մէջ դասուելու արժանի է Կէօշէյեան Տունը :

Այսօր, երբ կը դրենք այս տուրքը, Կէօշէյեան երբեմնի հոյակապ Գերդաստանը չի-ջանկու մօտ է : Հազիւ քանի մը անձեր մնացած են անոր վերջին սերունդներէն, որոնցմէ քաղուած տեղեկութիւնները լոկ փշրանքներ են հսկայ դանդուածին համեմատութեամբ : Հետեւարար անհնարին է իսկա-կան պատկերը գծել իրական անցեալի մը, որ նախատեսած չէ զրաւոր յիշատակարան մը աւանդել իր ամբողջական պատմութեան գոնէ որոշ շրջաններու մասին : Պիտի փութենք, ուրեմն, մեր ձեռքն եղած հատուկտոր ծանօթութիւններով կազմել սրտամու-թեանս այս գլուխն ալ :

1. Տիկ. Պերճուհիի հաւաստիացումով իր նախահայրերը իրենց բնակավայր Հայաստանի Հին — Նախիջեւանի վերջնականապէս լքելէ առաջ՝ հոն կանգնած են Եկեղեցի մը, զոր տարիներ վերջ Գերապայծառ Հանեան տարիթ կ'ունենայ տեսնելու եւ ստուգելու որ այդ եկեղեցւոյ դրան վրայ դրուած է թէ Կէօշէյեանները շինած են Եկեղեցին :

2. Անտոն Կէօշէյեան, հայր Յակոբ Կէօշէյեանի՝ 1830ական տարիներուն Հայ Կաթ. Համայնքի կազմակերպական շրջանին առաջիններէն կ'ըլլայ ազգապատկան շէնքի

չինոզներէն: Ս. Յակոբի հոգին վրայ տուն
մը շինելով զայն Ազգին կը նուիրէ իբրեւ
եկամուտ հիւանդանոցին (Հ. Սահակ Վ.
Սրապեան, Ս. Յակոբ Հիւանդանոց, Վիեննա
1915, էջ 28): — Անտոնի Տիկինը՝ Տիրուհի՝
էրկան մահէն վերջ կը շարունակէ անոր
բարեախրական գործը: Տիկ. Պերճուհի կը
հաւատալ սր իր մամը՝ Տիկ. Տիրուհի է որ
Ս. Յակոբի տուներուն մեծ մասը կանգնել
տուած է: — Հոս անցողակի յիշենք նաեւ
Օր. Երանիկի նախնադասութիւնը կտակով,
փափաղելով որ Ս. Յակոբի մատուցը չինուի
և ինքը հոն թաղուի: Իր կտակի բովանդա-
կութիւնն է զսփարեղէններ՝ մօտ 2000 ոսկի
արժէքով: Այս մասին խօսած ենք իր տեղը:

3. Յակոբ Կէօշէյեան, Անտոնի սրբին,
մեծ հոգ ու խնամք անեցած է իր անուանա-
կից Ս. Յակոբայ Հիւանդանոցին, որուն
իրական ու մնայուն բարերարն եղած է:
1859ին անգամ է «Ս. Յակոբայ Աղփատանցի
Հոգաբարձութեան, որուն ցանկի գլուխն է
ինքը: Թէ ո՞րքան տարիներ վարած է այդ
պաշտօնը՝ չկրցանք ստույգել: Ահա այդ
ցանկը.

Յակոբ Կէօշէյեան

Արթին Կիւղէլ Օղլու

Կարապետ Տաւութ Օղլու

Գասպար

Պետրոս Էտյուքճեան

Մկրտիչ Սամանճը Օղլու

Միքայէլ Պ. Ապառուլլա՝ (Հ. Սահակ
Վ. Սրապեան, անդ, էջ 93) :

4. 1860 Ապրիլ 7ին հիմ կը գրուի Ս.
Յովի. Ոսկեբերան եկեղեցւոյ «Եւ ի յաւերժ
Աստուածառէր Ապրիս» մազապաթի վրայ
«արձանադրութիւն» կը գրոջմուի անուննե-
րու, որոնց մէջ նաեւ «Անդամոյ Առանձնա-
ժողովոյ կարգելոյ յԱպրիս ի տեսչութիւն
չինութեան եկեղեցւոյ», ուր կը տեսնենք
յիսուս բաղմած Յակոբ Կէօչէյեան եւ իր եղ-
բայրը՝ Պօղոս Կէօչէյեան (Մէնս. Հաւատիս,
1860 Թ. 343) : Կէօչէյեանները մեծագումար
նստիքատուութեամբ մասնակցած են այդ
եկեղեցւոյ շինութեան, ինչպէս կը շեշտէ
յայտ Տիկ. Պերճաւհի գրեյով :

«Ս. Յովհան Ոսկերեքան քրիստոսորդն
Լափրլմսորնա պէօյիւք քըմընը քէնտի
(Յակոբ Կէօչէյեան) խարժամբշտոր» :- Եկե-
ղեցւոյ շինութեան պարծին մէջ ամենէն մեծ
արդիւնք ունեցող հետեւեալ սիւր տնճերը
կը վարձատրուին Սրապան Պապէն Ս. Սեդ-
քեստրուսի Հրամանատարութեան շքանշա-
նով :

Ետպլըքճեան Պետրոս

Կէօչէյեան Յակոբ

Կիսկէլ Արթին

Գասպար Պէյ

Տիւրքասէ Յովհաննէս

Կէօչէյեանէ Արքիմ

Ալլահփէրաի Յովհաննէս

Հասունեան Անդրէաս (Մէնմ. Հա-
վատիս, 1867 թ. 715) :

Յակոբ Կէօչէ երկար ատեն, կարելի է
բաւել մինչեւ մահը Միւրէվէլլիին եղած է Ս.
Ոսկերեքաճին (Հ. Ս. Սրապեան, անդ, էջ
198) : Իրմէ վերջ Միւրէվէլլիի պաշտօնը կը
չարունակէ իր որդին՝ Անտոն :

Իր նուիրատուութիւններուն ցանկին
վերջը պիտի չգտնուի, եթէ ուղէինք յիշատակել
նաեւ այսօրիւնները. «Յամի 1870 յիշատակի
Յակոբայ Էֆ. Կէօչէյեան Մասանց տաճա-
րու եկեղեցիւ Սրբոյն Գրիգոր Լուսաւորչայ»
(Համառօտ Պատմութիւն Օրթոդոքսի Հայ
Կաթ. Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ .
Կ. Պ. 1941, էջ 15) :

5. Յակոբ Կէօչէյեան Ս. Յովհան Ոս-
կերեքաճ եկեղեցւոյ բակին մէջ 1863ին կը
շինէ դպրոցի շէնք մը ի յիշատակ իր ծնողաց՝
Անտոնի եւ Տիրուհիի եւ վաղամեւ եղբոր՝
Պետրոսի : Ահա ատոր երկաթնային արձանա-
դրութեան Յիշատակարանը .

ՅԱՒԵՐԺ ՅԻՇԱՏԱԿ

Ծնողացն Անտոնի եւ Տիրուհւոյ

եւ եղբօր Պետրոսի

Յուսումն եւ յԱստուածալաշտութիւն

Ազգային մանկտուն

Կանգնեաց ի հիմանց զդպրոցս

Յակոբ Կէօչէյեան

1863

(Հ. Ս. Սրապեան, անդ, էջ 93) :

ՅԱԿՈՐ ԿԷՕԶԷՅԵԱՆ

Հաս կը ներկայացնենք Յակոբ Կէօշէ-
յեանի մէկ յատանկար պատկերը, զոր հա-
ճեցաւ մեզ գրկել իր գոտորք՝ Տիկ. Պեր-
ճուհի Յովհնանէս Փաշա :

Ընենք այս տաթիւ գովեստի յիշատա-
կութիւն մ'ալ Յակոբ Կէօշէյեանի եկեղեցա-
սիրութեան մասին. «Այսօրուան օր», կը գրէ
Ասկէրեան 1868ին, թէ որ մէկ քանի Ազգ.
եկեղեցիներուն մէջ Աստուածային ժամա-
սացութիւնները եւ Արարողութիւնները տա-
կաւին կը կատարուին, սոսնց համար պէտք
է զլիսաւորաբար առանձին շնորհա մատու-
ցանել առատածնոն բարերարութեանց եւ
փութիցն Բարձր. Կէօշէֆ Յակոբայ Էֆ.ին, որ
Աստուածսիրութեամբ վառուած եկեղեցւոյ
պաշտաւորեան հոգ կը տանի» (Յ. Ասկէ-
րեան, Պատմութիւն, Տիփիս, 1868 էջ 109
ծանօթ) :

6. Յակոբ Կէօշէյեանի կրթական գործի
հանդէպ ունեցած նէրը մասնաւորապէս
կ'ուզէինք բնոյցել : Ս. Յովհ. Ոսկերեանի
կից ազգային դպրոցի մը շինութիւնը յիշե-
ցինք : Աւելցուցէք տասը վրայ Կէօշէյեանց
սոսաւաստար նաւերէրը Սամաթիայ Հայ
կաթողիկէ կրթարանին, որուն տասնձին
պահապանն ու պաշտպանն եղած են Կէօշէ-
յեանք : Սամաթիայ թաղային վարժարանի
մէկ հանդէսին — 1871ին — Պօղոս Պ. Ճէ-
վուհիրճեան կը գոչէ ներկայ եզոյ եպիսկո-
պոսներուն. «Օրհնեցէք, ո՛վ Հարք Սրբա-

դանք, օրհնեցէք մասնաւոր մեր պաշտպան բարերարները, որոնց մէջ իրաւամբ մասնաւորեալ են Կէօշէյեան Ազնուագարմ բնտանիք» (Բուզնամէի Մէնմ. Հաւատիս, Կ. Պ. 1871 Թ. 647) :

Յակոբ Կէօշէյեանի սրտին փափազն էր ուսման մէջ լատաջացող եւ տաղանդաւոր հայ ուսանողներուն պատեհութիւն տալ եւ րապակեան բարձր վարժարաններու մէջ կուսարեւոյործելու իրենց ուսումնի ու մասնագիտութիւնը : Ահա այդ նպատակով դրամադրութի մը կը յատկացնէ ստանդարտական ռոնիլի (bourse), ինչպէս կը գրէ ինձ Տիկ. Պերճուհի :

7. ՅԱԿՈԲ ԿԵՕՉԷՅԵԱՆԻ ՍԵՐՈՒՆԳԸ

Յակոբ եւ էլիզա ունեցած են 5 դուստր. Անտոն, Արամ, Աստինէ, Պերնուհի, Նազիր Մարիամ :

1. Անտոն Պէյ .— Ծնած 1866ին՝ մեռած է 1934ին Նիս (Ֆրանսա) : Ամուրի մնացած է եւ դարձած Լուսաւորչական :

2. Արամ Պէյ .— Ծնած է 1868ին եւ ամուսնացած իր հօրեղբոր Յովսէփի դուստր Սրբուհիի աղջկան Լիւսիի հետ եւ ունեցած երեք դուստր. ա) Նադին (չէ ամուսնացած, կ'ապրի Խալիլոյ Բրեշա քաղաքը), բ) Ժակլիլին (ամուսնացած է Խալիլոյ Բրեշա քաղաքի „Baron Alessandro Monti della

Կէօշէյեանի

corte“ի հետ եւ ունեցած աղջիկ մը՝ Beatrice, որ ամուսնացած է, կ'ապրի Միլան. (Ժակկերլին մեռած է), Կ) Յակոբ (մնացած է ամուսրի եւ կը բնակի Iséo [Բրեշայի գաւառ]) :

Արամ Պէյ ունեցած է աղբալին դարձունէութիւն. 1902ին անդամ է Բունկալթիի Օրիսրդաց «Աղքատասէր» վարժարանին համար կտրմուած «Պարահանգէսի Մասնաժողով»ին : 1914 Բունիսին կ'ընտրուի Հայ կաթ. կրեւելեաց 34 տնտեսներէ բաղկացած ժողովին անդամ (ժամանակ, 1914 թ. 1846) : 1915ին եւ 1920ին ալ ընտրուած է տնտեսական ժողովին (ժամանակ, 1915 թ. 2061. 1920 թ. 3748) : 1922-24 տարիներուն հետացած է Պարսէն եւ հաստատուած Iséo (Իտալիա), ուր 1947ին կը կնքէ իր մահկանացուն : Իր տիկնոջ մահուան տարին անծանօթ է :

3. Աստիֆէ.— Ծնած է 1870ին եւ ամուսնացած Տիբալի կիւմիւշկերտեանի հետ : Տղայ չեն ունեցած : Տիրան մեռած եւ թաղուած է Պարիս, իսկ Տիկ. Աստիֆէ կ'ապրի եւ Հռոմ է :

4. Պերմուէի.— Ծնած 1866ին՝ ամուսնացած է Յովհաննէս Փաշա Գուլյումեանի (Տէ'ս իր մասին «Գուլյումեան եւ թընկերան Գերդաստանները», Վիեննա 1951, էջ 12-19) հետ : Զաւակ չեն ունեցած : Իրենց վերջին բնակութիւնը եղած է Հռոմ, ուր 1933

Օգոստոս 11ին կը վախճանի Յովհաննէս Փաշա. իսկ Տիկ. Պերճուհի, որ «Տիպար մ'է Հայ Ազնուական Տիկնանց» եւ «ողբացեալ ամուսնոյն շուքն եղած ամէն տեղ» ու «հիւսնալի սփոփարարը» անոր (Աւետիք, Պէյրութ 1933, էջ 143), ողջ է եւ կը գտնուի Հոռմ: 1954ին ինձ կը գրէր նա. Je suis très souffrante, ayant été frappée le 15 Mars par une trombose, qui m'a paralysé le coté droit. —

1955ին ալ ունեցայ մէկ-երկու թղթակցութիւն Տիկ. Պերճուհիի հետ, որ հաճեցաւ քանի մը թանկագին յուսարանութիւններ տալ կէօչէյեան Գերգատտանի մասին եւ գրկել իր հօր՝ Յակոբ Կէօչէյեանի լուսանկարը: Դժբախտաբար անկէ ի վեր առիթ չունեցայ յար մը ունենալ իր մասին: Ինքը ողջ է:

5. Մարիամ Նազըր. — Ծնած է 1881 Դեկտ. 14ին եւ ամուսնացած 1905 Յուլ. 15ին Պադուա քաղաքէն Կոմս Լէոպոլդո Կորինալիի („Comte Leopoldo Corinaldi“, diplomate ministre Plénipotentier) հետ: Ունեցած են երեք զաւակ. Dario (ամուսնացած է Marina Zonnaroի հետ. զաւակ չեն ունեցած), Jolanda (ամուսնացած է Տարինցի Baron Camillo Andreiի հետ եւ անցած երկու զաւակ. Franca եւ Giovanni (երկուքն ալ մնացած ամուրի) եւ Livio, որ 1939—45ի համաշխարհային պատերազմին իրր իտալա-

կան բանակի սպայ զերի ինկած է եւ անհետ կորսուած :

Տիկին Մարիամ Պոլսէն ելած է 1905 Մայիս 24ին եւ մեկնած է Հոսմ : 1908ին կը վերադառնայ Պոլիս՝ ահսնելու համար մայրը : 1927 Օգոստոսին անկամ մըն ալ կը վերադառնայ Պոլիս՝ ստանալու համար հայրենական սոյն փոքր ժառանգութիւնը, զոր թուրքերը տակաւին չէին պատած իրը լքուած իր եւ իրեն իբր խողացիի կը պատկանէր : «Պոլիս ոչ միայն մեր տան պատկանող մէկը չգտայ — ո՛չ ազգական եւ ո՛չ քարեկամ — ալ եւ մեր հօրենական տուները իբր նուէր տանիկներուն անցած էին», կը գրէ Տիկ. Մարիամ : Տիկինը հաստատուած է Պաղոս :

Կէօջէյեաններու պատկանող Խոշար շէնք մը իրրեւ «Լեւոյ գոյք» գրաւուած՝ կը յիշուի 1929ին : Պոլսոյ Նոր Լուր կը գրէ 1929 Փետրուար 20ին՝ «Կէօջէ Օղլուի լեւալ կալուածը» վերնագրի տակ :

«Պոլսոյ պատժական Գ. գաղաստանը այսօր ժամը 3^{1/2}ին կարեւոր դատով մը պիտի դատուի : Ամբաստանեալներն են Պոլսոյ Թափուի Տնօրէնութեան աւագ պաշտօնեայ Մէհմէտ Ճէմալէտօրին եւ գետեղման տնօրէնութեան Երկրաչափ Րէշիտ պէյերը : Ասոնց մասին եղած վերադրումը այն է թէ Բերա Մեծ փողոց գտնուող եւ Կէօջէ Օղլուներէ լքուած եւ 30է աւելի սենեակներ ունեցող եւ Սկյանիկի փախանակելիներէն համարի

Կարիպ եւ Մուստաֆա Աբիֆ պէյերու յանձնուելիք խոշոր շէնքիմ նենեակները եւ միւս բաժանումներն ու տարածութիւնը պակաս ցոյց տուած են : Ասկէ դատ կը պնդուի թէ յիշեալ պաշտօնեաները առանց այդ շէնքին ամբողջութիւնը տեսնելու՝ տեսածի պէս կարծիք յայտնած են եւ զայն մասամբ քանդուած եւ նորոգութեան կարօտ ցոյց տուած են : Քէմալատին եւ Բաշիա պէյերը, որ պաշտօն ունէին այս շէնքին յանձնումի դարձսպութեան իրը հիմ ծառայելիք տարածութիւնը եւ արժէքը՝ զնահատել, հակառակ թափուի տամարներուն մէջ 22,000 ոսկի արժէք նշանակուած ըլլալուն, այս շէնքին եւ տակի խանութներուն համար միայն 8000 ոսկի արժէք զնահատած ըլլալով, պատժական օրէնքի 240րդ յօդուածին տրամադրութեան համաձայն դատարանի յանձնուած են» (Նոր Լուր Կ. Պ. 1929 թ. 1535) :

Ինչպէս կը տեսնուի՝ ներկայիս Ա. Տսիւմի Կէօզէճեաններէն ողջ են .

1. Տիկ. Պերնուիի Գուլումնեան փաշա, 2. Տիկ. Աստինէ Կիւմիւշկերտան, 3. Տիկ. Մարիամ Նազլը Կորինալդի, 4. Զաւակներ Արամ Պէյի եւ Տիկ. Մարիամի :

*

Կէօզէճեան Գերդաստանը սնեցած է, ըստ Տիկին Մարիամ Նազլրի, իր յատուկ ազնուականութեան գիմնաշանը, որ կը ներկայացնէ կապոյտ գույնով հեթանոսական

բագին մը (*սեղան*), որուն վրայ կը յաղթանակէ ոսկեգոյն խաչ մը, ունենալով արծաթեայ դաշտ մը: Վերեւը՝ ոսկեգոյն մարգարտափայլ ժապաւէն մը:

Տ. ԿԵՕԶԷՅԵԼԸ ՔԵՐԳԱՍՏԱՆԻ Բ. ՏՈՀԱԾԱԾԱԹԸ

Կէօզէյեան Գերդաստանի Ա. Տոհմի պատմութիւնը աւարտեցինք: Անոր կազմութիւնը համեմատաբար զիւրին կառու, քանի որ ունէինք կենդանի բարբառ Տոհմի երկու անձերուն — Տիկ. Պերնուհի Լ. Տիկ. Մարիամ:

Բ. Տոհմի պատմութիւնը կազմելու համար կը պահար կենդանի աղբիւրը, զի ոչ մէկ ողջ անձ ծանօթ է մեզ Բ. Տոհմէն: Թերեւս կան տակաւին ողջ անձեր Թուրքիոյ կամ արտասահման, սակայն զժրտխտաբար ծանօթ չենք ոչ մէկ անունի կամ հասցէի:

Հետեւորոր այս Բ. Տոհմի պատմութիւնը կազմելու համար կը մնան միայն իրր ազրիւրներ 1. Պսլսոյ Հոյ Կաթողիկէ Պատրիարքարանի ցանկը, 2. մեր Դիւանի թրգթակցութիւնները, 3. Քանի մը հեղինակներու զոյգն տեղեկութիւնները:

Ի. Բ. ՏՈՀՄԻ ՆԱԽԱՀԱՅԻԸ

Բարերախտութիւն մըն է շեշտել անմիջապէս թէ Պսլսոյ Հոյ Կաթ. Պատրիարքարանը թանկապին ծառայութիւն մը մատու-

ցած է մեզ տրամադրելով իր Դիւանի մէջ
 եղած Կէօջէյեան Գերդաստանի Բ. Տոմարի
 վերաբերեալ արձանագրութիւններն ալ : Որ-
 քան ալ հոն չեղտուած է թէ Բ. Տոմար այս
 ցանկին «անձերը որեւէ կապ չունին» նա-
 խորդ — Ա. Տոմարի — անձերուն հետ՝ սա-
 կայն այս երկրորդ ցանկին դոյութիւնը ինք-
 նին թանկապին յուսարանութիւն մ'է Բ. Տոմ-
 արի բնդհանրապէս մթութեան մէջ մնացած
 պատմութեան համար :

Պատրիարքարանի այս երկրորդ ցանկին
 գլխի գրուած է Köçekoğlu Haçadur,
 այսինքն Կէօջէ Օղլու Խաչատուր : Ըստ մեզ
 բնաւ տարակուսելի չէ որ այս անձը Կէօջէ-
 յեան Գերդաստանի Բ. Տոմարի նահապեան
 եղած ըլլայ : Զի այս ցանկին մէջ յիշուած
 անձերէն զոնէ մէկին — Յակոբ — համար ու-
 նինք գրաւոր արտաքին վկայութիւն մըն ալ
 թէ Յակոբ որդին է Խաչատուրի և ոչ թէ
 Կէօջէ Օղլու Յակոբի (Ա. Տոմարի նահապե-
 տը) : Ահաւասիկ այդ վկայութիւնը — Հ. Սա-
 հակ Վ. Սրտպեան (Ս. Յակոբ Ազգային Հի-
 ւանդանոց, Վիեննա 1915, էջ 31) խօսելով
 1830ական թուականներուն Հայ Կաթողիկէ
 Համայնքի կազմակերպութեան մը վրայ՝ կը
 յիշէ Ս. Յակոբի Ազգ. Հիւանդանոցի Վար-
 չութեան անդամները, ուր կը գրէ. «Քար-
 տուղար Յովհաննէսի մահուամբ ալ Կէօջէ
 Զատէ Յակոբին (որդի Խաչատուր) արուեստ-
 հաշուակալութիւնը» : Ահա այս Խաչատուրն

է Կէօշէյեան Գերդաստանի Բ. Տոհմագլուխը :

Չենք հանդիպած որեւէ տեղ իր մասին տրուած ծանօթութեան մը թէ ս^ով էր, որո^ուն որդին, ս^որ թուականին ապրած, ի^ոնչ արհեստ կամ գործի տապարէզ ունեցած, ի^ոնչ բնօրինակ կազմած, Պոլիս անցած էր եւ ե^որր, ս^ուր եւ ե^որր մեռած, ս^ով էր իր աիկինը, սրո^ոնք իր դաւակները : 1830ին Հայ Կաթ. Համայնքի կազմութեան աշխատանքներու եւ տեղի տնեցած ժողովներու մէջ իր անունին չենք հանդիպիր : Մեռած էր արդէն : Իր Տիկինը ողջ է տակաւին 1861ին եւ 10,000 դուրուշ կը նստի Պոլսոյ մեր Վանատան՝ իրր մշտնջենաւոր պատարագուց (Դիւ. 1861 Փետր. 27) անշուշտ իր հանդուցեալ ամուսնին համար :

Պատրիարքարանի ցանկին համեմատ խաչատուրի դաւակներն են. 1. Սերովբէ, 2. Արքիմ, 3. Յակոբ : Չենք կարծեր թէ ամբողջական բլրոյ այս ցանկը : Մեր կարծիքով խաչատուր Կէօշէ Օղլուի դաւակներն են նաեւ. 1. Պետրոս, 2. Յովհաննէս, 3. Թովմա եւ 4. Վերոնիկա, սրանք չեն վերաբերիր Ա. Տոհմաձառին, հետեւորար անշուշտ Բ. Տոհմաձառի անդամներն են :

II. ԽԱՉԱՏՈՒՐԻ ՄԵՐՈՒՆԴԸ

Տանք, սրեմն, սրքան կարեւի է ամբողջական ցանկը խաչատուր Կէօշէյ Օղլուի

սերունդին: Իր զաւակներն են մեր կարծիքով. 1. Արքին (Յարութիւն), 2. Յակոբ, 3. Թավմա (Թավմաս), 4. Սերավբէ, 5. Պետրոս. 6. Յովհաննէս և 7. Վերոնիկա:

1. Արքին (Յարութիւն). — *Խաչատուրի անդրանիկը Արթին ծնած է 1799ին: Դաստիարակութիւն, ստացած ևս սկզբնական դարծի աստարէզ անծանօթ են: 1830ին Հայ կաթողիկէ ժողովուրդը ճանչցաւ լոյ իրրեւ ազատ անկալի Համայնք մը՝ կը սկսի ներքին կազմակերպական աշխատանքներու: Սէյր, միութիւնը օծած է ամբողջ դանդուածը: Բալսը միասին տառապած ըլլալով՝ բուրբ մէկ ամբողջութիւն կը կազմեն ցեղային, կրօնական եւ քաղաքական միութեամբ: Երկա՛ր երկա՛ր դարերէ ի վեր չէր ճաշակած Հայութիւնը այսքան սերտ միութիւն, այսքան համերաշխութեամբ ժողովքի նըստած — առաջին Բնդհանուր Ազգային ժողովքը՝ 1831 Փետր. Տին — ընտրելու համար Համայնքի անդրանիկ աշխարհական վարչութիւնը, որ «Երկսասանից» անունով սխալ յորջորջուէր: Ու կ'ընտրուին երկսասան իշխանք:*

1. Քեօչէ Յարութիւն, 2. Երփէնճեան Մեսրոպ, 3. Թընկերը Կարապետի որդի Անտան, 4. Մերհամեթճի Պետրոս, 5. Հիւսաւճիւրի Պետրոս, 6. Էաղըճը Գրիգոր, 7. Մանասեան Զենոր, 8. Զերոնիմասեան

Գէորգ, 9. Ապտուլլահեան Հիմրիւզ, 10. Մուրաա Օզլու Յարութիւն, 11. Ինճիճի Գէորգ, 12. Փէքմէզ Անտոն (Դիւ. Վիենն. Մխիթ. Փետր. 23): Ասոնցմէ զստ բնորուած էին նաեւ չորս իշխանաց իշխաններ. 1. Նապարէթ Ալլահպէրաի 2. Յակոբ Չէլէպի Տիւզ, 3. Յովսէփ Տաւութ, 4. Գրիգոր Գրլճի (Անդ):

1838 Փետր. 3ին Ղարաթիոյ Յիսուս Փրկիչ նորաշէն Մայր – Եկեղեցւոյ մէջ Հայ կաթողիկէ Ընդհանուր Ազգային Ժողով տեղի կ'ունենայ բնորեւու համար առաջին Նախագահ հանդուպալ Նուրիճանի յաջորդ. մը: Ներկայ են Ազգապետ – Պատրիարքը, Իշխանատէր, Գործակալք, Երեսփոխանք, Ամիրայք, զլուխներ կամ ներկայացուցիչներ Հայ Կաթող. Գերդաստաններու, Եւ այլն, Եւ այլն: Ու կ'ընտրեն երկրորդ Նախագահը՝ Պօղոս Մարուշ վարդապետը: Ըստ ազգային վաղեմի սովորութեան՝ բոլոր ժողովականները կը ստորադրեն Ժողովքին Մագալաքան (արձանադիրը) Եւ Մահգարը (ազերոսայիր), որոնք Ս. Արուիւն պիտի գրկուին:

Ահա այս ժողովականներու Եւ ստորագրողներու 50 Հայ Կաթ. երեսիլիներէն մէկն է Կէօշէյեան Գերդաստանի Ա. Տոհմին զլուխը, Անտոն Քէօշէֆեան Եւ Բ. Տոհմին ներկայացուցիչը՝ Յարութիւն Կէօշէֆեան (Յ. Ասկէրեան, Պատմութիւն. Տիպիս 1868, էջ 40–43):

1849 Սեպտեմբերին տեղի կ'ունենայ
Ազգ. Ժողովք մը՝ ընտրելու համար նոր
«Երկուտասանից Ժողով» մը, որոնք կ'ըլլան.

Ա. Տիւզեան Միհրան Պէյ

Բ. Ալլահօվէրտի Աբրահամ Ամիրա

Գ. Թրնկեր Եովհաննէս Էֆ.

Դ. Խըլճը Վիչէն Աղա

Ե. Կէօչէֆ Յարութիւն Էֆ.

Զ. Խոյսեմճեան Եովհաննէս Աղա

Է. Սինապեան (Ֆրան) Աղա Պէյ

Ը. Սինապեան Գասպար Պէյ

Թ. Տէօրլէթեան Ֆէյրաա Պէյ

Ժ. Հասունեան Մուսա Չէլէպի

ԺԱ. Կէօչէֆ Թովմա Աղա

ԺԲ. Մանիէլեան Յարութիւն Աղա (Յ.
Ասկերեան, սնդ, էջ 121-2) :

Ինչպէս կը տեսնուի՝ Յարութիւն Քէօ-
չէկ 1830էն սկսած գլուխն է Բ. Տոհմի Կէօ-
չէլեանց և. ամէն առթիւ կը ներկայացնէ
դա՛ն տղային որատուաւոր պաշտօններու և
գործունէութեանց մէջ: Արդէն 1830ին կը
կրկ Էֆէնտի ախպոսը, նշան՝ թէ քուրֆ
պետական պաշտօնէութեան մէջ գործունեայ
գեր մը ունի եւ պատուոյ ու ստտիճանի
բարձրացած է: Ծանօթ չէ մեկ իր պաշտօնը
քուրֆ պետութեան մէջ: Ու նաեւ իր անձ-
նական գործը կամ արհեստը: Էթէ սեղանա-
ւոր մը չէր՝ տարահալարար եղած ըլլալու է
մեծ վաճառական և մեծ ահարուստ անձ մը,

որուն հետեւանքով կը տեսնուի թէ Պոլսահայ հանրային կեանքի մէջ կարկառուն դէմք մըն է 1840-50ական թուականներուն: Ժամանակակից նամակները Քէօջէֆ Յարութիւնը կը ճանչնան Հայ կաթողիկէ հասարակութեան մեծամեծներէն մին (Տէ'ս Դիւ. Վիենն. Միսիթ. 1850 Սեպտ. 8):

Վերը յիշած ենք թէ ինքը անգամ էր «Կէօջէյեան Ընկերութեան» մը, որ Աղանաւիի մօտ (Բերա) 2000 կանդուն հող մը սնէր, որուն վրայ չորս խանութ շինուած էր: Այդ գետինը կը փափաղէին զնէլ Պոլսոյ մեր Հայրերը, բայց անկարելի կ'ըլլայ նիւթականի պակասէն: Գետինը կ'արժէր 650,000 դրշ. (Դիւ. 1856 Յունուար 10): Ինքը Յարութիւն Կէօջէ Տողրու Եօլի վրայ 2500 կանդուն հող մ'ալ սնէր, զոր մեղի կ'առաջարկէին 1854ին (Դիւ. 1854 Օգ. 10):

Յարութիւն Կէօջէյեանի ընտանեկան կեանքէն հետեւեալները ծանօթ են. Ամուսնացած է Թագաւի Մելիքեանի հետ և սնեցած չարս զստակ, որոնք են, ըստ Պատրիարքարանի քանկին. Խաչատուր, Գրիգոր, Ջեմալ և Սաֆի: Սակայն ծանօթ է հինգերորդ մ'ալ — Թերեզօն, որ յայտնապէս կը յիշատակուի իրրէ. Յարութիւն Կէօջէյեանի աղջիկը: Եւ որովհետեւ Յարութիւն Կէօջէ երկու անգամ ամուսնացած է (այս պարագան Պատրիարքարանի Դիւանին անծանօթ է), հաւանօքէն այս հինգ զաւակներէն մին

իր երկրորդ կնոջմէն է : Տեանենք , աւրեմն , այս հինգ զաւակները : Բայց նախ կարեւոր դատարարութիւն մը . ըստ Պատրիարքարանի Դիւանին Յարութիւն Կէօջէյեանի չորս զաւակները ծնած են 1837ին (թրք . թուական 1253) , 1845ին (1261) , 1846ին (1263) եւ 1849 (1266) , մինչ մեր Դիւանին համեմատ Յարութիւն Կէօջէի կինը (Թապուհի) 1840ին կը վախճանի՝ չորրորդ զաւակը ծնանելէ 12 օր վերջ . եւ կը թողու «չորս փոքրահասակ զաւակներ» : Այս երկու անհամաձայն պարագաները չեն կրնար հաշուել նաեւ անս'վ որ մեր Դիւանին համեմատ Յարութիւն Կէօջէ երկրորդ անգամ ալ ամուսնացած ըլլալով՝ այս երկրորդ կինը 1850ին կը վախճանի : Եթէ ճիշդ համարինք մեր Դիւանի թղթակցութիւնները՝ այն սառն Պատրիարքարանի տուած Յարութիւն Կէօջէյեանի զաւակներու ծննդեան քուականգները սխալ համարելու ենք : Անշուշտ նաեւ հակասակէն : Դժբախտաբար չունինք ուրիշ որեւէ աղբիւր այս կէտերը ճշդելու համար , մանաւանդ որ Գեր . ն . Վ . Սեթեան մեզ կը հաւաստէ որ իր հաւաքած նիւթերու «քուականգներուն եւ անձերու նշտութիւնը անվիճելի է» :

Խնդիրն այսպէս բլրալով՝ մեզի ուրիշ բան չի մնար , բայց եթէ եղած նիւթը տալ նայնութեամբ : Ահա , աւրեմն , Յարութիւն Կէօջէյեանի 5 զաւակներուն պատմութիւնը . ա) Խաչատուր՝ ծնած 1253 (1837) մնացած

է ամսերի : 1864ին իր տնտնւր կը գտնենք «Աղքատասիրաց Եղբայրութեան» տնդամայանկին մէջ (Յանկ տնտանց տնդամենբու եւ կանտնադիր տպ. 1864, Կ. Պ.) : Խաչատուր՝ Յարութիւն Կէօզէի անդրանիկը կը ժախճանի 1864. Օգոստոսին ինչպէս կը ծանուցանէ նամակադիր մը. «Յարութիւն Կէօզէյեան եղեց որդին ժախճանեցու» (Դիւ. 1864 Օգ. 29) : Ի) Գրիգոր՝ ծնած 1261ին (1845) ամուսնացած է Փիլսոփեա Ագեբեանի (Աւղերեա՞ն) հետ, որմէ կ'ունենայ աղջիկ մը՝ Իսկուհի-Աննա : Այս Գրիգորը յետոյ կը քրեանայ եւ իր աղջիկը կը կոչուի Հաքիմէ Մէլիք. «Այժմ, կը գրէ Գեր. Ն. Վ. Սեթեան, թրքացած կոյմը եւ Արամին (Ա. Տոհմ) կոյմը դատի մէջ են ժառանգական հարցերու : Թրքացած կոյմը կը քանայ ինքզինքը ազգական ցոյց տալ Արամին... Հաթիճէ Մէլիք որ եւ Իսկուհի Աննա՝ կ'աղբի դեռ եւ 80 տարեկան է : Անոր աղջիկը կը հետապնդէ ժառանգական հարցը» : Ուրեմն՝ Իսկուհի-Աննա եւս ամուսնացած ըլլալով՝ ունեցած է աղջիկ մը :

Աղլականական կոյմի մասին խօսք չի կրնար ըլլալ, քանի որ երկուքը միեւնոյն կաքաղիկէ Կէօզէյեան Գերդաստանի կը վերաբերին, մին անոր Ա. Տոհմէն, միւսը Բ. Տոհմէն : Լաւ պիտի ըլլար որ երկու կոյմի անձերը համերաշխութեամբ իրարու հետ հասկցունեն եւ խաղաղութեամբ վերջացնեն խնդիրը : Պոլսոյ մէջ եղած Կէօ-

Հէյեան հարստութիւնը — տուն, կալուած, եւ այլն, ինչպէս տեսանք պատմութեանս ընթացքին, մեծ մասով Ա. Տոհմին կը վերարեբին: Այն որ երկուքին ալ հասարակաց եղած է — օրինակ՝ Աղանամիի գետինը — համեմատաբար մեծարժէք բան մը է: —

Գրիգորի մահուան թուականը անձանօթ է: Դ) Զեմք՝ ծնած է 1263ին (1846) եւ ամուսնացած Թերէզ Խուրամեանի հետ: Զուականերուն մասին տեղեկութիւն չունինք: Զենսը եղած է փաստաբան մը եւ զործած 1890ական թուականներուն: Իր եւ իր կնոջ մահուան տարին անձանօթ է: Դ) Սոֆի՝ է չորրորդ գաւակը Յարութիւն Կէօջէյեանի, ծնած, բայց Պատրիարքարանի Դիւանին 1266ին (1849), իսկ բայց Վիլննայի մեր Դիւանին՝ Յարութիւն Կէօջէյեանի Տիկինը 1840 Յունուար 9ին իր չորրորդ գաւակը ծնանել 12 օր վերջ կը վախճանի: Ահա այս մասին նամակի մը տուած տեղեկութիւնը, զբուած 1840 Յունուար 22ին Պոլսոյ մեր վարդապետներէն Հ. Անտոն Դանեանէ, որ եղած է տաներէց եւ խոստովանաւոր բոլոր Կէօջէյեաններուն, այսինքրն՝ քէ՛ Ա. Տոհմին եւ քէ՛ Բ. Տոհմին: Հ. Անտոն կը զրէ Պոլսէն՝ Վիլննա Գեր. Արիստակէս Աղարեանի:

«Յեւանդն վախճանեցաւ Տիկ. Քէօջէյեան Արքիմ աղայի, քողեալ զչորս փոքրահասակ մանկունս որք, յ12երորդ աւուր

ծնանելոյ զչորրորդ գաւակ իւր ի կոծ մեծ համօրէն քաղաքիս բնդ ձեռամբ տառապելուոյս» (Դիւ. Վիկենն. Մխիթ. 1840 Յունուար 22) :

Սոփի կէօչէյեան *ամուսնացած է Անտոն Գրլնեանի հետ* : Հարսանիքը տեղի ունեցած է 1856 Յունուարին : Իր հայրը՝ Յարութիւն Կէօչէ՝ մեծածախս հանդիսութեամբ կատարեր է այս հարսանքը : Մտնուար փայլ մը առյու համար անոր՝ հրաւիրեր է Հռչ Կաթ. նախապահ, Պատրիարք – Ազգասպետը եւ 28 քահանայ, որոնց մէջ են նաեւ Պոլսոյ մեր հայրերէն շարքը : Եկեղեցականներու այս բաղմութեան տուած է ճոխ խնձոյթ մը՝ նպատակ ունենալով. «Ան ի սանուլ զօրինաւքիւն եւ զաղօքս քահանայիցս» : Տանք տշմ ժամանակակից թղթակցին տեղեկատուութիւնը այս մասին : Պոլսէն կը գրէ մեր հայրերէն մին 1856 Յունուար 16 թուականով. «...Ազաջն ասնէ զայս խնջոյս փոսն հարսանեաց ողջկան իւրսյ, զոր տայ Քրլնր Անտոնիկ Աղայի, եղբորորդւոյ Վիչէն աղայի, առ ի առնալ զօրինութիւն եւ զաղօքս քահանայից» (Դիւ. 1856 Յուն. 16) :

Գրլնեանները հին, չափ ազդասէր, եւ զործունեայ Գերդաստան մը կը կաղմեն, որոնցմէ մեզ ծանօթ հնադոյն անձերն են Գրիգոր Գրլնը († 1837 Օղ. 24) եւ իր եղբայրը՝ Վիչէն Գրլնը : Կէօչէյեան Սօփիի

ՏԻԳԻՆ ՔԵՐԵՋՕՆ ԵՒ ԻՐ ԸՆՏԱՆՈՒՔԸ

փետայ՝ Անտոն Գրլմը (ծն. 1819 † 1884 Նոյ. 19) սրգիւն է Գրիգոր Գրլմըի :

1856 Սեպտեմբերին Պոլսոյ մեր Հայրերը Մեծ — կղզիի վրայ աշգի մը կը գնեն: Եւ որովհետեւ գետինը անձի մը վրայ դրուելու էր՝ յարմար կը տեսնուի գետինը պնդելու «յալուսն Գարուքիւն կէօչէյետնի դաստեր, որ հարսն է վիչէն Գրլմըի» (Դիւ. 1856 Սեպտ.): Գրլմեանք տաւն ունէին Մեծ — կղզիի վրայ եւ կարեւոր դեր խաղացած են Մեծ — կղզիի հայ կաթ. Մատուտին շինութեան մէջ:

Անձանօթ է մեղ թէ Սեֆի եւ Անտոն դատակ ունեցած են: Ասոնց մահուան թուականն ալ չենք գտներ, զի չաւին Շիշլիի տապանագիրներու ցանկին մէջ (Հ. Յ. Քօսեան, տեղ.) մահարձան մը: Ե) Թերեզօն: Յարութիւն կէօչէ, ինչպէս յիշեցինք վերը, ունեցած է հիւնդերադ դատակ մ'ալ, որ կը կոչուի Թերեզօն: Ասոր անունը տնտնօթ է Պատրիարքարանի Դիւանին: Անձանօթ մնացած է հոն նաեւ թէ Յարութիւն կէօչէ երկրորդ ամուսնութիւն մ'ալ կնիւծ է՝ առաջինին մահէն վերջ: Դժբախտաբար այս երկրորդ կնոջ անունը կը մնայ մեզի ալ տնտնօթ: Բայց զիտենք թէ այս երկրորդ կինը 1850 Հոկտեմբերին կը վախճանի: Դարձեալ մեր Հ. Անտոնն է, կէօչէյետնի հողեւոր հայրը, որ կը հաղորդէ այս տեղեկութիւնը, զրեւոյ 1850 Հոկտ. 18 թուակիր նամակով. «Ջերկուս Էօթնեակս կացեալ առ հիւանդին,

որ է կին Յարութիւն Աղայի Քէօշէկեան եւ փոխելն նորա առ Տէր՝ յանպատմելի ցաւ եւ կսկիծ ամենեցուն...» (Դիւ. 1850 Հոկտ. 18) :

Թերեղօն այս երկրորդ կնոջմէն չի կրնար ըլլալ, զի արդէն 1852-ին կը պսակուի Ալլահօվերեանի Գրիգորի հետ : Եթէ այս երկրորդ կնոջ աղջիկն համարինք Թերեղօն՝ առ 1852ին կ'ըլլար 12 տարեկան լսկ, բնդունելով թէ Յարութիւն Կէօշէկեան 1840-ին կնքած էր իր երկրորդ ամուսնութիւնը, այն է՝ իր առաջին կնոջ մահուան տարին : Հետեւաբար հարկ է բնդունիլ թէ Թերեղօն Յարութիւն Կէօշէկեանի առաջին կնոջմէն՝ Տիկ. Թագուհիէն (ծն. Մէլիքեան) է եւ մին այն չորս զաւակներէն, որոնց չորրորդը ծնանելէ 12 օր վերջ կը վախճանի Տիկ. Թագուհի, ըստ ակզեկութեան ժամանակակից Պոլսոյ մեր Թղթակցին, ինչպէս տեսանք վերը : Աւելցնենք նաեւ թէ Տիկ. Թագուհիի վերադրուած այն չորս զաւակներէն — մին պատկն ըլլալու է Յարութիւն Կէօշէկեանի երկրորդ կնոջ : Այս սրբապաշին հաւանական է թէ Սոփիայի երկրորդ կնոջ պատկն է :

Թերեղօնի ծննդեան թուականը կրնայ ըլլալ 1834-6 : 1850ին կը նշանուի Արքահամ Ալլահօվերեանի երեց որդւոյն՝ Գրիգորի (ծնած 1820ին) հետ : Մեր Հ. Անտոն կը գրէ Պոլսէն 1850 Յուլիս 30ին. «(Թերեղօն) դուս-

տրք Բաբուրիւն Աղայի Քէօչէկեան՝ հարս-
նախօսեալ է երէց որդւոյ Արրահամ Աղայի
Այլահօվէրտեան եւ է իմ խոստովանադուտը :
Ծնողք նորա յանձնեցին սրտաբաստել փո-
թով զմի հայերէն աշխարհարար աղօթադիրք
եւ զմի արծաթի վարդարան . . . » (Դիւ . 1850
Յուլիս 30) :

Ասոնց պատկը տեղի կ'ունենայ 1852
Փետրուարին : Այս առթիւ կը գրէ Պոլսէն
մեր Հ . Գաւիթ Ուզունեան . «Յանցելումն
Կիւրակէի էին հարսանիք ի տան Այլահօվէր-
տեան Աղայի , այն է անդրանիկ արդի նորա
Գրիգոր Աղա ամուսնանայ ընդ դստեր Քէօ-
չէկեան Արդին Աղայի : Գլխաւոր հրաւիրեալն
էր Պատրիարք Գերպ . , ապա կոչեցաւ եւ
Գերպ . Նախադահն՝ աջակցութեամբ 18 քա-
հանայից » (Դիւ . 1852 Փետր . 15) :

Գրիգոր եւ Թերեզօն աճեցած են 8
դասակ , չորս մանչ եւ չորս աղջիկ (Տե՛ս ա-
սոնց մասին . «Այլանիվերտեան Գերդատուա-
նը» . Վիեննա 1957 , էջ 85-90) : Գրիգոր
մեռած է 1873ին , իսկ Թերեզօն՝ 1915 Յուլ .
6ին : Ասոնց սեպհական տունը Մեծ-կղզի էր :
Վիեննայի մեր Թանգարանի ազգային բա-
ժինի լուսանկարներու հաւաքածոյին մէջ
ունինք թէ՛ Գրիգորի եւ թէ՛ Թերեզօնի լու-
սանկարները : Տիկ . Թերեզօն լուսանկա-
րուած է իր չորս դասակներուն , մէկ հար-
սին եւ երկու թոռներուն հետ , զոր տալինք
քիչ մը վերը :

*Յարութիւն Կէօջէյեանի մահուան
թուականը տնտնօթ է :*

2. Յակոբ .— *Խաչատուրի երկրորդ որդւոյն՝ Յակոբի ծնած տարին է 1216 (1801) : Որքան կ'երեւայ՝ մնացած է ամուրի : 1830ի առեկները վարած է Ս . Յակոբ Ազգ . Հիւանդանոցի վարչութեան մէջ քարտուղարի պաշտօնը (Հ . Սահակ Վ . Սրապեան , Ս . Յակոբ Ազգ . Հիւանդանոց , Վիեննա 1915 , էջ 31) : Այդպիսի զարժերտ մէջ միշտ դեր մը ունեցած է (Հմմտ . օրինակ՝ ՈՒԷՄԻ , Հավատես , 1860 թ . 343) մինչև իր մահը : 1862 Յուլիոսին ծանրապէս կը հիւանդանայ . Յուլ . 23ին բերնէն արին կու գայ . իսկ Օգոստոս Տ-9ին կը վախճանի : Հ . Մանուկ Տէվրիչեան կը տեղեկացրէ . « Յակոբ Աղա Կէօջէյեան ննջեաց ի Տէր ի գիշերի Տ-9 աւուր ամսոյս , զոր ի վաղիսն տարեայ ի Յիսուս փրկիչ՝ յետ Զայնաւոր պատարայի՝ հանին թաղեցին ի Սուրբն Յակոբ . Տէր հանգուացէ զհոգին արդարոյն » (Դիւ . 1862 Օգոստոս 13) :*

3. Թավմա (Թավմաս) .— *Պատրիարքարանի ցանկին մէջ չկայ իր անունը , սակայն մեր կարծիքով որդիմ է Խաչատուրի : Ծնած է 1800ին : Կը յիշտի ազգ . զորժերտ մէջ 1840-ական տարիներէն սկսած : 1849ին կ'ընտրուի անցած « Երկուտասանից » Կէօջէյ Թավմա Աղայ (Յ . Ասկէրեան , Պատմութիւն , անդ . էջ 122 : — Հմմտ . հաւեւ անդ . էջ 269) : 1855 Մարտ 2ին տեղի ունեցած ուղղ . համերաշխ*

ընտրութեան տարի. Թովմա Կէօզէք մին է
Աղղին ընտրելիներէն : Կը ներկայացնենք
«Երկոտասանից» այս մարմինը, որ պատ-
մական նշանակութիւն ունի .

1. Արիքսանեան Տիւղ Տիրան Պէյ
2. Պետան Պէյ
3. Սինապեան Գասպար Պէյ
4. Սինապեան Աղա Պէյ
5. Կիւղէյ Յարութիւն Աղա
6. Պիլէզիկճի Յովհաննէս Աղա
7. Տամաս Յովհաննէս Աղա
8. Հասունեան Մուսա Չէլէպի
9. Թրնկը՝ Բուլանդ Աղա
10. Թափուղ Պետրոս Աղա
11. Տէօլվէթ Ֆէյրաս Աղա
12. Կէօզէյեան Թովմա Աղա

(Յ. Ասկէրեան, Պատմ. տնդ՝ էջ 362 :—Հմմտ.
Հ. Ս. Սրապեան, տնդ՝ էջ 83) :

Իր անուան կը հանդիպինք ուրիշ դա-
նադան ազգ. գործունէութիւններու մէջ :
1847ին բաժանորդագրուած է մեր «Երսալա»
թերթին Անտոնի (Ա. Տոհմաժառ) որդինե-
րուն եւ իր Յակոբ եղբոր հետ (Դիւ. 1847
Յունիս 19) : Օրրագիւղի մէջ ըլլալով իր
ընտկարանը (Կոմիտաս Վ. Զարգճեան, Որ-
թագիւղի Հայ. կաթող. Ս. Գրիգ. Լուսա-
ւորիչ եկեղեցւոյ համառօտ Պատմութիւնը.
Կ. Պ. 1941, էջ 6), կարեւոր մասնակցութիւն
ունեցած է թաղին Հայ կաթող. Ս. Գրիգ.

Լուսաւորիչ *Եկեղեցւոյ շինութեան մէջ* (Ս. Յակոբ, Կ. Պ. 1957 թ. 7, էջ 151), որ ունի հետեւեալ Յուշարձանը.

Թովմաս Կէօջէյեան

Ծնեալ 1800 եւ վախճանեալ 1869 Մայիս 1

Ու ի յեղյեպուկ յայտ դարու

Եւ իսաստով եւ ուղղութեամբ կացեր արձան

Ընդէ՞ր գայս վէմ

Դանդաղեացեմ քեզ նսիրել

Թաղծեալ որդեակի եւ ամուսին կողկողագին

(Կովիտաս Վ. անգ.՝ էջ 24) :

Ինչպէս կը տեսնենք՝ Թովմաս Կէօջէյեան ամուսնացած էր եւ ունէր տղաքներ : Ո՞վ էր իր կողակիցը, որս՞նք էին իր տղաքը : — Տիկնաջը անունը սրեւէ տեղ յիշատակուած չենք գտած : Բայց իր տղոց անունները կը գտնենք 1876/77 հրատարակուած Հայ կաթողիկէ Համայնքին «Ընտրուողաց եւ Ընտրելաց» ցանկին մէջ, որ Են. 1. Պօղոս Թովմաս Կէօջէյեան, 2. Կովիտաս Թովմաս Կէօջէյեան, 3. Պետրոս Թովմաս Կէօջէյեան, 4. Մկրտիչ Թովմաս Կէօջէյեան, 5. Յովհաննէս Թովմաս Կէօջէյեան : Հաւանականօրէն տղջիկներ ալ ունեցած ըլլայ :

Թովմաս մեռած է 1869 Մայիս 1ին : Չենք գիտեր թէ ո՞ր թաղուած է : Չկան Շիշլիի գերեզմանատան Յուշարձաներու

ցանկին մէջ (Հ. Յ. Քօսեան, անդ) իր եւ իր
 բնաւորիքին ատոյանադրերը:

4. Անբոյքէ. — Ծնած է 1222ին (1807)
 եւ մնացած է ամուրի: Իր կեանքի մասին
 հազիւ քանի մը յիշատակութիւններ պատճ-
 ենք: Ս. Յակոբի պարոյրն բացման առթիւ
 324 պրշ. նուիրած է (Հ. Ս. Վ. Սրապեան,
 Ս. Յակոբ անդ՝ էջ 118): 1852ին Պոլսոյ մեր
 Հայրերուն կը յանձնէ 20,000 դուրուշ՝ իրր
 մշտնջենաւոր պատարապուց, սրպէս զի ամսէ
 ամիս պատարապ մը մատուցուի (Դիւ. 1852
 Դեկտ. 30): 1863ին տկար է Սեբովրէ կէօ-
 չէյեան եւ Տրիեստի վրայոյ Պարիս կը մեկ-
 նի՝ ջերմուկներն երթալու համար (Դիւ.
 1863 Մայիս 10): 1867ին կը կնքէ իր մահ-
 կանաչուն եւ Ա. Տոհմի Յակոբ կէօչէյեան
 իր հոգւոյն համար մշտնջենաւոր պատարա-
 ւոց կու տայ (Դիւ. 1867 Դեկտեմբեր 20),
 յայտնի սպաքսյց՝ թէ Ա. եւ Բ. Տոհմի կէօ-
 չէյեանները իրարու ազգական էին եւ իրենի
 ալ այդպէս կը նկատէին:

5. Պետրոս. — Խաչատուրի սրբին կը
 համարինք Պետրոս կէօչէյեան մը, որ
 կը յիշուի մեր Դիւանի թղթակցութեան մէջ
 1825ին եւ 1830ին: 1825 Նոյ. 10 թուական
 կրպ թղթակցութեան մը մէջ կը յիշուի թէ
 Պետրոս կէօչէյեան մտերիմն է Գազազ Յա-
 րութիւնի, որ կայսերական փապերանցի
 վարիչը եւ Սուրթաններու ոսկերչապետն էր:
 Այս մտերմութեան կապը սպաքսյց մ'է թէ

Պետրոս Կէօզէ բարձր պաշտօն ունէր կայսերական փոդերանոցի մէջ եւ մեծանուն անձ մըն էր : 1830ին Պետրոս Կէօզէյեան կը պսակուի . հարսանեաց հանդէսը մեծաշուք փառաւորութեամբ կը կատարուի : Արթին Գալաղի հետ իր մտերմութիւնը եւ պաշտօնակցութիւնը աշխարհ սերտ է որ մեծանուն Արքիմ Գալաղ Ամիրա իրեն պատիւ կը համարի Պետրոս Կէօզէի պսակին ասթիւ կնիքաւորութիւն ընելու : Պսակը կը կատարէ մեր Հ. Անտոն Գալեան , որ հակիրճ բառերով կը հաղորդէ հարսանիքի զէպքը : Ահա իր տողերը , գրուած 1830 Օգ. 11ին . « . . . Ի միւս եօթնեկին ինձ անկ եղեւ պսակել զՔէօզէի Պետրոս Աղայն , վերակացու արկեղ փոդերանոցիւն , որոյ կնքահայր պարտ էր լինել հաղագն » (Դիւ. 1830 Օգ. 11) :

Ինչպէս կը տեսնուի՝ Պետրոս՝ կայսերական փոդերանոցի վերակացուն է , այսինքն՝ պետք , անօրէնք : Տիւղեաններու զժրախտ զէպքէն վերջ՝ 1820ին այդ պաշտօնը յանձնուած էր Պօղոս Պիլէգիկեանի : Կ'երևայ թէ անոր յաջորդած է Պետրոս Քէօզէի եւ այս կապակցութեամբ մտերմ բարեկամութիւն հաստատուած է Գաղաղին եւ Պետրոսին միջեւ : Չենք գիտեր թէ ե՞րբ մտած է Պետրոս փոդերանոցի գործին մէջ : Երբ նկատի ունենանք որ տն 1830ին «վերակացուն» է փոդերանոցի՝ հարկ է ենթադրել թէ երկար տարիներու աշխատութիւն մ'ու-

նեցած է հսն եւ հետզհետէ վատսւհութիւն չափելով հասած է մինչեւ «վերակացութիւն»։ Թէ ի՞նչ պատիւներ ու պատուանշաններ ստացած է տն այդ պաշտօնին կապակցութեամբ՝ անծանօթ կը մնայ մեզ։ Չենք գիտեր նաեւ թէ մինչեւ է՛րբ մնացած է այդ պաշտօնին մէջ։ Տարակոյս չկայ թէ փոքերանոցի «վերակացութեան» պաշտօնով Պետրոս եղած կ'ըլլայ Հրապարակի վրայ հանչողւած մեծանուն եւ երեւելի անձ մը։ Զարմանալի է որ Ազգային գործերուն մէջ մասն առնէ Պետրոս Քէօզէկ. եւ ոչ մէկ ստիժի կը տեսնենք իր մասնակցութիւնը կաղամկերպական ժողովներու մէջ։

Հ. Անտոն չէ յիշած Պետրոսի Տիկինը, որ տրիշ կոչմէ այ անծանօթ մնացած է։ Ունեցած են պատակ։ Ե՛րբ մեռած եւ ո՛ր թաղուած են։ — Չունինք զբաղան պատասխան։

Գ. Յովհաննէս. — Պատրիարքարանի ցանկին մէջ չկայ այս անունը իբրեւ Խաչատուրի որդի։ Իր մասին հեռեւեալ ծանօթութիւնները ունինք։ Մեր Դիւանի թղթակցութիւններէն կը տեսնուի թէ Յովհաննէս եղբայրն է Խաչատուրի որդի Յակոբի (Դիւ. 1860 Ապրիլ 25), եղբայրն է Խաչատուրի որդի Յարութիւնի եւ Սերովբէի (Դիւ. 1861 Յուլ. 28, Օգ. 13), հեռուորար Յովհաննէս է վեցերորդ զաւակը Կէօզէյեանց Բ. Տոհմապալի Խաչատուրի։

Յովհաննէս Կէօզէի անունը կը գտնենք Ս. Յակոբ Հիւանդանոցի 1864-72 տարիներու Հոգաբարձութեան ցանկին մէջ (Հ. Ս. Սրապեան, անդ՝ էջ 113), որմէ կը տեսնուի թէ ուրիշ. կեանքի մէջ ունեցած է զործունէութեան բաժին մը:

Հասանօրէն իր բնակարանը Օրքագիւղ էր եւ մասնակցած է թաղին Հայ կաթ. Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ շինութեան, զի նոյն եկեղեցւոյ եղած նախնական ցանկին մէջ Աւետարանի մը վրայ գրուած է. «Յիշատակ է այս Կէօզէի Յովհաննէսի. Միջագիւղ 1870 Յունուար 1» (Կամբուսի. Չարգեան, անդ՝ էջ 16):

Յովհաննէս Կէօզէ ամուսնացած էր. մեղի անձանոթ է իր կնոջ անունը: Ձաւակներէն մին կը կոչուի Գրիգոր, որ 1860ին 18 տարեկան էր, հետեւորար ծնած 1842ին: Կէօզէյեաններու երկարամեայ հոգեւոր հայր մեր Հ. Անտոն Դանեան տղուն հօր կողմէ նամակ մը գրելով Գեր. Յակոբբոս Արքեպ. Պողոսեան Արքահօր՝ ցաւով կը յայտնէ որ տղան զէջ բնկերներու հետեւելով՝ բարոյապէս աւրտած է. կը խնդրէ որ Վիեննայի կամ ուրիշ քաղաքի մը ուղղութեան դպրոց մը զննու օգնէ՝ փրկելու համար տղան կորուստէ: Այդ առթիւ կը շեշտէ թէ տղուն հայրը՝ Յովհաննէս Կէօզէյեան մեր Միաբանութեան քարեկամ տնօ մըն է: Ահաւաստիկ Հ. Անտոնի նամակը.

«Գրիգոր . . . գահատեալ զհետ չար քնկերաց՝ մերձ է գլխովին կարծանման : Հայր նորա խնդրէ եւ պապատի Միարանութեան մերում (որոյ բարեկամ է), զի պայք է Վիեննա կամ ի Վենետիկ եւ կամ ի Թրիեստ ասոն հրապարակական եւ կայսերական ուղղութեան, ա՛յն է Casa di Corregiane եւ թէ ընկալցի՞ն զպատանին, հայ աւղղափառ, վճարեալ զի՛նչ եւ խնդրեսցեն, գտարեկան ծախս, սրպէս զի ուղղեսցի խեղտութիւն պատանոցն զխարդ եւ իցէ օրինաւոր եղանակաւ . . . (Դիւ . 1860 Ապրիլ 25) :

Գեր. Արրահայր հրահանոյ կու տայ Տրիեստ Հ. Սամուէլ Գալլրինեանին սր անմիջապէս պատասխանէ եւ հարկ եղածը կարգադրէ : Հ. Մանուէլ Տէվրիշեան Պսլսէն կը գրէ սր Հ. Դաւիթ Ուզունեան ընկերանալով ապուն՝ Պսլսէն 1860 Սեպտ. 12ին ճամբոյ կ'ըլլեն Դանսուրի վրայէն Վիեննա գալու համար : Կը շեշտէ սր բոլոր ծախքերը հայրը կը հսկայ :

Հ. Դաւիթ աղան Վիեննա կը բերէ եւ կը յանձնէ վարդապետներուն աւ ինքը կը վերապատնայ : Տղան հաստատութեան մը մէջ կը գրուի ուսում եւ գատախարակութիւն ստանալու համար : Մերինները միշտ կ'սպակցութեան մէջ կ'ըլլան հաստատութեան հետ եւ յաճախակի կը տեսնեն Գրիգորը, սրուն ծախքերը՝ հօրմէն ստանալով գրամ՝ կը վճարեն հաստատութեան : Տղան կ'ընէ

յատաջղիմութիւն թէ՛ ուսման եւ թէ՛ վարքի մէջ: Մերիններուն թղթակցութեամբ ծնողքը տեղեակ կը պահուի Գրիգորի վիճակի մասին: Խաչատուրի սրղինները՝ Յակոբ, Սերոբէ եւ Յարութիւն Կէօշէյեանները չնորհակալութիւն կը յայտնեն մեր Միաբանութեան՝ Գրիգորի վրայ տարած հոգին՝ ու խնամքին համար: (Դիւ. 1861 Մարտ 25, Յուլ. 28, Օգ. 13):

1861ի արձակուրդին Գրիգոր Տրիեստ կը տարաւ, ուր մեր վարդապետներու քով մնալով՝ ծովու բաղնիք կ'առնէ եւ կարճատեւ մ'ալ Վենետիկ կ'այցելէ ու յետոյ կը վերադառնայ Վիեննա:

Յակոբ Կէօշէյեան կը գրէ Պոլսէն՝ Վիեննայի վանքը. «Վերադառաւէի Հայր. Յունուար 5 թուականով մեզի դրկած թղթերնից ձեռքս հասաւ եւ անկէ քիչ օր ատաջ ալ Գրիգորիկէն իր քրոջ զբաւ թուղթը ընդունեցանք: Շատ սքանչելիք որ իր ուսմանցը եւ բարեկրթութեանը մէջ անձամբ կը վկայէք կսր նամակներնուց մէջ... Միով բանիւ յամենայն ժամ երախտաւորաւ ենք մեր օրդուսին վրայ ցուցուցած խնամքներնուց համար...» (Դիւ. 1862 Յունուար 20):

Գրիգորի հայրը Յովհաննէս ալ ղեկեցիկ տողերով իր երախտադիտութիւնը կը յայտնէ 1862 Փետր. 25ի նամակով: — Վիեննայի մէջ Գրիգորով դրաղսցը պիտաւորապէս Հ. Իգ-

նատիոս Շիւֆիւրեանն է, վանքին բնդհանուր
գործակալը:

Յաջորդ թղթակցութիւններէ կը տես-
նուի թէ 1862 Մայիս-Յունիսին Գրիգորի
վրայ երբեմն հիւանդացին նշաններ կ'երե-
ւան, որոնք մտահոգութիւն կը պատճառեն:
Եղածը ջղային գրգռութիւն բլլալով՝ կը
խորհին թէ զուցէ հարկ է ջղայիններու հի-
ւանդանոցը գնել զինքը: Հայրը այս գործը
վիճենայարմար վիճէն Աղա Համսունի կը
յանձնէ, իբրեւ իրենց Հոգարարձուի (Դիւ.
1862 Յուլ. 23):

Ատէ վերջ ա՛յլ եւս չի յիշուիր Գրի-
գորը: Ի՞նչ եղած է: Ո՞րքան տաւն զեռ-
մնացած է վիճենա: Պոլիս դարձած է եւ
Ե՞րբ: Որեւէ գրութեան ու ծանօթութեան
չենք հանդիպիր:

1864ին Գրիգոր Կէօջէյեանի մը յիշատա-
կութիւնը կ'ըլլայ, որ «հարսանիք կ'ընէ»,
նմանը չտեսնուած փառասրուքեամբ: Բայց
չենք գիտեր թէ ա՛յս Գրիգորն է՝ թէ տրիշ
մը: Հաւանական կը թուի թէ այս բլլայ, զի
հարսանիքի յիշատակութիւն ընող է. Մու-
ղաֆիա վ. Սամուէլեան որոշ կերպով կը
չեղաէ թէ հարսանիք ընող Գրիգորը «Երբեմն
վիճենա եղողն է»: Վիճենա իբրեւ կղերացու
Եկող եւ վերայարձող Գրիգոր Կէօջէյեան
չենք ունեցած: Ուրեմն կը մնայ ընդունիլ թէ
Յովհաննէս Կէօջէյեանի որդին Գրիգորն
բլլալու է 1864ին հարսանիք ընողը, որ՝ ինչ-

պէս տեսանք՝ 1860ին Վիեննա եղած եւ զոնկ մինչեւ 1862 մնացած է : 1864ին այս Գրիգորը կ'ըլլար 24 տարեկան :

Հ. Մաղաքիայի յիշատակութիւնը չստ կարճ եւ մանրամասնութենէ զարկ է : Զ'րակր թէ Գրիգորը որս^ուն հետ կը պսակուի եւ ի^ոնչ պարագաներով : Ահա Հ. Մաղաքիայի այդ յիշատակութիւնը. «Գրիգոր Կէօշէյեան, որ տնդ էր երբեմն, արար հարստինս, որոյ փառասորութիւն չէր լեալ, ասեմ, նմանագոյն յազգիս» (Դիւ. 1864 Մայիս 25) :

Գրիգորի մասին ուրիշ ծանօթութիւն չունինք :

Յովհաննէս Կէօշէյեան Գրիգորէն զատ ուրիշ աղջիկ մ'ալ ունեցած է, որուն յիշատակութիւնը բթաւ. Յակոբ Կէօշէյ իր Վիեննա դրած նամակին մէջ, զար տաինք վերր : Ուրիշ տեղեկութիւն չունինք :

Անծանօթ է Յովհաննէս Կէօշէյի մահուն թատկանք :

7. Վերոնիկա. — Ինչպէս ըսինք վերջ՝ իտալաոսուր աղջիկ մ'ալ ունեցած է մեր կարծիքով, անունը Վերոնիկա : Կը յիշուի Պետրոս Եաղլըքեանի ընտանեկան մահաբճանին մէջ, որ կը գտնուի Օրթոդոքս Հայ կաթ. Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ արձանագրութեանց կարգին : Զի բացատրուիր հոգ տակայն թէ Վերոնիկա Կէօշէյեան որս^ուն կրնն եղած է եւ որս^ունք են իր զուակները :

Տանք նաև Պետրոս Եղիշեանի այդ մահարձանը .

Յանմահական յիշատակ
 Պետրոս Աղայի Եղիշեան
 Նախկին իշխանի և սրամիտ բարերարի
 Յարկիս սրբութեան
 Որ զերկնաւոր տուրս զուարթառատս
 Շտեմարանեաց ի պանծարանս աստուածայինս
 Փոխարէն զերկինս խնդրելով
 Վասն իւր և իւրոցն
 Վերոնիքա Կէօջէյեան †1821 Նոյ. 16 ամաց 42
 Պօղոս Եղիշեան †1822 Սեպ. 28 ամաց 64
 Մարիամ Եղիշեան †1822 Սեպ. 28 ամաց 64
 Լուցիքա Եղիշեան †1869 Յնվ. 7 ամաց 69
 (Կոմիտաս Վ. Չարզեան, անդ՝ էջ 25) :

Վերսնիկա Կէօջէյեան հարս պաշտօն է
 Եղիշեանեան տունը : Իր աշխատքն է :
 Որո՞նք են իր զաւակները : — Որոշ, ստոյգ
 բացատրութիւն մը պատճառով : Բայց այս
 տեղիքէն կը պաշտօնէր որ իր աշխատքն է Պետ-
 րոս Եղիշեան, իսկ իր զաւակները՝ Մա-
 րիամ և Լուցիքա : Պետրոս Եղիշեան
 սրբի մահարձան մ'ալ Շիրիի զերկեմանա-
 տան մէջ ունի (Տէ'ս Զ. Քօսեան, անդ,
 էջ 152-3), ուր դարձեալ անոր և անկա-
 տար ցանկ մը տրուած է և այս ցանկին մէջ
 չկայ անունը Վերոնիկայի :

Պետրոս Եղաղբունի շատ ծանօթ, առաջինը և սիրուած պէժք մը եղած է Հայկաթոյիկէ հասարակութեան մէջ սկսած 1830ական թուականներէն, միշտ ստաջնակարգ առաջնորդի պիւրքով առաջաօնով : Եղած է «Սանտրֆետ» (արկղակալ) երկարատեւ . «Գոհերեց ժողովոյն» (Հ. Յ. Քոսեան, անդ, էջ 252) Ս. Յովհաննիս Բոսկեպրանի եկեղեցւոյ շինութեան և այլ կառավարութեամբ զարգարած Համէլէն Ս. Սեպրեարոսի Հրամանատարութեան շէնքանով, և այլն :

9. ԱՆՈՒՆՈՒՄ ԿԵՕՉԷՅԵԱՆՆԵՐ

Շատ չէ տեսնել թիւր : Գարնիս ամբողջութեան համար կու տանք տեսնել ցանկն ալ :

1. Եղբայր Յարութիւն Կեօչէյեան .— Անգամ է Անտոնեան Միսքաւարեան, մեծած 1857 Փետր. 28ին և թաղուած Ս. Յակոբայ վերեղմանատունը (Հ. Սահակ Վ. Սրապեան, Ս. Յակոբ Աղղ. Հիւանդանոց, Վիեննա 1915, էջ 111) :

2. Սարգիս Կեօչէյեան .— Վիեննա մեր վանքը եկած է 1852 Օգ. 27ին իբր կղերացու և 1856 Ապրիլ 26ին վերադարձած է Պոլիս : Արձանագրուած չեն ծնողաց անունները, ինչպէս նաև իր ծննդեան թուականը :

3. Յակոբ Կեօչէյեան .— Համ զացած է քահանայ ըլլալու համար : Զէ ձեռնադրուած :

Մեկնած է Կեռլա (Հունդարիա) : 1909ին
 Կինքը աւսած է մեր հայրերէն մին Կեռլայի
 մէջ, որ բնաւորէ կաղամած (Կինք հունդար-
 յաւհի) եւ ունեցած է չորս զաւակ, Երկուքը
 մահէ, մէկը ազջիկ եւ չորրորդն ալ ծնանելէ
 լերջ մեռած : Մանչերէն մին կը կոչուի
 Յովսէփ, իսկ ազջիկը՝ Թագուհի (արատ-
 կարգ զնկարկութեամբ օժտուած) :

10. ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻԻՆՆԵՐ ԵՒ ՅԱՒԵԼՈՒԱՄՆԵՐ

1960 Հոկտեմբեր-Նոյեմբերին ճամ-
 րարդութեամբ Խաբանպուլ գտնուեցանք :
 Այդ ասթիւ հաճելի անակնկալ մ'եղաւ
 ստուգելու թէ Կ. Պալապ մէջ ներկայիս
 ողջ անձեր կան տակաւին հին Հայ Կաթո-
 ղիկէ Կէօջէյեան Գերդաստանէն եւ այն՝
 Կրիստոսոսրար անոր Բ. Տոմէն, որուն մա-
 սին զբաժն տանն ցաւով յայտնած էինք թէ
 Հունէինք կենդանի աղբիւրը, «զի ոչ մէկ
 ողջ անձ ծանօթ է մեզ Բ. Տոմէն : Թերեւս
 կան տակաւին ողջ անձեր Թուրքիա կամ
 արտասահման, սակայն զժրախտարար ծա-
 նօթ չենք ոչ մէկ անունի կամ հասցէի»
 (Հանդէս Ամսօրեայ, 1960, էջ 271) :

Ներկայիս Խաբանպուլի մէջ կան տեղի
 քան հինգ Կէօջէյեան ընտանիք. բնաւորէ
 մը կայ Անկիւրիայ մէջ, բնաւորէ մ'ալ Բու-
 կարեւա : Ահա Կէօջէյեանց այս ողջ անգամ-
 ներուն հետ տեսակցութիւն ունենալով՝

կրցանք քաղել թանկացիւ յաւարանութիւններ կէտերու մասին, որոնք կա՛մ յայտարարին անձանօթ ու մտթ եւ կամ թերի մնացած էին : Մեր դատած նորութիւնները զլխաւորաբար Բ. Տահմէն հաշատուրի որդի թովմասի մասին ըլլալով՝ սկսինք մեր լուսաբանութիւններն ու յաւելումներն անկէ :

Բ. Տահմէն հաշատուրի որդի թովմասի (թովմա) թանուհի Տիկին Իսկուհի հաճեցաւ սույ մեզ հետեւեալ տեղեկութիւնները : Թովմասի կնոջ անունը մնացած էր մեզ անձանօթ : Արդ, թովմաս ամուսնացած է Իսկուհիի (ծննդեան եւ մահուան պարտաները տեղացաւ) հետ եւ ունեցած էին զմանչ, բայց աղջիկ չէ ունեցած : Այդ մանչերուն անունները լսել դատած էինք 1876ին հրատարակուած Հայ Կաթողիկէ Համայնքին «Ընտրողաց եւ ընտրելոց» ցանկին մէջ : Ահա սոց. հինգերը եւ իրենց սերունդը՝ մանրամասն ծանօթութիւններով . 1. Պողոս թովմաս Կէօշէյեան, 2. Կոմիտաս թովմաս Կէօշէյեան, 3. Պետրոս թովմաս Կէօշէյեան, 4. Մկրտիչ թովմաս Կէօշէյեան, 5. Յովհաննէս (Օննիկ) թովմաս Կէօշէյեան :

1. Պողոս թովմաս Կէօշէյեան. — Ծնունդ եւ դաստիարակութիւն կը մնան անձանօթ : Եղած է կայսերական փողերաւոցի մէջ պաշտօնեայ : Իրրեւ մեծամհարուստ հայ՝ զիրքի տէր եւ յարդուած անձնաւորութիւն մ'եղած է : Իր ամուսնութեան

մութ մնացած պարագան խոստրանուեցաւ :
 Ամուսնացած է Թագուհիի հետ : Ահա իրենց
 գտակաները . Աստինէ , Վերան , Յակոբ , Ար-
 քիկ , Կարապետ : ա) Աստինէ († 1914)
 պսակուած Գրիգոր Թիլֆիյեանի († 1918)
 հետ՝ ունեցած է 4 զաւակ . Էօժէնի († 1916) ,
 Անտոն (ծն . 1903ին՝ ամուսնացած է Սէսիլ
 Աւետիսեանի — ծն . 1920 — հետ , զաւակ
 չեն ունեցած . Անտոնի զործն է ծաղկափա-
 ճատութիւն , իսկ ընակարտնը՝ Ֆէրիզիդ .
 Անտոն եւ Սէսիլ ողջ են) , Պօլսս († 1917) ,
 Ադրիէն († 1916) : Ինչպէս կը տեսնուի՝
 Էօժէնի , Պօլսս եւ Ադրիէն փոքր հասակի
 մէջ մեռած են : բ) Վերոն՝ աստղին անդամ
 պսակուելով Քէրիւմեանի հետ՝ ունեցած է
 մանչ մը՝ Ալեքսան (Կառապործ-մեքենա-
 զործ) , իսկ Երկրորդ անգամ ամուսնանալով
 (փեսան անծանօթ) ունեցած է ողջիկ մը :
 գ) Յակոբ (յիշած է ինք զայս «Անծանօթ Կէօ-
 չէյեաններ» վերնագրի տակ՝ (ՀԱ . 1960 , էջ
 287) . այժմ կը ճշդենք . Երրորդ զաւակն է
 Պօլոս Թովմաս Կէօչէյեանի եւ Թադուհիի ,
 դացած է Հսոմ քահանայանուոյ , բայց չէ
 ձեռնադրուած . անցած Կեռլա (Հունդարիա)
 ամուսնացած է հունգարահայ օրիորդի մը
 (անունը անծանօթ) հետ եւ ունեցած չորս
 զաւակ , որոնցմէ մին է Յակոբ-Անտոն ,
 Երկրորդը Յովսէփ , Երրորդը՝ Թագուհի
 (արտակարգ զեղեցկութեամբ օժտուած)
 որոնք ծանօթ եղած են մեր Հայրերէն Երեքին

ԻՐԵՆՅԱԿ ԲԷՋԻՐՆԻՔ՝ ԼՈՅՅԻՐԱՆ. ԻՐ ԲԷՋԻՐՆԻՔ՝
 ԻՐԱԳԻՆԷՐ ԵՒ ԲԱՐՈՐ ԲԱՐՈՒՄԻՆ՝ ՅԱԿ՝ ՊԵՐՆԻՍՏՐՔ՝
 ԵՒ ԻՐԵՆՅԱ ԲԷՋԻՐՆԻՔՆԵՐՔ՝ ԻՐԵՂԱՆԻՔ ԵՒ ՆԱԶԻԸ

Իւր գործը եղած է *Կեոյսցի Հայ Ուրբանոցի* Տեսչութիւնը : Կ) Արքիմ († 1915) *մնացած է ամուրի* : Իւր *արհեստը* եղած է *գերձակութիւն* : Ե) *Կարապետ պատկաւած է յայն ֆարինա Սպանիտիւի հետ, որմէ սնեցած է Մանիքա (ծն. 1906, † 1958 թն՝ մնացած է Կոյս)*, Էլփիտա (ծն. 1913 թն՝ *պատկաւած է Խրիսթո Նիփուպիտիւի հետ եւ սնեցած Յ մանչ*), Խրիստիմա (ծն. 1917 թն՝ *ամուսնացած է Եօնկոյի հետ, որմէ սնեցած է 2 մանչ*) : Ասանցմէ ամանք սղջ են :

2. Կումիտառ Թովմաս ԿէօջէՅեան. — Գրած է ինք թէ Ա. Տոմէն Միֆայէլի *աղջիկը՝ Լուցիֆա՝ ամուսնացած է Թովմաս ԿէօջէՅեանի մը հետ, որուն ծագումը մեզ թուած էր Բ. Տոմէն ըլլալ (Տե՛ս ՀԱ. 1959. էջ 560) : Ստուգիւ ալ տեղեկացանք որ այս Թովմաս ԿէօջէՅեանը՝ Բ. Տոմէն Կումիտառ-Թովմաս ԿէօջէՅեանն է, զի ԿէօջէՅեան Գերդաստանի վերաբերալ սղջ անձ մը — Դոկա. Զարեհ Օհանեան, Խարանպուլ — կը հաստատէ որ այդ Կումիտառ-Թովմասի քոռան գաւակը՝ *նոյնպէս Կումիտառ է, ինչպէս պիտի տեսնենք վարը* : Դսկա. Զարեհ մեզ ընծայեց Միֆայէլի *աղջկան՝ Լուցիֆայի կլիշէ-լուսանկարը, զոր հաճոյքով պիտի տանք գործիս արտատպութեան մէջ* :*

Արդ՝ ըսած է ինք թէ *վերադիչեալ Լուցիֆա՝ Թովմասի (այսինքն՝ Կումիտառ-Թովմասի) հետ ամուսնանալով՝ սնեցած է եր-*

ՏԻԿ՝ ԹԱԳՈՒՆԻ ԵՒ ԴՈԿՏ. ԶԱՐԵՀ
ԻԳՐԵՒ ԽԵՆԻԹ՝ ԱՌԵՂԱՐՆԵ

կու զաւակ, Թագուհի եւ Թովմաս եւ տանց մասին ուրիշ ծանօթութիւն չունէինք (ՀԱ. 1959, ՀՋ 560) : Այժմ կ'աւելցնենք՝ ստանալով նաք ծանօթութիւններ :

Ա. Թագուհի († 1934 Բաւերեան՝ մարմինը փախադրուած է Պուլիս եւ թաղուած Շիշլիի գերեզմանոցը) ամուսնացած է Յակոբ Պերխուստրի հետ եւ տնեցած Յ զաւակ, որոնցմէ երկուքը աղջիկ եւ մէկը՝ մանչ : Մանչը ծնանելէն քիչ ետքը մեռած է : Իսկ աղջիկներն են . ա) Մելանի-Վառիկ եւ բ) Լուցիֆու-Նուզլի : ա) Մելանի-Վառիկ (ծն. 1895) ամուսնացած է Միքայի Մէսցէլիի (Իսթանպուլի Սակեղծուրի նախկին Շոգեմաւային Բնկերութեան գեր-անօրէն) հետ եւ տնեցած զաւակ մը՝ Միսաք (ծն. 1913ին՝ պատկուած է վեպիմի Գուլումենեանի հետ . զաւակ չունին) : Մելանի-Վառիկ երկրորդ անգամ ամուսնացած է Հրանկ Շէօհլոյեանի հետ, որուն արհեստը մամապարծութիւն — սակերչութիւն էր : Աստեք ներկայիս Բուկուրեստ (Ռումանիա) կը գտնուին : — բ) Լուցիֆու-Նուզլի (ծն. 1897, † 1930 Յունիս 4) պատկուած է Դսկա . Գառնիկ Օհանեանի հետ եւ տնեցած զաւակ մը՝ Դսկա . Զորեհ (Օհանեան, որմէ կը քաղենք այս մանրամասնութիւնները : Ներկայացնենք այս շատ յարգելի անձնաստորութիւնը :

Դսկա . Զորեհ (ծն. 1913 ժրմեհ) իր նախնական ստատք կ. Պոլսոյ Հայ Կաթո-

ԳԻՅՏ ԶԻՐԵԶ ՕՇԱՆԵԱՆ

զիկէ Ս․ Գրիգոր Լուսաւորիչ վարժարանի մէջ՝ ընելէ վերջ՝ տեցած է Բանկայթիի վիեմնական Միսիոնարեան Լիսէի բարձրագոյն ընթացքին, զոր շարժում է 1931ին փայտն վկայականով։ Յետոյ մեկնած է Բուկարեստ (Ռումանիա), ուր թճկական համալսարանի արձանագրուելու համար տեցուցած է սումանական Baccalauréatի քննութիւն եւ ընդունուած թճկական հիւղին մէջ։ Չորս տարի վերջ վերադարձած է Իսթանպուլ, ուր շարունակելով թճկական ստամբ աւգոյն տեւական համալսարանի մէջ՝ 1941ին չրջանաւարտ եղած է ստանալով գոնաորայի վկայական։

Դսկա․ Չարեհ զսհացած չէ ստիպն թճկական վկայականով։ Իր ձգտումն եղած է մասնագիտական ուսում ձեռք բերել։ Այդ պատճառաւ հետեւած է սն Իսթանպուլի համալսարանի ներքին հիւանդութեանց բաժնին ու կարճ միջոցի մէջ հասած է իր նպատակին՝ ձեռք բերելով մասնագիտական տիտղոս։

Տակաւին թճկական ստանայ՝ Դսկա․ Չարեհ Ռհանեան 1935էն սկսած եղած է օղնական թճիչի Դսկա․ Թադէոս Սլուսեանին՝ Բանկայթիի վիեմնական Միսիոնարեան Լիսէին մէջ, ուր յետոյ կը գտնայ վարժարանի միակ ներքին հիւանդութեանց թճիչը, պաշտօն մը՝ զոր մինչեւ այսօր կը վարէ

ՏԻԳ՝ ԼՈՒՅՍԻՓԱ-ՆԱԶԱԼԸ

ընդհանուր դահուհեան թիւն ու համակրանք վայելելով :

Առանձին հաճախով մըն է որ կու տանք հաս մեր շատ յարգելի բժիշկը նախ իբր Բանկայթիի Միլիարքեան լիւէական¹ երկրորդ իբրեւ բժիշկ : Դոկա . Զարեհ մասնահայած է Լամբրինի Բոնիի (Lambrini Boni) հետ : Զատկ չեն տնկցած : Դոկա . Զարեհ ներկայիս կարեւոր պաշտօն կը վարէ նաեւ Խորանպուլի պետական կիւանդանոցին մէջ :

Լույսբաւ – Նապլը երկրորդ տնկած մասնակցած է , 1925ին , Յարաքիւն Քէօշէ-Բեանի (†1930 Յունիս 4ին) հետ , որմէ տնկցած է ազգիկ մը , որ կանխահաս մահացած է : Տիկինը շատ կրօնասէր եւ հաւատացեալ տնձ մը կցած է , ինչպէս տկանութեան երբ կը պատմեն : Իր երկրորդ մասնինը որտի ցտէն տնձնատարն կցած է կնոջ մահտանն օրը : Յարաթիւն Քէշէքեան Բերայի մեծ պոպոսային վրայ , այն տակնտան մեկնումն նպարտաճատի խանութն տնկցած է : Կու տանք Տիկ . Նապլրի նկարը քիչ վերը :

Բ . Իսովմաս (Ծն . 1871 ÷ 1932) կցած է Dettes Publiquesի պաշտանեայ եւ երկար տարիներ վարած է այդ պաշտանը իբրեւ պետք մասնատար հիւրի մը : Ամուսնացած է Վերմին Ճէվանիքեանի (Ծն . 1875 ÷ 1950)

¹ Միլիթարեան վարժարանի մէջ երկար տարիներ յատուկ համալոգեալ դասընթացն տնկցած է ,

Հետ, որմէ ունեցած է ազջիկ մը՝ Լիւնի (Լուցիֆա, Յն. 1895), որ ներկայիս բնտանիքով Անկիւրիա կը գտնուի: Լիւնի պատկուած է Գրիգոր Թաշնեանի (կօչկակար՝ † 1942) Հետ եւ ունեցած գտակ մը՝ Կոմիտաս (աղայցոյց՝ թէ Ա. Տոճէն Բիքայէլի ազջիկ Լուցիֆուի աճասինը՝ Թովմաս՝ Բ. Տոճէն Կոմիտաս-Թովմասն է, ինչպէս որ բնտանէկանն արիչ անուններու հոյնութիւններն ալ կը հաստատեն զայդ): Կոմիտաս (Յն. 1921) հաշուակոյ է Անկիւրիոյ մէջ: Աճասնացած է Յասիկ Խաչքեանի Հետ, որմէ ունի 3 ազջիկ. Սիրարիի (Յն. 1947), Սեդա (Յն. 1948) եւ Սիլվա (Յն. 1951):

3. Պետրոս-Թովմաս Կէօշէյեան. — Անծանօթ եւ ծննդեան ու մահուան թուականները: Իր զբաղումը կ'ընէր ծաղկամշակութիւնը: Պետրոս տմարի մնացած է:

4. Մկրտիչ-Թովմաս Կէօշէյեան. — Աճասնացած է Վասիլիֆ Ղեվախիբեանի († 1920) Հետ եւ ունեցած Իսկուհի տնտնով ազջիկ մը, որ աղետօքն հազարկեց մեզ թանկացին ծանօթութիւնէր, ինչպէս յիշած էինք վերը: Իսկուհի (Յն. 1902 Ապրիլ 12ին) պատկուած է Բարսեղի Մաղաֆեանի (Յն. 1881 † 1946) Հետ եւ գտակ չեն ունեցած: Ինքը կը բնակի Պոլսոյ Պոմուքի թաղը:

5. Յովհաննէս (Ոննիկ)-Թովմաս Կէօշէյեան. — Ծանօթութիւն կը պահար իր ծննդի, զործի եւ այլ պարագաներու մա-

սին: Մնացած է ամուրի: Մեռած է 1907-
1908ին

Իրրեւ յուսարանութիւն հոս կ'աւելցնենք
նաեւ հետեւեալը: Ա. Տոհմէն Անտունի սրդի
Պօղոս՝ Թագաւեիի հետ ամուսնանալով ու-
նեցած էր Մաղրլէն եւ Տիւրաւի, ինչպէս
պատմած ենք (ՀԱ. 1959). էջ 558): Տիրուհիի
երկրաւոր ամուսինը յիշած էինք իրրեւ Մը-
կրրաիչ Թոֆալեան: Մինչդեռ բլլալու է
Մկրտիչ Թոֆալեան, որ Պոլսոյ համբաւա-
ւոր «Թոֆալեան» դոյզ պանդակներուն
(Բերա-Քարապիւ) աչրն է: Ասոնց պղծիկը՝
Մէրսէտէն՝ ամուսնացած է Medowitchի
հետ. հօրը մահէն վերջ՝ երկար տարիներ
վարած է վերայիշեալ պանդակներու անօրէ-
նութիւնը, ինչպէս նաեւ Թարապիւի մէջ
Summer Palace անունով սրիչ պանդակ մը
էւս:

11. ԿԵՐԶԵՅԵԱՆՑ ԿԱԼՈՒԱՄՆԵՐՈՒ ԷՒ ԳԵՏՆՆԵՐՈՒ
ՆԵՐԿԱՅ ՎԻՃԱԿԸ

Պոլիս պանուած միջոցիւ տալիժ ունեցոյ
յուսարանուէրու նաեւ Կէօզէյեանց ունեցած
կալուածներու եւ գետիններու ներկայ վի-
նակի մասին: Բերայի (Տպրիեօյ Թիւ 191)
մէջ շինուած շէնքը ներկայիս փլցուած է եւ
տեղը Atlas անունով շարժանկարի հոյա-
կապ շէնք մը բարձրացուած է: Պէպէքի

Հնագարեան տմասանոցը ներկայիս բոլորովին փոքրամասն ըլլալով՝ խոշոր գետին մ'էլ չկան և ալ փոքր փոշոկի մէջ կը մնայ։ Այդ շէնքը 70 սենեակ կը պարունակէր։

Իրրեւ նորաթիւն կրնանք տեսնել որ Ա. Տաճէն Յովսէփի աղջիկը՝ Նեկտար՝ Գառնգիւղի մէջ աքեւեկեան բողոքի մը առնեցած է, որ մինչեւ այսօր տակաւին «Կէօ-չէ-Օղլուի Բաղնիք» անունով կը ճանչցուի։

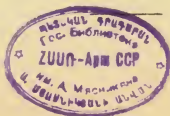
1922-ի տահնները կ'օչէյեանց միջեւ այն պատմարար կը տիրէր թէ Պոլսոյ եւ շրջակայից մէջ 80 կտուր կոտուած ունին։

1960 Դեկտ. 31-ին Տիկին Հայկանոյշ Մառֆի հրաւերով այցելութիւն մը տուի Խաղկիւղի Գալփայեան Ուրբանոցին, հիմնաւած բարեյիշատակ Սրբուհի Գալփայեանի, 1865-6-ին։ Տան գանապան յարկարամինները գիտելէ վերջ՝ անցանք մատուցը, ուր հաճելի անակնկալ մը մեզ գիմարեց. — Ուրբանոցի մատարան մէջ տեսանք կ'օչէյեանց Զահր (Տէ'ս ՀԱ. 1960. էջ 124), որ մատարան մէջտեղը, ձեռունէն կախուած է։ Այս քահն ծանօթ է Պոլսոյ մէջ «Անտան Քէօչէ Օղլուի քան» անունով, որմէ յայտնի կ'ըլլայ թէ ծագումը կ'օչէյեանց Ա. Տոմի գլուխ Անտան Քէօչէի ժամանակէն է։ Ամբողջութիւնը իսկական գոհար մ'էլ չեղեցկութեան արուեստի ու ճաշակի։ Զահր յօրինուած է վրայէ վրայ երկու յարկէ. վարի լայն մասն երթալով կը նեղնայ զէպի վեր։ Վարի յատա-

կը և վերի ծայրամասը կը դանտին մէկմէկ
 դունաւոր ճեղատակիւ խորունկ տնակներ :
 Զաշին մոմերու աշտանակները նեղապակիէ
 շինուած գոյնզգոյն «փարոս»ներ ևն, որոնց
 դամարն է 24 հատ : Այս «փարոս»ներուն
 միջև կը տեսնուին կանանչ տերեւներ և
 դունտակ ծաղիկներ : Չեմ կրնար երեւակո-
 յել ասիկ տուլի որուն նմոյշ մը բարձրա-
 դոյն արուեստի : Ստուգիւ մեծադին բան մը
 եղած ըլլալու է և արժանի մեծափարթամ
 զերդաստունի մը իշխանափայլ սրահները
 դարդարելու համար :

Կէօչէյեանց այս կայսւածներուն ու գե-
 տիններուն ներկայ ողջ տէրերը — Հոսմ,
 Պաղատ և տյուր — իրենց սեպհակտնու-
 թեան իրաւունքը ձեռք բերելու համար ձեռ-
 նարկած ևն օրինաւոր գաղապարտական
 գործողութեան մը : Իրենց փաստարանն է
 Պր. Զ. Լ. Սրապեան, որ թէ՛ Անկիւրիոյ և
 թէ՛ Իսթանպուլի մէջ տեղի ունեցած դա-
 տափարութեանց միջոցին պաշտպանած է
 Կէօչէյեանց իրաւունքը և անձամբ մեզ հա-
 տասեց թէ դատը շահուած է ի նպաստ
 Կէօչէյեաններուն :

7915

0003963

201

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0003963

Грѣѣ' q. фp. 2, — :
